

Kun pienestä kunnasta tulee kylä

Kuntaliitosten vaikutukset
maaseutuyhteisöissä

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Alueiden kehittäminen
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä
33/2014

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

KAISU KUMPULAINEN

Kun pienestä kunnasta tulee kylä

Kuntaliitosten vaikutukset
maaseutuyhteisöissä

Tekijät Författare Authors Kaisu Kumpulainen	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Syyskuu 2014 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Kun pienestä kunnasta tulee kylä – kuntaliitosten vaikutukset maaseutuyhteisöissä	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten pienet maaseutupaikkakunnat ovat selvinneet jo toteutuneista kuntaliitoksista. Miten liitos ja sen jälkeinen kehitys on koettu? Liitoksen jälkeen paikallinen toiminta ei ole enää ”oman” kunnan, vaan oman kylän, kunnanosan tai pitäjän, toimintaa. Pienet maaseutukunnat muuttuvat kyliksi. Kylä on erilainen tila kuin kunta. Miten palvelujen saatavuus ja vaikuttaminen tapahtuu, kun ollaankin yksi kylä tai alue muiden joukossa?</p> <p>Tutkimukseen on valittu neljä pientä maaseudulla sijaitsevaa paikkakuntaa, jotka on liitetty kuntaliitoksessa osaksi toista kuntaa (tai kuntia). Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelemalla jokaiselta tutkittavalta kylältä neljä aktiivista toimijaa ja sähköisen kyselyn avulla. Konginkangas, Leivonmäki, Uukuniemi ja Värtsilä sijaitsevat maaseudulla etäällä isoista kasvukeskuksista, mikä korostaa oman toiminnan merkitystä kehityksen aikaansaamiseksi. Tutkimuksen tuloksissa ei haluttu korostaa kurjuuden ja menetyksen tarinoita, ja siksi tutkimuskohteiksi valittiin kyliä, jotka ovat vahvasti ”elossa”. Niistä kaikista löytyy omat internetsivut, aktiivista yhdistystoimintaa, tapahtumia ja kehittämishankkeita eli ne voidaan määrittellä ns. aktiivisiksi kyliksi. Tutkimus on kiinnostunut löytämään myös selviytymiskeinoja, joiden avulla paikalliseen kehitykseen on pystytty liitoksen jälkeen vaikuttamaan.</p> <p>Tutkimuksen mukaan lähipalvelut ovat heikentyneet kaikilla tutkituilla kylillä liitosten jälkeen. Lisäksi vaikutusmahdollisuuksien paikalliseen kehitykseen koetaan heikentyneen. Myös itse liitosprosesseja kritisoitiin voimakkaasti hätköidyistä päätöksistä ja vesittyneistä lupauksista. Kyläläiset näkevät kyliensä tulevaisuuden kehityksen pääasiassa negatiivisena, eikä keskittymiskehitykselle nähty juurikaan vaihtoehtoa. Tutkittavien kylien asukkaat arvostelevat kuntia keskusten kehittämisestä reuna-alueiden kustannuksella.</p> <p>Tutkittuja paikkoja yhdistää se, että ne ovat pystyneet säilyttämään paikallisen yhteisöllisyyden ja identiteetin, vaikka ne eivät olekaan enää itsenäisiä kuntia. Paikkakunnilla on aktiivisia ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet alueensa kehittämiseen. Paikalliset yhdistykset toimivat liitosten jälkeen yhteisötoimijoina, jotka järjestävät erilaisia toimintoja, tapahtumia, hallinnoivat kehittämishankkeita ja ajavat kylien asioita kuntaan päin. Yhdistykset ovat tutkittavilla kylillä merkittäviä lähidemokratian toteuttajia. Jo ennen liitosta olisi hyödyllistä perustaa kyläyhdistyksiä kirkonkylille ja yksittäisiä kyliä laajemmille maaseutualueille. Yhdistykset pystyisivät tuomaan paikallista näkökulmaa liitosvalmisteluihin ja edistämään liitettävien alueiden elinvoimaisuuden säilyttämistä. Paikallinen järjestäytyminen edunvalvontaan ja kehittämistoimintaan tapahtuu usein liian myöhään eli liitosta seuraa pitkään lamaantumisen vaihe. Entisen kunnan alueella aktivoitutaan vasta, kun huomataan, että kunta ei automaattisesti pidäkään huolta kaikista alueen asioista ja tarvitaan myös sellaisia yhteisötoimijoita, jotka keskittyvät paikalliseen kehitykseen ja sen haasteisiin.</p> <p>Työ- ja elinkeinoministeriön yhteyshenkilö: Alueosasto/Laura Jänis, puh. 029 504 7111</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words kuntaliitos, kylätoiminta, yhdistystoiminta, maaseutu, lähidemokratia	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN ISBN	Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-227-876-0
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 68	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR	Vain sähköinen julkaisu Endast som elektronisk publikation Published in electronic format only

Esipuhe

Meneillään olevan kuntauudistuksen tavoitteena on muodostaa Suomeen selvästi aiempaa suurempia kuntia. Niiden uskotaan pystyvän pienempiä kuntia paremmin turvaamaan yhdenvertaiset palvelut maan eri osissa väestön ikääntyessä, työikäisen väestön määrän vähentyessä ja julkisen talouden joutuessa entistä tiukemmalle. Tavoitteena on luoda edellytykset kuntien taloutta vahvistavalle kehittämistoiminnalle ja yhdyskuntarakenteen eheyttämiseksi sekä vahvistaa kunnallista itsehallintoa ja paikallista demokratiaa. Menossa oleva kuntarakennemuutos näkyy selvästi kuntien lukumäärässä. Vuoden 2006 jälkeen on kuntien lukumäärä vähentynyt yli sadalla.

Kuntaliitokset herättävät paljon tunteita asukkaissa. Lähtökohtaisesti muutos koetaan kuntalaisten keskuudessa usein negatiivisena. Yksi keskeinen tekijä tähän on se, että tiedossa ei ole mitä tuleman pitää. On helpompaa pysyä tutussa ja turvallisessa. Myös kuntien erilaisuus luo tähän omat haasteensa. Jokaisella kunnalla on omat ominaispiirteensä, jotka tulee huomioida kuntaliitostilanteessa. On selvää, että kuntaliitos ja sen seuraukset näyttäytyvät eri tavoin kaupungeissa kuin harvaan asutulla maaseudulla. Toisaalta – samantyyppisten kuntien välillä voi löytyä myös paljon yhtäläisyyksiä, ja siten eri alueilta saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää tulevilla kuntaliitoksissa.

Tutkimus ”Kun pienestä kunnasta tulee kylä – kuntaliitosten vaikutukset maaseutuyhteisössä” pyrkii valottamaan asukkaiden näkemyksiä kuntaliitoksista maaseutualueilla. Tutkimuskohteeksi on valittu neljä kuntaliitoksen läpikäynyttä entistä maaseutukuntaa; Konginkangas, Leivonmäki, Uukuniemi ja Värtsilä. Tarkoituksena on ollut antaa puheenvuoro paikallisille ihmisille sekä alueiden aktiivisille yhdistystoimijoille, jotta kuullaan heidän näkemyksensä kuntaliitosprosessista ja sen toteutumisesta. Mitä tapahtuu paikalliselle yhteisöllisyydelle, kun pienestä kunnasta tulee osa suurempaa kokonaisuutta ja kuntakeskus muuttuu kirkonkyläksi?

Suuri osa haastatteluissa esille tulleista asioista on entuudestaan tuttuja kuntaliitoskeskustelusta. Ihmiset vastustavat kuntaliitoksia, koska kokevat vaikutusmahdollisuuksiensa vähentyvän uudessa suuremmassa kunnassa. Vaikka kuntaliitos nähdään välttämättömänä, sen toteutukseen ollaan usein tyytymättömiä. Esimerkiksi kunnan tiedottaminen ja asukkaiden muutokseen osallistaminen koetaan puutteellisesti hoidetuiksi. Positiivista on, että tarkastellut alueet ovat edelleen pystyneet säilyttämään paikallisen yhteisöllisyyden ja identiteetin, vaikka eivät enää olekaan hallinnollisesti itsenäisiä kuntia. Tutkimuksen vahvuus onkin siinä, että nämä tuntemukset on siinä ”kirjoitettu auki”.

Tarvitsemme tällaisia tutkimuksia, joissa erilaisia kuntia ja niissä tapahtuvia kuntaliitoksia tarkastellaan asukkaiden näkökulmasta. On tärkeitä nostaa esiin kriittisiä näkökulmia ja kertoa kuntaliitosten vaikutuspiirissään oleville asukkaille

aiheuttamista seurauksista. Myös onnistumisia pitää esitellä, koska niitäkin on. Tieto ei tässä tapauksessa lisää tuskaa, vaan hälventää pelkoja ja ennakkoluuloja. Tämä tutkimus auttaa toivon mukaan valmistelemaan maaseutualueilla eteen tulevia kuntaliitoksia aiempaa paremmin.

Elokuussa 2014

CHRISTELL ÅSTRÖM
pääsihteeri

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, YTR

Sisältö

Esipuhe	5
1 Kuntaliitokset maaseudulla	9
1.1 Maaseutukuntien kehitys.....	11
1.2 Kylien luonteen muutos.....	13
1.3 Kuntien ja kylien suhteen uudelleen muotoilua.....	15
2 Tutkimuksen kylät	17
2.1 Konginkangas.....	18
2.2 Leivonmäki.....	21
2.3 Uukuniemi.....	23
2.4 Värtsilä.....	27
3 Kyselyn tuloksia: Kuntaliitoskokemukset numeroina	31
4 Kuntaliitos menettämisen kokemuksena	41
4.1 Liitosprosessin karvas jälkimaku.....	42
4.2 Palveluiden väheneminen ja keskittymiskehitys.....	45
5 Yhteisötoimijuus liitoksen jälkeen	49
5.1 Yhdistykset yhteisötoimijoina.....	49
5.2 Paikallisyhteisön kulttuurinen rakentuminen.....	52
6 Paikallinen vaikuttaminen	56
6.1 Kylän ja kunnan suhde.....	56
6.2 Lähidemokratian toteutuminen.....	58
7 Lopuksi	62
Lähteet	65

1 Kuntaliitokset maaseudulla

Suomessa meneillään olevalla kuntarakenneuudistuksella on selkeät tavoitteet:

Kuntauudistuksen tarkoituksena on varmistaa, että kuntalaisille voidaan jatkossakin tarjota laadukkaita ja yhdenvertaisia palveluja. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa kuntien taloutta, itsehallintoa sekä kuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksia ja osallistumista päätöksentekoon. (www.kuntarakenne.fi/kuntauudistusesite.25.2.2014)

Tavoitteisiin pyritään yhdistämällä pieniä kuntia isommiksi yksiköiksi. Suurempien kuntien uskotaan olevan tehokkaampia huolehtimaan alueensa palvelutuotannosta ja kehityksestä.

Erityisesti maaseudulla pitkät välimatkat tekevät liitoksista haastavia. Liitoskunnat muodostuvat laajoista ja sirpaleisista alueista, joissa on useita keskuksia. Uudistuksen haasteena on ratkaista, miten näillä alueilla pystytään varmistamaan kaikille kuntalaisille yhdenvertaiset palvelut ja vaikuttamismahdollisuudet. Palvelujen ja hallinnon keskittäminen kuntakeskuksiin uhkaa heikentää reuna-alueiden vaikutusmahdollisuuksia, kehitystä ja toimivaa palvelurakennetta. Maaseutualueiden kehitystä varjostaa lisäksi yleinen yhteiskunnallinen ja poliittinen ilmapiiri, joka korostaa suurten keskusten ja keskittämisen merkitystä (Moisio 2012). Tämä tutkimus on kiinnostunut näistä pienistä maaseudun reuna-alueista, jotka eivät kehity kasvukeskusten imussa, eivätkä ne mahdu kansallisiin menestymisvisioihin.

Vaikka kuntaliitoksissa häviää pieniä kuntia, paikat eivät kuitenkaan katoa. Kuntaliitoksissa ”häviävät” kunnat ovat tiloja, joiden uudelleen määrittely on haastavaa. Paikalliset ihmiset kyselevät mikä tämä paikka nyt on? Kun kysytään, mistä olet kotoisin, mitä siihen pitäisi vastata, vanhan vai uuden kunnan nimi? Kunta on rakentunut historian myötä suomalaisille itsestään selväksi identiteetin rakennusaineeksi ja hallinnon sekä toiminnan yksiköksi, ja on vaikeaa kuvitella sen tilalle jotain muuta. Kunta ei ole pelkästään hallintorakenne, vaan se on myös yhteisö (Sihvola 2008). Tämän takia paikallisesta liitettävän kunnan näkökulmasta kuntien yhdistyminen ei ole pelkkä hallintouudistus. Se on monimuotoinen tilallinen ja toimijuuteen liittyvä muutos, joka vaikuttaa myös paikan ja yhteisön identiteettiin.

Liitoksen jälkeen paikallinen toiminta ei ole enää ”oman” kunnan, vaan oman kylän, kunnanosan tai pitäjän, toimintaa. *Pienet maaseutukunnat muuttuvat kyliksi.* Kylä on erilainen tila kuin kunta, ja myös tilan rajat ja toiminnan tavat ovat erilaisia. Kylät ovat kuntien sisällä olevia tiloja, ja asukkaat ovat samaan aikaan kuntalaisia ja kyläläisiä. Miten palvelujen saatavuus ja vaikuttaminen tapahtuu, kun ollaankin yksi kylä tai alue muiden joukossa? Kuntien rajat ja tehtävät ovat selkeitä ja lakiin perustuvia, kun taas kylien rajat ovat enemmän toiminnallisia. Kunnat ovat itsehallinnon

yksikköjä, joiden itsehallinto ja tehtävät on määritelty perustuslaissa (Kuntalaki 1§-2§). Kylää ei määrittele Suomessa laki, vaan maaseutupolitiikka. Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa 2007-2013 *kylällä tarkoitetaan rekisteröidyn kyläyhdistyksen tai -toimikunnan aluetta ja sen asukkaita* (2007, 194).

Tutkin väitöskirjassani kylätoimintaa ja aktiivisia kyliä (Kumpulainen 2012), ja keskeisenä tutkimuksen johtopäätöksenä oli suomalaisten kylien luonteen muutoksen osoittaminen. Kylätoiminta ja aluepolitiikka ovat korostaneet kylien omaehtoisen toiminnan ja aktiivisuuden merkitystä maaseudun kehityksessä. Kylien tulevaisuus ja paikallinen kehitys on pitkälti kylien oman toiminnan varassa. Kylät ovat luonteeltaan yrittäjämäisempiä, institutionalisoituneempia ja verkostoituneempia kuin ennen, mikä mahdollistaa tehokkaan tavan organisoida paikallista toimintaa. Kylätoiminnan vaikuttavuuden lisääntyminen ja samanaikainen kuntarakenteen muutos ovat tarkoittaneet sitä, että asumisen edellytysten mahdollistaminen maaseudulla on yhä enemmän paikallisten yhteisötoimijoiden vastuulla. (Kumpulainen 2013.)

Kuntaliitosten myötä pienistä kunnista syntyvät isommat kunnat ovat aiempaa enemmän alueellisia tiloja, joissa on useita keskuksia. Pienimmistä keskuksista tulee kirkonkyliä ja koko vanhan kunnan aluetta kutsutaan esimerkiksi pitäjäksi. Vielä ei ole selkeätä yksimielisyyttä, millä käsitteillä näistä uusista tiloista ja alueilta tullaan puhumaan. Virallisissa teksteissä voidaan puhua esimerkiksi kaupungin viheralueista, palvelukylistä tai kaupunginosista, mutta paikallisten ihmiset puhuvat maaseudulla enemmän kylistä, kirkonkylistä tai pitäjistä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten pienet maaseutupaikkakunnat ovat selvinneet jo toteutuneista kuntaliitoksista. Miten liitos ja sen jälkeinen kehitys on koettu? Miten paikka rakentuu liitoksen jälkeen tilana ja yhteisönä? Tutkimukseen on valittu neljä pientä maaseudulla sijaitsevaa paikkakuntaa, jotka on liitetty kuntaliitoksessa osaksi toista kuntaa (tai kuntia). Konginkangas, Leivonmäki, Uukuniemi ja Värtsilä sijaitsevat maaseudulla etäällä isoista kasvukeskuksista, mikä korostaa oman toiminnan merkitystä kehityksen aikaansaamiseksi. Tutkimuksen tuloksissa ei haluttu korostaa kurjuuden ja menetyksen tarinoita, ja siksi tutkimuskohteiksi valittiin kyliä, jotka ovat vahvasti "elossa". Niistä kaikista löytyy omat internetsivut, aktiivista yhdistystoimintaa, tapahtumia ja kehittämishankkeita eli ne voidaan määritellä ns. aktiivisiksi kyliksi (Kumpulainen 2012). Tutkimus on kiinnostunut löytämään myös selviytymiskeinoja ja hyviä käytäntöjä, joiden avulla paikalliseen kehitykseen on pystytty liitoksen jälkeen vaikuttamaan.

Tutkimuksessa on käytetty monimenetelmällistä otetta. Kuntaliitoksia tarkastellaan paikallisia kokemuksia haastattelujen ja sähköisen kyselyn avulla. Niiden avulla kerättyjen paikallisten tulkintojen kautta peilataan, miten palvelujen saavuus ja vaikuttamismahdollisuuksien tavoitteet ovat kylillä toteutuneet. Lopuksi pohditaan, mitä näiden neljän kylän kokemuksista voitaisiin oppia. Miten maaseudulla toteutettavat kuntaliitokset olisi mahdollista toteuttaa niin, että ne edistäisivät myös reuna-alueiden elinvoimaisuutta?

1.1 Maaseutukuntien kehitys

Maaseudun paikallisten asioiden organisointi on perustunut Suomessa vahvasti kuntalaitokseen, eikä maakunta- tai kylätason hallinnolliset rakenteet ole olleet merkittäviä (Ylikangas 1990, 97–98). Kunnat ovat kuitenkin suhteellisen uusia hallintorakenteita, jos niitä tarkastellaan pitkällä historiallisella perspektiivillä. Lisäksi ne ovat olleet jatkuvien muutosten ja uudistusten kohteita. Ei ole olemassa sellaista pysyvää ilmiötä kuin kunta. Suomen nykyinen kuntalaitos on syntynyt vuosina 1865 (maalaiskunnat) ja 1873 (kaupungit) säädettyjen kunnallislakien myötä (Heuru ym. 2008, 22–26). Ennen kuntarakennetta maaseutualueet ovat muodostuneet pitäjistä, niiden keskuksena toimineista kirkonkylistä ja ympäröivistä muista kylistä. Paikallinen itsehallinto oli olemassa jo ennen kuntalaitosta, mutta kunnat ovat edeltäjiänsä selvemmin myös poliittisia järjestelmiä ja julkisen hallinnon yksiköitä. Kuntien tehtävänä oli paikallisten asioiden hoitamisen lisäksi palvella valtion tarpeita.

Kunnallinen itsehallinto on oikeudellinen käsite, jossa paikalliset yhdyskunnat päättävät ja huolehtivat oikeudellisesti määritellyn valtapiirin sisäpuolella omista asioistaan (Heuru ym. 2008, 17). Kunnallista itsehallintoa pidetään yhtenä eurooppalaisen oikeusvaltion perusominaisuutena (Heuru ym. 2008, 18). Kuntia määritellään myös alueyhteisöiksi, poliittisiksi yhteisöiksi, palvelulaitoksiksi ja hallintoyksiköiksi (Heuru ym. 2008, 19). Kuntien toimintapiiri koostuu hyvinvointi- ja palvelutehtävistä, edunvalvonta- ja kehittämistehtävistä, demokratia- ja poliittisista johtamistehtävistä sekä valtion osoittamista hallinto- ja viranomaistehtävistä (Anttiroiko ym. 2007, 20).

Kaupunkien ja maaseudun itsehallinnon historia poikkeavat toisistaan. Kaupunkien kunnallishallinto on peräisin jo Ruotsin vallan ajalta 1300-luvulta, mutta maaseudun kunnallishallinto perustettiin vasta lakiuudistusten kautta 1860-luvulla (Anttiroiko ym. 2007, 94–96). Kuntalaitos on 1800-luvun lopussa syntynyt hallintorakenne, joka rakentui entisten pitäjien ja maaseurakuntien aluejakojen mukaan (Hoikka & Borg 1990, 34). Maaseutukunnat muodostettiin pitäjäjyhteisöistä, jotka olivat siihen saakka toimineet kirkon seurakuntina (Hoikka & Borg 1990, 34). Tämä tarkoitti mm. köyhäinhoidon siirtymistä seurakuntien vastuulta kunnille (Anttiroiko ym. 2007, 94–96). Kuntalaitoksen kehittymisen myötä 1800-luvun loppupuolella maahan syntynyt keskushallinto alkoi kytkeytyä osaksi paikallista itsehallintoa ja maaseudun elämää (Hoikka & Borg 1990, 42–43).

Kuntiin perustettiin luottamustoimia jo aiemmin, mutta kunnanvaltuustosta tuli lakisääteinen vuonna 1917 (Pyy 1998, 19). Itsenäistymisen jälkeen kuntien vastuu-ala kasvoi, köyhäinhoidon rinnalle nousi terveydenhuollon ja kansan-opetuksen järjestämistä vastaavat. Julkinen valta otti aktiivisemmän roolin kansalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi ja kunnat velvoitettiin laeilla näistä tehtävistä huolehtimaan. Kunnat olivat valtion ohjaamia paikallisviranomaisia, joiden tehtävänä oli lakisääteisten palvelujen tuottaminen. (Anttiroiko 2007, 94–96.)

Koska Suomi teollistui myöhään, maaseutua ja alueellista tasa-arvoa koskevat kysymykset olivat voimakkaasti esillä hyvinvointivaltion rakentamisessa. Jo

toisen maailmansodan jälkeistä aikaa Suomessa leimasi eheyttämisen politiikka (Moisio 2012, 71–108). Tällöin syntyi mm. alueellisen universaalisuuden periaate, mikä näkyi esimerkiksi Pohjois- ja Itä-Suomen teollistumisen ja modernisoinnin tukemisena. Poliittinen ilmapiiri oli suotuisa maaseutukunnille ja -alueiden kehittämiselle. Sotien jälkeen valtio ja kunnat halusivat pitää kylät asuttuina, mikä näkyi teiden, koulujen, terveystalojen ja postitoimipaikkojen rakentamisena syrjäisillekin kylille. 1960-luvulla politiikan päätavoitteeksi tuli taloudellisen kasvun nopeuttaminen, mikä edellytti työvoiman siirtymistä keskuksiin. Syrjäseutujen kuntakeskukset kasvoivat ja hyvinvointipalvelujen nopea laajeneminen 1970- ja 1980-luvuilla tuki tätä kehitystä (Pyy 1998, 2007). Kunnallishallinto on ollut keskeinen osa pohjoismaista hyvinvointivaltiota (Anttiroiko ym. 2007, 8), ja pienet maaseutukunnat tuottivat alueellista tasa-arvoa ja hyvinvointia myös syrjäisemmille alueille. Hyvinvointivaltion rakentamisella oli kaksisuuntainen vaikutus maaseudun kehitykseen. Se samalla sekä keskitti työpaikkoja ja palveluja keskuksiin ja taajamiin että tasoitti alueellisia eroja ja mahdollisti palvelujen saatavuuden myös syrjäkylillä. (Pyy 1998, 11–12.)

Vuonna 1995 voimaan tullut kuntalaki painotti kunnan omaa vastuuta toiminoistaan eli valtio ei enää puuttunut siihen yhtä paljon yksityiskohtaisella ohjauksella kuin aiemmin, ja kuntien oma vastuu hyvinvointipalvelujen järjestämisessä alkoi korostua. (Möttönen & Niemelä 2005, 37–38; Pyy 1998, 12–13.) Samaan aikaan kuntien talous tiukentui, ja julkisen hallinnon resurssien niukkuus on tarkoittanut uudenlaisen tehokkuuden ja toimintatapojen omaksumista kuntien toiminnassa (Salmikangas 1996, 30). Lakiuudistuksen tarkoituksena oli lisätä kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja vahvistaa kuntien asemaa (mts. 31), mutta taloudellisten vaikeuksien takia nämä ihanteet eivät ole toteutuneet. Kansallisen lainsäädännön vaikutukset eivät ole vähentyneet, koska säästösyistä on monesti jouduttu karsimaan vapaaehtoisista toiminnoista, mikä on tarkoittanut kuntien lakisääteisten tehtävien hoitovastuun korostumista paikallisessa päätöksenteossa ja toiminnassa (Anttiroiko ym. 2007, 52). Suomalaisen hallintopolitiikan muutos on kuitenkin muuttanut kuntien, valtion ja kansalaisten suhdetta. Kunnat järjestävät palveluja, mutta niiltä ei enää vaadita valtion taholta palvelujen tuottamista, vaan ne päättävät itse, miten ne velvoitteensa täyttävät. (Sulkunen & Rantala 2007, 16.) Kunnat voivat ulkoistaa palveluja ja toimintaansa ja ostaa niitä yksityisiltä yrityksiltä ja yhdistyksiltä.

1990-luvun tehostaminen ei ole tuottanut haluttuja säästöjä kurjistuviin kuntatalouksiin, minkä seurauksena jo 1960-luvulta alkanut pyrkimys supistaa kuntien määrää (Sandberg & Ståhlberg 1997, 11) on kiihtynyt 2000-luvulla. Kuntien yhdistämisellä pyritään tehostamaan kuntien palvelujen organisointia ja hallintoa (Leinamo 2004; Pihlajaniemi 2006), mikä käytännössä tarkoittaa palvelujen keskittämistä, isompien kuntakeskusten perustamista ja vastaavasti pienten kuntien vähenemistä. Uusi kuntalaki on valmisteluvaiheessa ja se pyritään saamaan voimaan vuonna 2015 ([www.vu.fi](http://www.vm.fi)). Kuntarakennemuudistus ja kuntaliitokset ovat saaneet paljon vastustusta sekä päättäjien että kuntalaisten taholta. Liittäminen osaksi

isompaa kuntakeskusta aiheuttaa pelkoja paikallisidentiteetin, demokratian ja palvelujen menettämisestä. Tämä heijastuu epäluottamuksena kuntatason päättäjiin kuntaliitosalueilla (Ponnikas ym. 2011, 59) sekä voimakkaan paikkaan samaistumisen ja kuntaliitosten vastustamisen yhteytenä (Zimmerbauer & Kahila 2006, 23).

Kuntalaitos on ollut jatkuvien uudistusten kohteena. Niillä on pyritty vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin, ja ne ovat heijastelleet aikansa poliittista ilmapiiriä. Jokainen aikakausi määrittelee yhteiskunnan ja kuntien menestymisen avaimet omasta näkökulmastaan. 1970-luvulla korostuivat hyvinvointivaltion rakentaminen ja alueellinen tasa-arvo, viimeisimmässä rakenneuudistuksessa heijastuu 2000-luvulle tyypillinen keskittämisen ja tehostamisen korostaminen. Maaseutualueiden kannalta tämä muutos ei ole ollut suotuista.

Kuntien lukumäärä oli suurimmillaan vuosina 1942-1944, jolloin niitä oli yhtäänsä 603. Sotien jälkeisissä alueluovutuksissa ja -järjestelyissä menetettiin 51 kuntaa, mutta muuten lukumäärä pysyi suhteellisen vakaana 1960-luvulle asti. Silloin käsitykset sopivasta kunnan koosta muuttuivat, ja alettiin puhua pienkuntaongelmasta. (Suomen kunnat 1917-2009, 16.) Kuntien määrä onkin laskenut siitä lähtien tasaisesti viime vuosiin asti, jolloin kuntaliitosten määrä on lisääntynyt huomattavasti. Vuonna 2008 Suomessa oli 415 kuntaa, ja vuonna 2013 kuntia oli enää 320.

1.2 Kylien luonteen muutos

Kuntien lisäksi kylät ovat keskeisiä maaseudun tiloja ja toimijoita. Myös kylien luonne ja tehtävät ovat muuttuneet. Agraariyhteiskunnassa kylillä tarkoitettiin *”maaseudulla sijainneita asutusryhmiä, joiden asukkaiden elämisen tapa on ollut sidoksissa luontoon ja luonnonresurssien hyödyntämiseen.”* (Kirveennummi & Räisänen 2000, 8). Yhteiskunnan modernisoituminen ja kaupungistuminen kyseenalaistivat vanhan käsityksen kylistä. Kylän asukkaista enää pieni osa saa elantonsa maa- ja metsätaloudesta, eivätkä kyläläisten ja kaupunkilaisten elämäntavat eroa huomattavasti toisistaan. Kylät ovat yhä yhteisöllisiä paikkoja, mutta ne rakentuvat erilailla kuin ns. perinteiset kylät. 1960-luvulla agraariyhteiskunta alkoi murentua ja väestökato kaupunkeihin työn perässä hiljensi kylien elämää. Ihmisten häviäminen ja palveluiden heikkeneminen saivat ihmiset huolestumaan paikallisten yhteisöjen tulevaisuudesta ja kylätoimikuntien perustaminen oli reagoitintapa, jolla pyrittiin pelastamaan ja kehittämään maaseutukyliä (Hautamäki 1989; Hyyryläinen 1994). Vuonna 1976 toteutettu Lauri Hautamäen johtama valtakunnallinen kylätoimintatutkimushanke oli merkkipaalu kylätoiminnan historiassa (Hyyryläinen 1994: 95-11). Kylätoimikuntien määrä kasvoikin tasaisesti erityisesti 1980-luvulla. Kylätoiminnasta kehittyi keskeinen toimintatapa kylien yhteisöllisen elämän organisoimiseen.

1990-luku oli kylätoiminnan valtakunnallisen ja maakunnallisen organisoitumisen aikaa. Vuonna 1997 perustettiin Suomen Kylätoiminta ry (SYTY), joka korvasi Kyläasiain neuvottelukunnan (KAN). SYTY on edeltäjänsä vahvempi organisaatio, johon kuuluu järjestöjen lisäksi maakunnallisen ja kylätason yhdistyksiä sekä

EU:n paikallisyhteisöjen hankerahoitusta koordinoivat paikalliset toimintaryhmät (Leader-ryhmät) (Halhead 2004: 14-15). Valtakunnallisen vahvemman organisaation perustaminen ja maakunnallisen tason järjestäytyminen olivat osa kylätoiminnan rakenteiden vahvistamista ja vakiinnuttamista 1990-luvulta lähtien. Taustalla vaikuttivat samaan aikaan sekä Euroopan unioniin liittyminen ja sen tuomat aluepoliittiset strategiat että kansallisen maaseutupolitiikan rakentaminen (Isosuo 2000). Kylätoiminta integroitui osaksi suomalaista maaseutupoliittista verkostoa ja ohjelmia (Granberg 2003; Hyyryläinen 2000: 118). Tämä näkyi 2000-luvulla valtakunnallisten ja maakunnallisten kylätoimintaohjelmien ilmestymisenä. Valtakunnallinen toimintaohjelma on kylätoimintaliikkeen kattava politiikanlinjaus, ja se toimii yhtenä pohjadokumenttina valtion maaseutupoliittisen ohjelman laatimisessa (Halhead 2004: 18-19). Suomelle on ollut tyypillistä kansalaisyhteiskunnan ja valtion läheinen suhde (Siisiäinen & Kankainen 2009, 120). Tämä näkyy selkeästi kylätoiminnan kehityksessä, ja kylätoimintaliikkeen liittäminen osaksi maaseutupolitiikkaa on lähentänyt tätä suhdetta entisestään.

SYTY laati ensimmäisen kansallisen kylätoimintaohjelman vuonna 2000 (Kylätoiminnan suuntaviivat 2000-2007) ja toinen julkaistiin vuonna 2003 (Valtakunnallinen kylätoimintaohjelma 2003-2007). Kolmas ohjelma Vastuuta ottava paikallisyhteisö (2008) ilmestyi keväällä 2008. Se on samalla paikallisten toiminta- eli Leader-ryhmien valtakunnallinen ohjelma. Ensin Leader oli itsenäinen yhteisöaloite Euroopan unionin ohjelmapolitiikassa, mutta kaudella 2007-2013 se on integroitu osaksi EU:n maaseutuohjelmaa (Uusitalo 2009, 145). Vuonna 2014 ilmestyi neljäs ohjelma Voimistuvat kylät - Vahvistuvat lähiyhteisöt -paikallisen kehittämisen valtakunnallinen ohjelma 2014-2020. Kylätoiminta on osa Euroopan unionin maaseutupolitiikan verkostoja, mikä yhtenäistää myös paikallisen kehittämisen käytäntöjä Euroopan sisällä ja tuo suomalaiset kyläyhdistykset osaksi Euroopan integraatiota.

Valtakunnalliset kylätoimintaohjelmat ovat paikka, jossa maaseutupolitiikan tavoitteet kirjataan konkreettisiksi toimenpidesuosituksiksi paikallisille toimijoille, yhteisöille ja yhteistyötahoille. Ne toimivat retorisenä linkkinä paikallistoimijoiden ja maaseutupolitiikan ohjelmien välillä. Kylätoimintaohjelmissa määritellään uusia vastuualueita ja tehtäviä paikallistoimijoille eli kirjataan ne odotukset ja vaatimukset, joita heihin kohdistetaan. Erityisesti niissä halutaan edistää aktiivisen ja vastuullisen toimijuuden kehittymistä, joka nähdään kylien elinvoimaisuuden turvaamisen edellytyksenä. Kylätoiminta sitoo yksittäisten kylien toiminnan osaksi maaseutupolitiikkaa. Kylät eivät ole enää pelkästään asuinyhteisöjä. Kylätoiminnan kautta syntyneiden kyläyhteisöjen jäseniä ei sido sama elämäntapa tai elinkeino, vaan kylän kehittämisen ja elinvoimaisuuden säilyttämiseen liittyvät tavoitteet.

Kylätoiminnassa hankerahoitus ja kyläsuunnitelmien tekeminen ovat käytäntöjä, jotka ovat muuttaneet myös paikallisen toiminnan luonnetta. Kylätoimikuntien muuttaminen kyläyhdistyksiksi tuli ajankohtaiseksi vasta, kun kylätoiminnassa alkoi liikkua isompia hankerahoja Euroopan unionin yhteisöaloiteohjelma Leaderin

myötä. Siinä rahoituksen edellytyksenä on, että kylätoimikunta on rekisteröitynyt yhdistykseksi ja lisäksi, että sillä on kyläsuunnitelma. Rekisteröityjen kyläyhdistysten määrä on kasvanut 1990-luvulta tasaisesti 2010-luvulle asti, jolloin kehityksessä on tapahtunut notkahdus. Kylätoimikuntien määrä on vastaavasti laskenut. Yhdistysten perustaminen on ollut osa kylien institutionalisoitumiskehitystä (Kumpulainen 2012).

2000-luvulla kyliä pidetään elossa ja kehitetään kylätoiminnan (ja muiden paikallisten yhdistysten) kautta, ja kyläyhdistyksistä on tullut synonyymeja kyläyhteisöille (Kumpulainen 2012). Maarekisteriin perustuvaa muodollista kyläjaottelua ei käytetä enää kylien tunnistamisen perustana, vaan toiminnallinen näkökulma määrittää kylien sijainnit ja lukumäärän (Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013, 194). Suomessa oli vuonna 2011 rekisteröityjä kyläyhdistyksiä vajaa kolmetuhatta, lisäksi ei-rekisteröityjä kylätoimikuntia oli vajaa tuhat (Kylätoiminnan tunnusluvut 2009-2011, Suomen kylätoiminta ry:n kotisivut). Kun lisätään lukuun vielä muut kylillä toimivat paikallista kehittämistoimintaa harjoittavat yhdistykset, kattaa lukumäärä valtaosan Suomen kylistä. Kylien muutos on rakentanut niistä vahvempia kehittämisen välineitä ja tuonut paikalliseen toimintaan poliittista ja yhteiskunnallista luonnetta. Kylillä ei ole virallista hallintorakennetta kuten kunnilla, mutta niillä on kuitenkin yhteiskunnallisesti merkittävä tehtävä maaseudun paikallisessa kehittämisessä. Kylätoiminnalla on pyritty lisäksi parantamaan kylien ja kuntien yhteistyötä eli liittämään kylät tiiviimmin osaksi kuntajärjestelmää.

1.3 Kuntien ja kylien suhteen uudelleen muotoilua

Kuntien ja kylien muutokset vaikuttavat niiden keskinäiseen suhteeseen. Yhteiskuntatieteilijät puhuvat laajemminkin kansalaisyhteiskunnan ja julkisen sektorin työnjaon uudelleen muotoilemisesta (Möttönen & Niemelä 2005). Kuntien ja kylien suhde on yksi konkreettinen paikka, jossa tätä neuvottelua käydään. Kuntaliitosten myötä syntyy entisten kuntien ja kuntakeskusten tilalle yhä isompia kyliä ja pitäjiä. Maaseutukunnista taas tulee liitosten myötä aiempaa enemmän alueellisia hallintorakenteita. Kuntaliitosten myötä rakentuvat laajat ja sirpaleiset kunnat korostavat tarvetta yhteisö- ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden suuremmalle roolille. Isomat keskitetyt hallinnolliset yksiköt tarvitsevat vastapainokseen paikallisia toimijoita lähipalvelujen järjestämiseen ja kansalaisvaikuttamisen edistämiseen. Kylätoimintaa ei määritellä osaksi kuntaorganisaatiota tai kuntapolitiikkaa, mutta kyläyhdistyksistä halutaan rakentaa selkeämpiä toiminnallisia alueyksiköitä (Vastuuta ottava paikallisyhteisö 2008-2013, 62).

Kylätoiminnan integrointi osaksi maaseutupolitiikkaa on mahdollistanut tehokkaan kylien asioiden eteenpäinviemisen menetelmän, mikä on samalla myös lähidemokratian ja kansalaisvaikuttamisen edistämistä. Toisaalta, samalla kylätoimintaa kohtaan on esitetty kasvavasti erilaisia vaatimuksia ja poliittisia tavoitteita.

Kylätoiminnalta odotetaan vastausta syrjäisen maaseudun ongelmiin, kuten palvelujen saatavuuteen ja infrastruktuurin ylläpitämiseen. Valtakunnallisessa kylätoimintaohjelmassa (Vastuuta ottava paikallisyhteisö 2008–2013), maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa (Mahdollisuuksien maaseutu 2014–2020) ja maaseudun kehittämissuunnitelmassa (Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007–2013) on argumentoitu selkeästi kyläyhdistysten kasvavan roolin puolesta paikallisten palvelujen sekä elinkeinojen kehittämisessä ja tuottamisessa. Valtion ja kuntien vastuuta halutaan siirtää yhä enemmän paikallisille yhteisöille.

Kun kunta- ja palvelurakenteiden uusimisen myötä kunnat ja valtio poistuvat kyliltä, kyläyhdistykset joutuvat yhä enemmän vastaamaan palvelujen toteuttamisesta. (Vastuuta ottava paikallisyhteisö 2008–2013, 9).

Kyläyhdistyksille asetetut vaateet heijastelevat kuntahallinnon kehitystä. 1970-luvulla kuntasuunnittelun rantautuminen osaksi kuntien kehittämistä vaikutti siihen, että kylätoimikuntien perustamista ja kyläsuunnittelua pidettiin tärkeänä lähidemokratian edistämisen keinona (Hautamäki 1979, 26; 30–31). 2000-luvun kuntarakenneuudistus on kohdistanut uudenlaisia odotuksia kylille ja kylätoimijoille. Kyläyhdistyksiä kannustetaan toimimaan välittäjäorganisaatioina, jotka pystyisivät kokoamaan maaseudun pirstaleisia töitä ja kehittämään kylätaloista monipuolisia palvelupisteitä. Kylien halutaan identifioituvan vahvemmin yrittäjiksi (Henttinen 2009, 186–192). Erityisesti vuonna 2007 alkanut kunta- ja palvelurakenneuudistus (Paras-hanke) on nostanut esille tarpeen uusille ratkaisuille tuottaa palveluja maaseudulla, jossa väestöpohja harvenee ja etäisyydet ovat pitkiä (Kattilakoski ym. 2011, 5). Kansalaisosallistumista ja kylätoimintaa pidetään yhtenä keinona hyvinvointipalvelujen turvaamisessa maaseudulla.

Aluepolitiikassa tapahtunut asennemuutos korostaa omaehtoisen kehittämistoiminnan merkitystä. Möttösen & Niemelän (2005, 51) mukaan suomalaisessa aluepolitiikassa on siirrytty jälkitekolliseen aikaan, mikä tarkoittaa, että enää ei uskota alueiden kehittämisessä valtion ohjaavaan voimaan, vaan korostetaan paikallisten toimijoiden vastuuta. Valtion tehtävänä on tällöin kannustaa ja antaa rahallista tukea, mutta alueiden itsensä tehtävänä on uudistaa ja kehittää itseään. Kylähankkeita rahoittava Euroopan Unionin Leader on osa tätä politiikkaa. Paikallisen ja alueellisen vastuun korostamisessa sekä kylien että kuntien vastuu alueensa kehittämisestä kasvaa, ja samalla tarve niiden väliselle yhteistyölle.

2 Tutkimuksen kylät

Tutkimukseen valittiin neljä kuntaliitoksen kokenutta ”ex-kuntaa” aineiston keruun kohteiksi. Ne vastasivat parhaiten tutkimukselle asetettuja kriteereitä.

- Valinnassa rajattiin pois maakuntakeskuksien eli kasvukeskusten lähellä olevat alueet, koska kaupunkien läheisellä maaseudulla suotuisaan kehitykseen vaikuttaa myös läheinen kasvukeskus (Ponnikas ym. 2011, 4). Tutkimukseen haluttiin valita kylät, joissa oman aktiivisuuden vaikutus korostuu – ja samaten maaseudun kehittämisen yleiset haasteet ja ongelmat.
- Tutkimukseen ei otettu liian tuoreita kuntaliitoksia eli nuorin liitos on vuodelta 2008. Tutkimusalueilla toiminta voidaan määrittellä suhteellisen vakiintuneeksi, mikä parantaa tutkimustulosten luotettavuutta. Pahin kriisivaihe liitoksesta on oletettavasti jo ohi.
- Kaikilla tutkittavilla kylillä on Internet-sivut, paikallista toimintaa organisoivaa yhdistystoimintaa sekä kylän yhteisiä tiloja ja tapahtumia. Ne voidaan määrittellä siis aktiivisiksi kyliksi, joissa on kansalaisyhteiskunnan toimijoita ja selkeästi havaittava paikallinen identiteetti.

Jokaiselta kylältä haastateltiin neljä aktiivista toimijaa, jotka ovat olleet mukana eri yhdistyksissä ja kehittämistoiminnassa (keväät-kesä 2013). Osalla heistä on ollut myös kunnallisia luottamustehtäviä. Haastattelujen jälkeen toteutettiin sähköinen kysely, johon kaikki paikalliset asukkaat pystyivät osallistumaan. Sähköisen kyselyn avulla pystyttiin laajentamaan aineistoa ja parantamaan tulosten luotettavuutta. Teemahaastattelujen ja kyselyn avointen kysymysten analysoinnissa on käytetty sisällönanalyysia eli laadullista tutkimusmenetelmää. Lisäksi kyselystä on tehty vertailevia analyysseja eli määrällistä analyysia.

Tämä tutkimus keskittyy kuntaliitosten vaikutuksiin paikallisesta näkökulmasta ja ihmisten liitoksiin liittyviin merkityksiin ja kokemuksiin, ei liitosten tekniseen toteuttamiseen. Tarkoituksena ei ole arvioida sitä, oliko liitos onnistunut, mitä sopimuksiin on kirjattu, toteutuivatko yksittäiset lupaukset tai kannattiko se ylipäätään tehdä, vaan antaa ääni paikallisille ihmisille ja heidän näkemyksilleen. Ihmisillä on erilaisia kokemuksia ja mielipiteitä kuntaliitoksista, ja niihin liittyy myös paljon ristiriitaisuuksia. Ei voida siis muodostaa mitään selkeää yhtenäistä kuvausta siitä, miten liitos koettiin tai mitkä sen paikalliset vaikutukset ovat olleet. Myös sama ihminen voi tuottaa puheessaan keskenään ristiriitaisia näkemyksiä. Tässä tutkimuksessa pyritään tuomaan näkyville kokemusten moninaisuutta mahdollisimman huolellisesti.

Kun haastateltavat ja kyselyyn vastanneet puhuivat kylästä, ei ole aina selkeää, puhutaanko koko entisen kunnan alueesta vai pelkästään entisen kunnan

keskuksesta. Yksittäisten ihmisten kokemukset siitä, missä hänen kotikylänsä rajat kulkevat, vaihtelevat. Kirkonkylästä puhuttaessa viitataan alueen entiseen kuntakeskukseen, pitäjällä taas tarkoitetaan yleensä koko entisen kunnan aluetta. Kylän voidaan puhua samaan aikaan sekä koko vanhan kunnan alueesta että sen keskuksesta.

2.1 Konginkangas

Konginkangas sijaitsee Keski-Suomen maakunnassa noin 65 kilometriä Jyväskylästä pohjoiseen. Konginkankaan seurakunta itsenäistyi vuonna 1867 Saarijärven ja Viitasaaren seurakunnista, ja vuonna 1895 perustettiin Konginkankaan kunta. Itsenäisyys päättyi 1993, kun Konginkangas liitettiin Äänekoskeen. Kirkonkylän etäisyys Äänekosken keskustasta on 23 kilometriä ja Jyväskylästä 67 kilometriä. Konginkankaan asukasluku oli korkeimmillaan 1950-luvulla, melkein 3000 asukasta, mutta vuonna 2008 asukkaita oli enää noin 1500 (Kyläsuunnitelma, Äänekosken kaupunki). Entisen Konginkankaan kunnan alue koostuu kuudesta kylästä: Konginkangas eli kirkonkylä, Kalaniemi, Räihä, Riihilahti, Liimattala ja Laajaranta.

Kuntapalveluja:

Alakoulu, kirjasto, terveystieteiden palveluja, hammashoito koululaisille, vanhusten palveluasuntoja ja vanhainkoti

Yksityisiä palveluja:

2 kauppa, huoltoasema (jossa postipalvelu), Lintulahden karavaanialue, apteekki, ravintola, kampaaja, yksityinen lääkärin asema, pankkiautomaatti

Toimintaa ja keskeisiä paikkoja:

urheilukenttä, tenniskentät, koulun yhteydessä liikunta- ja kuntosali, luistinrata, jääkiekkokaukalo, valaistu pururata, kaksi uimarantaa, hiihtolatuja, nuorisokeskus, satama, kirkko, seurakuntakoti, työväentalo, VPK, Kömin teatteri ja 4H-kerho, muskaritoimintaa, perhekahvila ja lasten jumppa, kirkko

Keskeisiä yhteisötoimijoita:

Konginkankaan kyläyhdistys, työväenyhdistys, VPK, MLL, 4H, Kömin kiltta, Äänekosken seurakunta, LC-Konginkangas

Kehittämishankkeita:

Vihreä väylä -hanke, Innovative village/kekseliäät kylät -hanke, Palvelutuulihanke, Lintulahti-hanke ja Kylä lähtee -hanke, Laajakaistahanke

Konginkangas liitettiin Äänekoskeen 1993. Sitä varten järjestettiin kansanäänestys, jonka äänestysprosentti oli 79,6 %. 53 % äänestäneistä vastusti liitosta. Liitos tehtiin lopulta valtuuston päätöksellä. Puoltavia ja vastustavia ääniä tuli yhtä paljon,

jolloin puheenjohtajan ääni ratkaisi. Tiukka päätös rikkoi paikallisia ihmissuhteita pitkäksi aikaa.

Täällä oli hirveät riidat siitä liittymisestä, se oli yhden äänen, puheenjohtajan äänen takana. Siitä on tähän päivään, ja vieläkin mennee sukupolvia ennen kuin se unohtuu. (haastattelu)

Liitoksesta on aikaa yli kaksikymmentä vuotta, ja kuumimmat tunteet ovat ehtineet tasaantua. Liitosta kohtaan esitetään kuitenkin vielä kritiikkiä. Yksi liitokseen liittyneistä pettymyksistä on Konginkankaan kunnan ja seurakunnan maaomaisuuksien menettäminen. Lisäksi palvelut ovat heikentyneet kuntaliitoksen jälkeen, erityisesti sosiaali- ja terveystalvuuksia on keskitetty uuteen kuntakeskukseen. Kulttuuripalveluissa ja harrastusmahdollisuuksissa koetaan myös tapahtuneen huononemista. Liitoksesta nähdään kuitenkin seuranneen myös positiivisia asioita. Ns. porkkanarahalla on kehitetty paikallista infrastruktuuria ja vesiviemäriverkostoa sekä remontoitu koulua ja kirjastoa.

Liitosta seurasi pitkä lamaantumisen aika, mutta vuonna 2008 Konginkankaalle perustettiin kyläyhdistys, joka toimii koko vanhan Konginkankaan alueen edustajana ja puolestapuhujana.

Perustamisvaiheessa yhdistyksen toiminta määriteltiin laajaksi: yhdistyksen tarkoituksena on:

- edistää asukkaiden yhteistyötä, omatoimisuutta, kylän elinkelpoisuutta ja -voimaisuutta sekä toimia kylän ja sen asukkaiden edunvalvojana,
- järjestää erilaista toimintaa, tapahtumia ja tilaisuuksia,
- osallistua kylää koskevaan suunnitteluun ja toteutukseen;
- pyrkiä vaikuttamaan päätöksentekoon eri organisaatioissa, tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja viranomaisille ja muille tahoille.

Puoluepoliittista kantaa yhdistys ei ota.

(Kyläsuunnitelma 2010-2015, 5)

Konginkankaan kyläyhdistyksen aktiivisuus on huomioitu laajemmaltikin, ja Konginkangas valittiin vuonna 2011 Keski-Suomen Vuoden kyläksi. Kyläyhdistyksellä on tärkeä rooli kylän asioiden hoitamisessa kuntaan päin.

Ilman kyläsuunnitelmaa monet edellisen suunnitelman toimenpiteistä ja tavoitteista eivät olisi toteutuneet. ”Kyläsuunnitelma ohjaa yhteistyötä. Meillä on oltava koko ajan joku hanke vireillä, sillä tarvitsemme ulkopuolista rahoitusta”, sanoo Konginkankaan kyläyhdistys ry:n puheenjohtaja Matti Jokihalme. (konginkangas.fi)

Se on yks Konginkangas-puolue. Tavallaan. Se on yhteinen toimija ja tekijä, joka edustaa ulospäin. (haastattelu)

Mää uskoisin että enemmän on yhtenäinen paikallisidentiteetti nyt kuin ennen. Sillon oli tietyt rajat ja politiikka kun nyt. Semmonen käsitys, että se ennen tiukemmin rajas ja karsinoi ihmisiä tai toimijoita tai tekijöitä. Se on niinkun sateenkaari ja kokoava voima, joka sitten niinkun tarvittaessa ottaa kantaa ja edustaa yhteisöä ja ulospäin että ollaanhan me otettu nytkin kaikki ne kannanotot ja kirjelmät kaupunkiin nähen esim. tämän terveystalon tiimoilta otettu. (haastattelu)

Kuntayhteistyön ja paikallisen vaikuttamisen lisäksi kyläyhdistys ylläpitää Konginkankaan kotisivuja ja järjestää jokavuotiset Konginkankaan kesäpäivät. Ne ovat tärkeä tapahtuma kylän yhteishengen rakentajana. Lisäksi tapahtuma tuo näkyvyyttä kylälle ja tarjoaa tuloa paikallisille yhdistyksille.

Kyläyhdistyksen perustamisen jälkeen on ollut paljon yhteisiä tilaisuuksia ja tapahtumia, kuten Konginkangaspäivät kesällä ja joulunavaus tapahtumat. Hienot konginkangas.fi sivut ovat ahkerassa käytössä. Kyläyhdistys on vuosittain vienyt eteenpäin laadittua kehittämissuunnitelmaa, ja sen johdosta järjestänyt paljon keskustelu- ja kehittämisltoja sekä tilaisuuksia, jotka ovat luoneet yhteenkuuluvaisuutta. (kysely)

Kyläyhdistyksen toiminta on järjestelmällistä ja tavoitteellista, ja sillä on ollut suuri merkitys kylän yhteishengen ja kehityksen rakentajana. Vaikka kuntaliitoksesta on jo yli 20 vuotta aikaa, on Konginkangas vielä elävä paikkakunta. Konginkankaalla yhteisöllisyys ja paikallisidentiteetti näkyvät erityisesti aktiivisina yhdistyksinä, kuten kyläyhdistys ja Kömin kiltä. Paikallisilla ihmisillä on motivaatiota kehittää kylää eteenpäin.

Yhteisöllisyyden ja paikallisen aktiivisuuden ylläpitäminen ovat pitkälti kyläyhdistyksen vastuulla ja sen aktiivisen toiminnan tulosta. Haastateltavat ja kyselyyn vastanneet ovat kuitenkin huolestuneita siitä, että vain pieni osa ihmisistä on aktiivisia ja taloksiin on vaikea saada enemmän ihmisiä. Kyläyhdistyksellä ei ole kiinteää omaisuutta, ja sitä pidetään positiivisena asiana. Omaisuus voi olla myös taloudellinen rasite.

Täällä on paloasemaa, työväentalo, Lintulahdessa on tiloja, ei tartte mitään. Se on myös meidän positiivinen asia, meidän ei tartte, kaikki raha mitä saadaan talloilla, se raha mikä saadaan esim. lehdestä käytetään uusien hankkeiden omahoitusosuuteen, eikä mihinkään ylläpitämiseen tai muuhun, vaan se pannaan sil-lai tuottamaan ja poikimaan kaikkien yhteiseksi hyväks. (haastattelu)

Konginkankaan kyläyhdistys on onnistunut rakentamaan hyvät suhteet Äänekosken kaupunkiin.

Kyllä se on toiminu, että aina sinne on lähetetty esityksiä ja aina ne on otettu vastaan, ja sieltä on tultu käymään ja on katottu ja pidetty palaveria ja kokouksia. Kyllä se ihan se toimii siinä mielessä. (haastattelu)

Kyllä se toimii. Yleensä se on vaan yksipuoleista, vaan että täältäpäin tehdään esityksiä sinne päin, sieltä tulee harvemmin.(haastattelu)

Kuntayhteistyössä korostuu Konginkankaan oma aktiivisuus. Jos halutaan, että kunta huomioi ja kuuntelee, pitää aloite tehdä itse. Äänekosken kunta saa kyläläisiltä kiitosta hanketoiminnan tukemisesta. Kuntayhteistyöhön liittyvät vastaukset olivat risiriitaisia, osa kokee että suhde toimii ja osan mielestä taas ei toimi. Todennäköisesti positiivisimmin suhteen tulkitsevat aktiiviset toimijat, ja ne jotka eivät konkreettisesti ole itse mukana tässä yhteistyössä, eivät koe kunnan läsnäoloa paikallisessa toiminnassa yhtä merkittäväksi. Valtuutettujen kautta vaikuttaminen nähdään Konginkankaalla heikkona, ja enemmän uskotaan kylätoiminnan kautta vaikuttamiseen. Tällöin vältytään liialta byrokratialta, ja toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen.

2.2 Leivonmäki

Keski-Suomessa sijaitseva Leivonmäen seurakunta itsenäistyi Joutsan seurakunnasta vuonna 1880 (Joutsan seurakunnan kotisivut) ja itsenäiseksi kunnaksi jo vuonna 1870. Leivonmäen kunta liitettiin Joutsaan vuonna 2008. Ennen kunnan lakkauttamista alueella asui noin 1100 ihmistä. Vuonna 1960 Leivonmällä oli 2563 asukasta (Suomen tilastollinen vuosikirja). Leivonmäen kirkonkylältä on Joutsaan 20 kilometriä ja Jyväskylään 51 kilometriä. Kotisivuillaan Leivonmäki määrittää itsensä kylätaajamaksi. Entisen Leivonmäen kunnan alueella sijaitsevia kyliä on Leivonmäen kirkonkylä, Rutalahti, Etu-Ikola, Havumäki, Kivisuo ja Savenaho.

Kuntapalveluja:

Alakoulu, kirjasto, päiväkot

Yksityisiä palveluja:

Kauppa, apteekki, huoltoasema (jossa postipalvelut), hieroja, kampaamo

Toimintaa ja keskeisiä paikkoja:

Kuntosali, uimahalli, yleisurheilu- ja pesäpallokenttä, jääkiekkokaukalo, Puulan seutuopisto, teatteri Kuhaus, seurakuntatalo, kirkko, Leivonmäki-viikko, Suosählyn SM-kisat, Leivonmäen kansallispuisto

Keskeisiä yhteisötoimijoita:

Leivonmäki-Seura, Leivonmäen kansallispuiston ystävät, MLL, Joutsan seurakunta ja urheiluseura Leivonmäen Pyry, 4H-yhdistys, Eläkeliiton Leivonmäen yhdistys, Leivonmäen yrittäjät ry, Leivonmäen maaseutuyhdistys

Kehittämishankkeita:

Elinvoimaa Joutsaan -hanke, Kotiseututalo Simolan kunnostushanke

Leivomäki liitettiin Joutsan kuntaan vuonna 2008. Neuvotteluja mahdollisesta liitoskumppanista käytiin myös Toivakan ja Kangaslammen kanssa. Koska liitoskumppanista ei ollut selkeää näkemystä, liitoksen jälkeen on ollut paljon jälkipuintia siitä, oliko yhdistymissuunta oikea. Kaikkia liitoksen yhteydessä tehtyjä lupauksia ei ole pystytty Joutsan kunnassa pitämään, ja toteutumattomat sopimukset ovat aiheuttaneet pettymyksiä ja katkeruutta.

Kun tehtiin kuntaliitos niin silloinhan oli tehty tietty investointiohjelma, minkä piti periaatteessa päteä siellä uudessa kunnassa, mutta sieltä on jouduttu talousasioiden takia karsimaan, mitkä ei täällä toteutunutkaan. (haastattelu)

Sitten pidettiin liitosneuvottelut, joita minä olen ihmetelly kaikki nämä vuodet. Mitä varten ne tehtiin. Mikään ei ole toteutunut. (haastattelu)

Kun luvattuja asioita ei tapahdukaan, ihmisille tulee tunne, että he ovat tulleet huijatuksi. Toisaalta ymmärretään, että kyse on kunnan taloudellisesta pakosta, ja raha ei riitä kaikkeen. Terveyspalvelut järjestettiin jo ennen liitosta yhteistyössä Joutsan kanssa, mikä pehmensi siirtymää. Leivonmäen terveysaseman toimintaa on kuitenkin karsittu liitoksen jälkeen, ja siihen ollaan pettyneitä. Seurakuntien yhdistymisen kuntaliitoksen yhteydessä koettiin myös suurena menetyksenä.

Seurakunta meni siinä liitoksessa. Täällä oli Leivonmäellä, vaikka pieni, mutta silti taloudellisesti vahva seurakunta. Kun tämän seurakunnan hoitaja-esi-isät on huolehtineet metsäomaisuuden kartuttamisesta aina kun se on ollu mahdollista. Leivonmäen seurakunnalla oli metsää, joka siirtyi kuntaliitoksessa Joutsaan. (haastattelu)

Itsenäisestä seurakunnasta luopuminen tarkoitti samalla seurakunnan omaisuuden eli paikallisen metsäomaisuuden menettämistä. Kuntaliitos on Leivonmäellä vielä sen verran tuore, että paikallisesti eletään vielä kriisivaihetta, mikä haittaa nykyistä toimintaa.

Se, mikä tuo kitkaa on, että joudutaan toppuuttamaan niitä vanhoja juttuja. Ne kun unohtus ja tehtäs vaan tätä päivää ja tulevaa. Hidastaa sitä tämän päivän tekemistä, kun sitä niin paljon otetaan. (haastattelu)

Kirkonkylän viimeinen kauppa oli lakkautettu tutkimuksen aineiston keruun aikana, mikä korosti pettynyttä ja pessimististä mielialaa.

Täällä on just semmonen, mikskä sitä vois kuvata. Kaoottinen apaattisuus nyt kun kauppa loppu tammikuussa, ja sitten ihmisille tulee semmonen, ne pukee sen niin sanoiks, että se on niinkun kunnan vika kun kauppa loppuu, mutta eihän se nyt niin mene. (haastattelu)

Vuoden 2013 lopussa kylälle saatiin uusi kauppayrittäjä, mikä on parantanut paikallisia palveluja ja tuonut lisää toivoa.

Tämä on lamaanuksen aikaa, tätä alkaa nyt nousemaan selvästi. Meillä on osantottajia niissä kehittämistilaisuuksissa. (haastattelu)

Leivonmäen kirkonkylällä ei ole varsinaista kyläyhdistystä. Leivonmäki-Seura ry on vuonna 1972 perustettu kotiseutuyhdistys, jonka tehtävänä on ollut kotiseututyön tekeminen ja kotiseututalo Simolan kunnostus ja ylläpitäminen. Leivonmäki-seura järjestää myös tapahtumia eli ylläpitää ja rakentaa paikallista identiteettiä ja yhteisöllisyyttä. Kotiseutuyhdistys on ottanut viime vuosina yhä enemmän kyläyhdistyksen roolia. Leivonmäen kirkonkylällä eletään orastavan kylätoiminnan aikaa.

Entisen kuntakeskuksen asukkaat ovat käynnistäneet kylätoiminnan. Toisaalta sivukylien ääni ja vaikutusmahdollisuudet ovat heikentyneet. Leader-toiminnan kautta kylät ovat aktivoituneet kehittämään toimintaansa. (kysely)

Joutsan kunnan alueella vuosina 2007-2013 toteutetulla Elinvoimaa Joutsaan -hankkeella on pyritty lisäämään kunnan ja kylien yhteistyötä. Leivonmäellä on järjestetty esimerkiksi yhteisiä Kunta kylässä -keskustelutilaisuuksia, joihin myös Joutsan kunnan edustajat ovat osallistuneet.

2.3 Uukuniemi

Uukuniemi sijaitsee Etelä-Karjalan maakunnassa Venäjän rajalla. Uukuniemellä on pitkä ja rikas historia. Alueella on sijainnut jo 1400-1700-luvulla ortodoksikylä, jonka muinaisjäännöksiä on taltioitu arkeologisilla tutkimuksilla (esim. Laakso 2010). Uukuniemen kunta perustettiin vuonna 1871, ja luterilainen seurakunta perustettiin paikkakunnalle jo vuonna 1632. (Uukuniemi 1999.) Uukuniemi menetti sodassa neljä viidesosaa alueistaan Neuvostoliitolle. Ennen maa-alueiden menettämistä vuonna 1940 Uukuniemessä oli asukkaita 5637, 1960-luvulla asukkaita oli enää 1447 (Suomen tilastollinen vuosikirja). Uukuniemi sijaitsee 45 kilometriä Parikkalan keskustasta ja 76 kilometriä Savonlinnasta. Uukuniemi yhdistyi vuonna 2005 Parikkalan ja Saaren kuntien kanssa uudeksi Parikkalan kunnaksi. Ennen liitosta Uukuniemen kunnan alueella oli vuonna 2003 enää 561 asukasta (väestörekisterikeskus). Entisen Uukuniemen kunnan alueella on kyliä Uukuniemen kirkonkylä, Niukkala ja Kumpu. Niukkala on Uukuniemen entisen kunnan alueen toiminnallinen keskus, ja siellä sijaitsee esimerkiksi alueen ainoa kauppa. Kirkko, hautausmaa ja pitäjäntupa taas sijaitsevat kirkonkylällä.

Julkisia palveluja:

Terveys ja sosiaalipalveluauto (Mallu-auto), kirjasto

Yksityisiä palveluja:

Kauppa, pankki, kahvila, vanhustentalo, Papinniemen leirintäalue

Toimintaa ja keskeisiä paikkoja:

Pitäjäatupa, kirkko, Rajapirtti (sisäliikuntatilat ja kuntosali), urheilukenttä, Uukuniemi-päivät

Yhteisötoimijoita:

Uukuniemi-seura, Uukuniemen vapaa-ajan asukkaat Vasukkaat ry, maamiesseura, VPK, Uukuniemen Ilo ry, Uukuniemen erämiehet, Martat, MLL, Nuorisoseura, Uukuniemen urheilijat, Uukuniemen kristillinen kasvatus ry, Kummunkylän kyläyhdistys

Kehittämishankkeita:

Pitäjäatuvan kunnostushanke, Rajapirtin kuntosalin kunnostushanke, Vierasvenesatamien ja uimarannan kunnostushanke, Uukuniemen kirkonkylän katuvalohanke (vuonna 1997)

Uukuniemi on tutkimukseen osallistuneista kylistä kriittisin kuntaliitosta kohtaan. Liitos nähtiin väistämättömänä kunnan pienen asukasluvun takia, mutta sen toteutukseen ja seurauksiin ollaan tyytymättömiä.

Tietenkinhän se tämmönen kylä 500 asukasta, ja pienellä veroprosentilla, nyt ois tietty seinä eessä, että pitäs jotain muuta tehdä, jos verotuloja ei ole, ei se pitkään. Mutta suunta mihin lähettiin oli kyllä täysin väärä. (haastattelu)

Valtuusto päätti 2004 että kuntaliitos tehdään Parikkalan suuntaan. Olin sitä mieltä, en vastustanu kuntaliitosta, mutta vastustin sitä, että muita vaihtoehtoja ei oteta rinnalle ja tutkita niitä. Mennään sokeesti vaan yhteen suuntaan. (haastattelu)

Tehtiin päätös liian aikaisin, joten vaihtoehdot yhdistymisen suunnasta jäivät tutkimatta. Myöskään kuntalaisten mielipidettä ei haluttu kuulla esim. kuntaaänessyksellä. (kysely)

Osa uukuniemeläisistä olisi halunnut liittyä Kesälahteen, mutta kuntien välissä olevan maakuntarajan koetaan nousseen yhdistymisen esteeksi. Parikkalan kanssa tehdyn kuntaliitoksen toteuttamista arvostellaan liiasta hätäilystä.

Kiireellä runnattiin liitos läpi. (kysely)

Uukuniemen seurakunnan liittyminen Parikkalan seurakuntaan vei maaomaisuuden, mikä herätti katkeruutta.

Nää on tämmösiä, että yhdistetään kolme kuntaa, niin kyllä se yks kupataan tyhjäksi. Näkkeehän täällä nytkin motot on pyöriny täällä yötä päivää, kun Parikkalan seurakunta oli ihan peea. (haastattelu)

Kuntaliitoksessa yhdistyivät myös seurakunnat. Parikkalan köyhä seurakunta sai jättimaisuuden rikkaalta Uukuniemen seurakunnalta. (kysely)

Liitoksessa luvattuja asioita ei pidetty, ja erityisesti alakoulun ja terveystoimipisteen lähteminen alueelta ovat nostattaneet paikallisten tunteita.

Sovituista asioista olisi pitänyt pitää kiinni. Kunnan laitakylillä olevat ihmiset eri arvoisessa asemassa. Palvelut keskitetty uuden kunnan keskukseen, johon myös investoinnit keskitetään. Kunnan (Uukuniemi) entisiä kiinteistöjä myyty, mutta vastikkeeksi ei ole saatu mitään. (kysely)

Parikkala kuppasi Uukuniemen täysin tyhjäksi, palvelut katosivat. (kysely)

Tuntuu, että Parikkalan kuntakeskus imee kaikki varat, eikä syrjäkylille jää mitään jäljelle. Esimerkiksi Uukuniemen palvelutalon ruokapalvelujen vetäminen pois Hoviselän kahvilalta keskuskeittiöön oli suorastaan tyhmä päätös. Ruokapalvelujen loppuminen teki ison loven muutenkin pienen kahvilan tuloihin. Kylät siis kituuttavat, kun Parikkala itse pumpppaa itsensä täyteen elinvoimaa. Varat pitäisi jakaa tasaisemmin. Parikkalan kunta ei ole yhtä kuin Parikkalan keskusta, vaan myös siihen liitetyt kylät! (kysely)

Parikkalan kunta on päätöksillään suuttanut uukuniemeläiset ja herättänyt paikallista taisteluhenkeä. Kunnan kaikkiin päätöksiin ei ole haluttu sopeutua.

Tietty tää koulun lakkautuminen heti sen viiden vuoden siirtymäajan jälkeen oli aikamoinen kolaus. Siitä seuras se, että vanhemmat suurin osa osittain myös protestiksi laittoi lapsensa Kesälahdelle. Suurin osa Uukuniemen lapsista käy siellä koulua. (haastattelu)

Kyläkoulu olisi pitänyt ehdottomasti säilyttää. Sen menetys oli sellainen isku uukuniemeläisille, että vanhemmat suivaantuivat ja siirsivät lapset naapurikunnan Kesälahden kouluun. Parikkala on maksanut sinne yli 300 000 euroa kotikuntakorvauksia lapsista. Aikamoista sekasotkua päättäjien päätökset ovat aiheuttaneet. (kysely)

Koulun lakkauttamista seurannut vanhempien kapina on osoitus uukuniemeläisten voimakkaasta yhteishengestä. Uukuniemeläiset eivät koe suhdetta Parikkalan kuntaan toimivaksi.

Valtaapitävät ovat kuntakeskuksessa ja päätökset sen mukaiset. (kysely)

Tuntuu siltä, ettei uukuniemeläisten toiveita ja esityksiä oteta todesta ja tosisaan. On syntynyt kuva, että antaa niiden jupista siellä syrjässä aikansa, kyllä se siitä ajan kanssa hiljenee. (kysely)

Emäparikkalaiset päättävät paikkakunnan kehityksestä. (kysely)

Kyläläisillä on tunne, että he asuvat kylällä oman onnensa varassa, eikä kuntapäätäjiä kiinnosta reuna-alueiden kehitys. Uukuniemen yhteisöllisyys ja voimakas paikallinen identiteetti heijastuvat talkoina ja erilaisina hankkeina, joista omalaatuinen esimerkinä on, että Uukuniemi on ainoa Suomen kunnista, joka järjesti katuvalot kunnalle vuonna 1997 kehittämishankkeella eli talkoilla.

Yhteisöllisyys tuli hyvin esille, kun MLL:n Uukuniemen yhdistys rakensi Leader-rahoituksen turvin Tokkariin leikkikentän. Rahoitukseen osallistui runsaasti yrityksiä ja yhdistyksiä, minkä lisäksi talkoisiin osallistui lapsia, nuoria ja aikuisia. Paikasta tuli kaikkien yhteinen kokoontumispaikka ja se on säästynyt varmaan senkin takia tihutöiltä. Yhteisiin hankkeisiin kyllä lähdetään mukaan, kunhan löytyy vetäjiä ja innostusta. (kysely)

Siis tää on ihmeellinen paikka silleen että täällä uukuniemeläiset tuntee hirveen voimakasta yhteenkuuluvuuden tunnetta, täällä se on erittäin voimakas. (haastattelu)

Uukuniemen aktiivisuudelle on erityistä vapaa-ajan asukkaiden voimakas rooli paikallisessa toiminnassa ja osallistuminen talkoisiin ja kehittämishankkeisiin. Vasukkaat eli Uukuniemen vapaa-ajan asukkaat ry perustettiin vuonna 1997, ja se on järjestänyt tapahtumia, ollut mukana hanketoiminnassa ja rakentanut suhteita paikallisten, vapaa-ajan asukkaiden ja kunnan välille. Itsenäisen kunnan aikana osa kesämökkiläisistä vaihtoi kirjansa Uukuniemeen ja pyrki näin lisäämään kunnan verotuloja. Myös sodassa menetetyt alueet ovat vielä osa Uukuniemeä ja uukuniemeläisyyttä.

Se on just varmaan sama jos leikataan joku raaja pois, siitä tulee niitä tuntemuksia. Se on kuitenkin mielen tasolla olemassa, eikä sieltä mihinkään häviä. (haastattelu)

Uukuniemessä on useita aktiivisia yhdistyksiä, mutta ei varsinaista kyläyhdistystä.

Ei enää organisaatiota, joka keskittyisi alueen kehittämiseen. (kysely)

Osa tutkimukseen osallistuneista kaipasi yhdistystä, joka keskittyisi alueen kehittämistoimintaan. Osa taas näki nykyiset järjestöt riittävinä.

2.4 Värtsilä

Pohjois-Karjalan maakunnassa sijaitseva Värtsilän seurakunta itsenäistyi Tohmajärven kappeliseurakunnasta vuonna 1909, ja Värtsilän kunta perustettiin vuonna 1920. Paikkakunta teollistui jo 1830-luvulla, ja Värtsilän rautatehdas toimi kylän, ja myöhemmin kunnan, taloudellisena ja hallinnollisena keskuksena. (Kasanen 1981). Jatkosodan päätyttyä Värtsilä oli menettänyt kaksi kolmasosaa alueistaan, mukaan luettuna tehdasalueet (Lukkarinen & Turunen 2009). Kunnan asukasluku oli suurimmillaan ennen sotia. Vuonna 1940 Värtsilässä oli 6416 asukasta, vuonna 1960 asukkaita oli enää 1830 (Suomen tilastollinen vuosikirja), ja vuonna 2004 ennen kuntaliitosta 631 asukasta (väestörekisterikeskus). Värtsilä liitettiin Tohmajärveen 2005 ja seurakunnat yhdistyivät jo kaksi vuotta aikaisemmin. Värtsilän etäisyys Tohmajärvestä on 23 km ja Joensuusta 74 km. Värtsilän kylä koostuu pienistä Kenraalin kylän, Kaustajärven, Tervavaaran, Pykälävaaran, Selkäkylän, Patsolan ja Pirtajärven kylistä sekä kahdesta taajama-alueesta: Värtsilästä ja Niiralasta (Kyläsuunnitelma 2006). Niiralassa sijaitsee rajanylityspaikka Venäjälle.

Julkisia palveluja:

Alakoulu

Yksityisiä palveluja:

Majatalo, hotelli, Itähuolinta, kauppa,

Toimintaa ja keskeisiä paikkoja:

partio, kerhoja, vanhusten päivätoimintaa, kirkko, kylätalo, kesäteatteri, Niiralan rajanylityspaikka, Värtsilä-päivät, lintutornit, nettilehti Värtsi

Yhteisötoimijoita:

Värtsilän pitäjäyhdistys, kesäteatteri, metsästysseura, Tohmajärven seurakunta, Värtsilän kotiseutuyhdistys, nuorisoseura, eläkeliitto, Tohmajärven kansalaisopisto

Kehittämishankkeita:

Kylätalon kehittäminen ja kunnostaminen, lintutornien ja opasteiden rakentaminen, Metsämiehen savotat -hanke

Kuntaliitoksen suunta Tohmajärveen päin 2005 oli selkeä ja yhdistymiseen valmistaututtiin paremmin kuin Uukuniemessä. Liitoksen yhteydessä perustettu Värtsilä-lautakunta tasoitti tietä. Se lakkautettiin neljän toimintavuoden jälkeen.

Värtsilälautakunnalla oli 15 000 budjetti, että sillä oli sitä kautta ihan hyvin valtaa, mutta ei ollut projekteja. Ensin tietysti määriteltiin kunnianhimoisesti ne raamit millä niitä jaetaan. Sitten niitä lievennettiin. Eikä siltikään menny, sitä jäi

vuosittain jakamatta sitä rahaa. Kyllä minusta sillä olis ollu valtaa tehdä esityksiä sinällään niinkun normaalilla lautakunnalla. Ei suoraan, mutta ja ihan normaali budjetti käytettävissä ja työntekijäresurssia ja kaikkea mutta se oli ehkä siinä, että se oli niinkun vielä kuitenkin uus asia 2005, ei osattu nähdä mitä tarvittais. Yhdistykset saivat erilaisiin tilaisuuksien järjestämiseen, kaikkeen mahdolliseen olis ollu mahdollista saaha, mutta tavallaan se into loppu ja kyllä se niinkun liitty siihen yhdistystoiminnan lomaantumiseen enemmänkin. Ehkä oli siinäkin, kun se oli vaan se sopimus viis vuotta niin se kaikki nähtiin että tässä tämä viis vuotta toimitaan, ei niinkun nähty että sillä vois laajemminkin pitemmän ajan vois tehdä näin ja opetella sitä asiaa. Mutta sitten taas toisaalta, kyllä meilläkin suora yhteyskin on ollu ihan kuntaan ja kunnanhallitukseen, että se voi olla jossain isoissa kaupungeissa se on vähän asia erikseen. (haastattelu)

Lautakunnan toiminnan lakkauttamisen syyksi koettiin myös se, että se tuli Tohmajärven kunnalle kalliiksi. Värtsilän pitäjähdistys ja lautakunta tekivät yhdessä Värtsilän entisen kunnan alueelle vuonna 2006 kyläsuunnitelman, jonka tavoitteena oli tehdä Värtsilästä Tohmajärven "eläväisin kylä". Värtsilän pitäjähdistys on hallinnoinut useita kehittämishankkeita ja sillä on ollut selkeä rooli alueen kehittämiseen keskittyvänä toimijana. Pitäjähdistys toimi jo liitoksen aikana, mikä paransi neuvotteluyhteyksiä kuntaan päin. Kuntaliitosprosessin toteuttamiseen oltiin kuitenkin laajasti Värtsilässä tyytymättömiä.

Ja kyllähän se semmonen välttämätön pakko oli tää kuntaliitos, mutta ei se ihan niin menny mitä se kaavailtiin. (haastattelu)

Ainakin tässä tapauksessa kävi niin, että kuntaliitossopimukseen kirjattiin asioita, joita ilmeisesti ei aiottukaan toteuttaa. Kunta sopimuskumppanina ei ollut luotettava. Kuntaliitos oli tehtävä, mutta tämän pienemmän liitoskunnan asukkailta meni luottamus kuntaan ja se vaikuttaa vielä monien vuosien jälkeenkin asenteisiin. (kysely)

Mie sanosin siitä kuntaliitoksesta sillä tavalla, että kunta ei oo luotettava sopimuskumppani. Kun sitä kuntaliitosta kun tehtiin, Tohmajärven kunta lupas kaiken näköstä, jota ei yritettykään toteuttaa, niillä porkkanarahoilla. (haastattelu)

Lähtökohta oli vaan, että kunhan me rämmittää tää sopimuskausi läpi. Sitten ruvetaan tekemään niitä muutoksia, se oli tohmajärveläisten ikävä kyllä pääosa valtuutettujen ajatus. (haastattelu)

Tohmajärven kunnan kannalta, paljon kiinteisöjä, "lihoiksi pistettäväksi" halvalla. (kysely)

Lähipalvelut heikentyivät kuntaliitoksen myötä. Terveyspalvelut ostettiin Tohmajärveltä jo itsenäisen kunnan aikana. Myös yläkoulu sekä palo- ja pelastustoimi sijaitivat naapurikunnassa. Esimerkiksi lääkäri oli ennen liitosta kerran viikossa Värtsilässä, mutta yhdistymisen jälkeen palvelut keskitettiin uuteen kuntakeskukseen.

Sit saatiin tämä koulu kuitenkin tänne se oli niitä harvoja, joka on näistä kuntaliitosasioista toteutunu, että koulu on säilyny.(haastattelu)

Liian nopea palveluiden alasajaminen pienemmällä paikkakunnalla, joitakin asiakaspalveluja olisi pitänyt jättää pienemmälle paikkakunnalle. (kysely)

Liitoksen yhteydessä luvattiin esimerkiksi urheilutilojen kunnostamista, mikä jäi toteutumatta. Lisäksi olemassa oleva urheilutalo myytiin yksityiselle, mikä herättää suuttumusta värtsiläläisissä. Värtsilän teollisuusaluetta kunnostettiin, mutta siellä ei ole tällä hetkellä toimintaa, minkä takia investointi ei näy paikallisille ihmisille erityisen myönteisenä asiana. Tohmajärven kunta vuokrasi entisen kunnantalon Pitäjähdistykselle kylätaloksi vuonna 2011 pitkän taistelun tuloksena, ja kylätalo on nykyään Värtsilän kylän symbolinen ja toiminnallinen keskus.

Värtsilässä on kotisivujen lisäksi oma verkkolehti, Värtsi, joka toimii kyläläisten keskustelupaikkana. Suomessa useimmilla aktiivisilla kylillä on omat kotisivut, mutta Värtsin kaltainen aktiivinen keskusteluareena on harvinainen. Verkkolehdestä ihmiset kirjoittavat mielipiteitään, kylään liittyviä muistoja ja siellä ilmoitetaan sekä raportoidaan ajankohtaisista tapahtumista. Värtsilän kyläraitti on internetissä.

Tulevaisuuden suhteen Värtsilässä ollaan yleisesti pessimistisiä ja keskittämiskäytännön ei uskota pysähtyvän. Vastaajissa on kuitenkin myös kehitysuskoa.

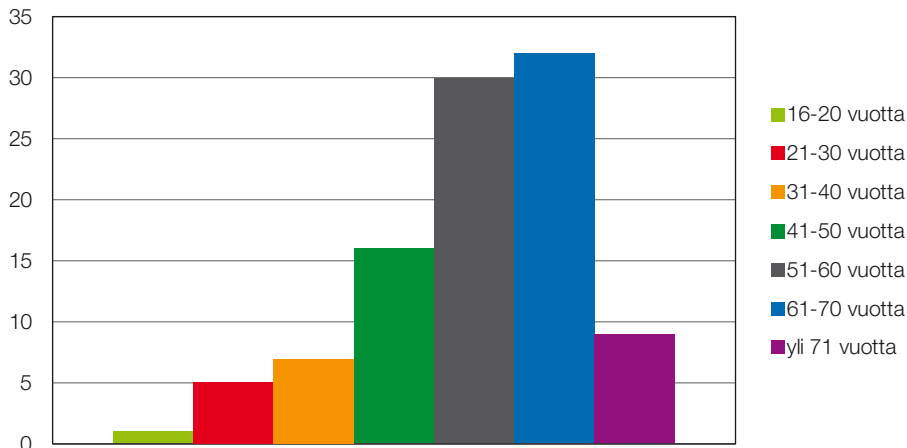
Entisen Värtsilän kunnan kylät pitäisi mieltää Värtsilän pitäjäksi, jolloin Värtsilän kylätalo olisi toiminnan keskus. Rajanylityspaikkana yhteydet Venäjälle ovat haaste, joka voi elävöittää Värtsilää sekä henkisesti että aineellisesti. Asuntotuotantoa voisi aktivoida ottamalla huomioon Jänisjoen ranta-alueet. Värtsilän kirkon käyttöä voisi kehittää retrettitoiminnalla. Ilmalämpöpumpulla saisi riittävän lämmityksen talvikaudeksi. Uuden näkötorin rakentaminen Kukkovaaralle aikaisemmin siellä olleen paikalle avaisi huikat näköalat ja toisi lintuharrastajien lisäksi muitakin matkailijoita. Värtsilä on Via Karelian (Runon ja Rajan tien) varrella. Tohmajärvi-Ilomantsi -välillä voisi olla matkailullista tulevaisuutta. Matka nykyiseen kuntakeskukseen on suhteellisen lyhyt. (kysely)

Rajanylityspaikkaa Venäjälle toivotaan pystyttävän tulevaisuudessa hyödynnettävään enemmän. Tällä hetkellä esimerkiksi tullissa työskentelevistä ihmisistä suurin osa asuu kauempana, eivätkä ohiajavat matkailijat pysähdy Värtsilässä. Paikallisten voimavarojen hyödyntäminen on suuri haaste.

3 Kyselyn tuloksia: Kuntaliitoskokemukset numeroina

Vuonna 2013 toteutettiin sähköinen kysely, jossa kaikki halukkaat pystyivät kertomaan mielipiteensä kuntaliitoksista. Kyselystä tiedotettiin tutkimukseen osallistuneiden kylien kotisivuilla. Kyselyyn vastasi yhteensä 116 henkilöä. Itä-Suomessa vastattiin aktiivisemmin: Uukuniemestä 31 henkilöä ja Värtsilästä 27 henkilöä. Keski-Suomesta Konginkankaalta vastasi 13 ja Leivonmäeltä 8 henkilöä. Uukuniemen ja Värtsilän vastaamisaktiivisuus voi viitata ihmisten kiinnostuksen lisäksi kylien toimiviin kotisivuihin ja tehokkaaseen kylän sisäiseen tiedottamiseen. 35 vastaajaa ei ilmoittanut paikkakuntaa, johon heidän mielipiteensä liittyivät. Kyselyssä oli useita avoimia kysymyksiä, joiden vastauksia on käytetty haastatteluaineiston tukena sisällönanalyyseissä. Sekä haastattelujen että kyselyn vastaukset ovat samansuuntaisia eli niiden tulokset tukevat toisiaan. Kyselyyn osallistuneiden sukupuolijakauma oli tasainen: naisia 50,8% ja miehiä 48,3%. Ikäjakaumassa painottuivat 51-70 vuotiaat (Kuvio 1).

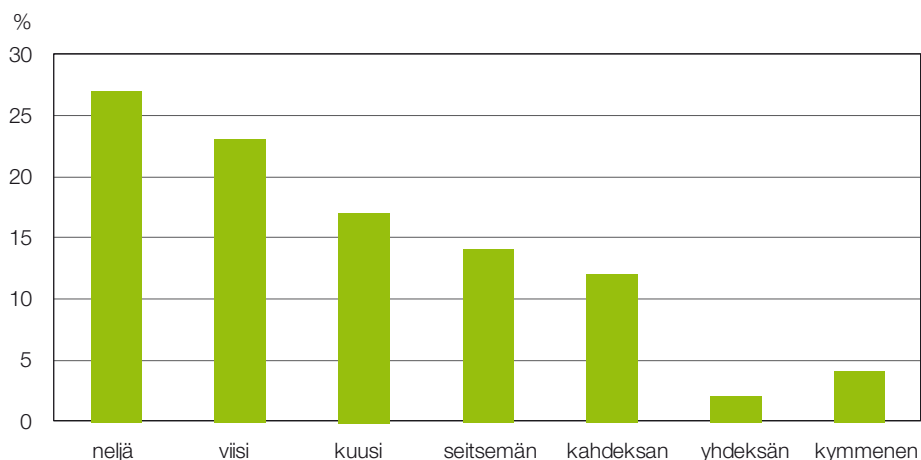
Kuvio 1. Kyselyyn osallistuneiden ikäjakauma (n=81)

Kyselyssä pyydettiin ihmisiä antamaan kouluarvosana kuntaliitokselle (Kuvio 2). Arvioista lasketut keskiarvot ovat erittäin alhaisia: Konginkangas 6,5, Leivonmäki 5,3, Uukuniemi 5,4 ja Värtsilä 5,9. Kolme ihmistä Uukuniemeltä antoi liitokselle arvosanaksi kymmenen, vaikka Uukuniemi ovat kaikista kriittisin liitosta kohtaan. Melko suurella todennäköisyydellä arvosanat ovat protestiääniä ja todellisuudessa kouluarvosanan keskiarvo on vielä alhaisempi. Eniten kuntaliitokset saivat nelosia ja vitosia eli välttäviä kouluarvosanoja. Konginkankaalla suhtautuminen on positiivisin. Tähän on vaikuttanut

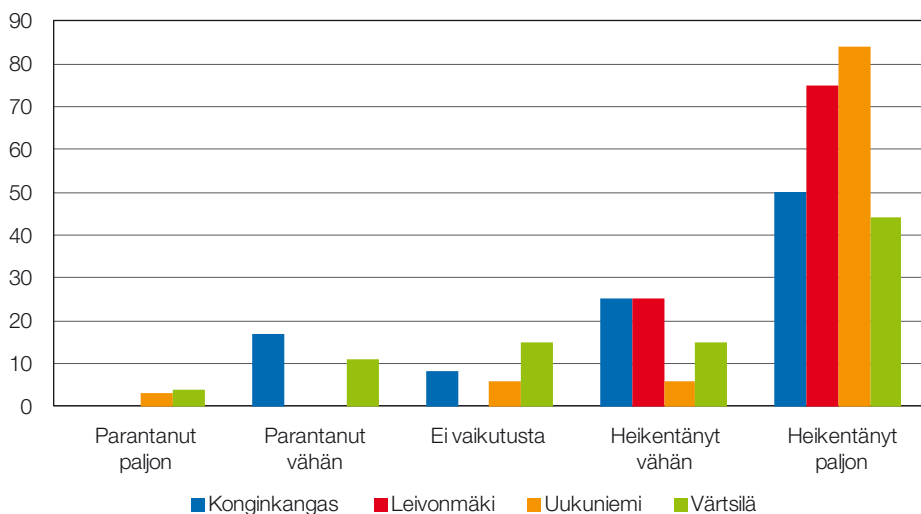
todennäköisesti, että liitoksesta on jo aikaa, yhdistyssopimuksen asiat pidettiin paremmin kuin muilla kylillä, kirkonkylällä on palveluita enemmän jäljellä kuin muilla tutkituilla paikkakunnilla. Lisäksi Konginkankaalla on aktiivinen kyläyhdistys.

Kuvio 2. Kuntaliitoksen houluarvosana (n=116)

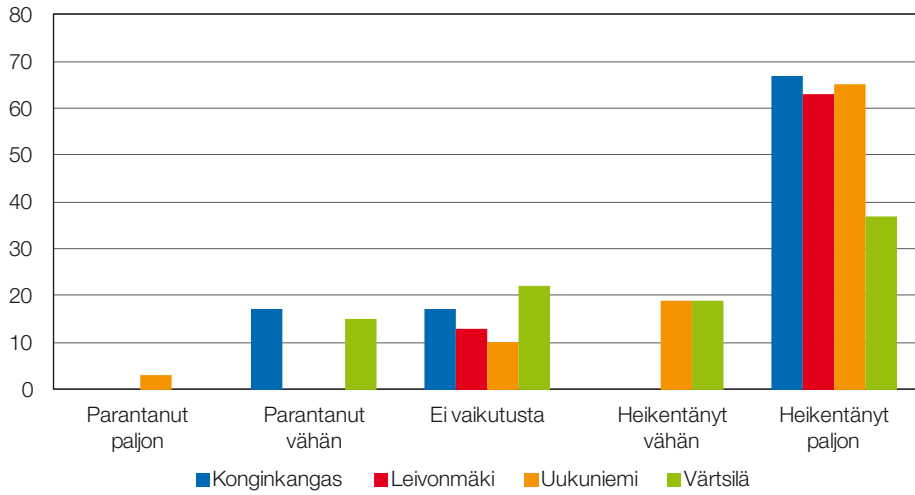

Kyselyssä kysyttiin, kuinka vastaajat arvioivat kuntaliitoksen vaikuttaneen paikallisiin palveluihin (Kuviot 3–11). Tulokset ovat karuja, erityisesti terveys- ja sosiaalipalveluiden sekä kauppapalveluiden koetaan heikentyneen paljon. Kulttuuri-, koulu-, päivähoito-, kodinhoito- ja kotisairaanhoidtopalveluiden sekä julkisen liikenteen ja harrastusmahdollisuuksien kohdalla tuli myös kohtuullinen määrä vastauksia, joissa palveluiden tason ei arvella juurikaan muuttuneen. Minkään palvelun kohdalla ei ollut havaittavissa kuntaliitosten tuoneen merkittävää muutosta parempaan suuntaan.

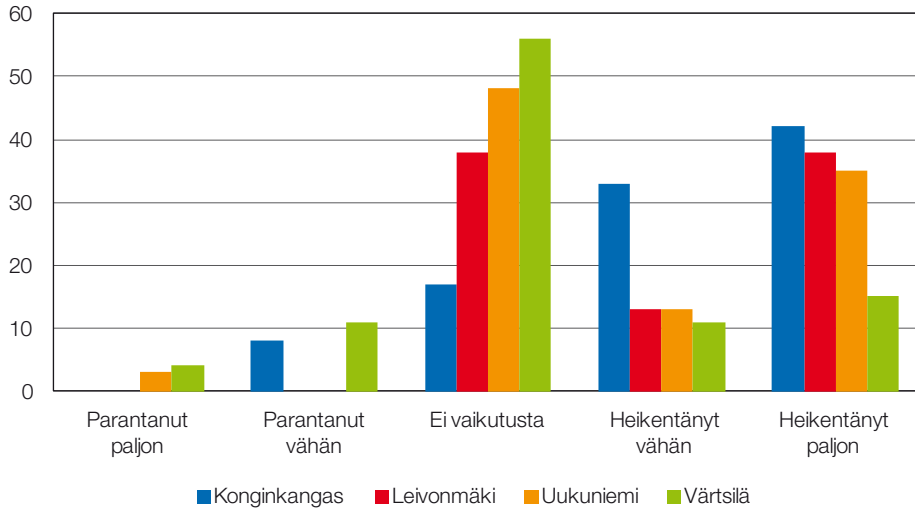
Kuvio 3. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin terveyspalveluihin (n=79)

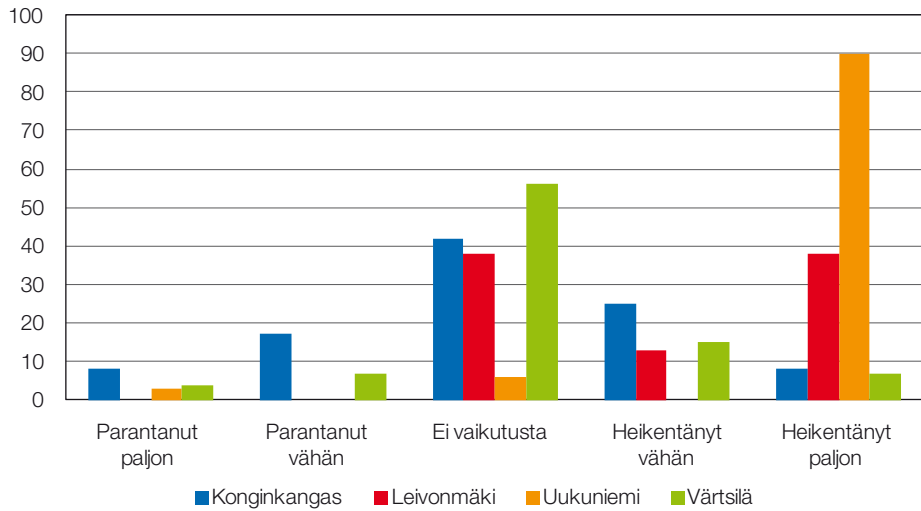
Kuvio 4. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin sosiaalipalveluihin (n=79)

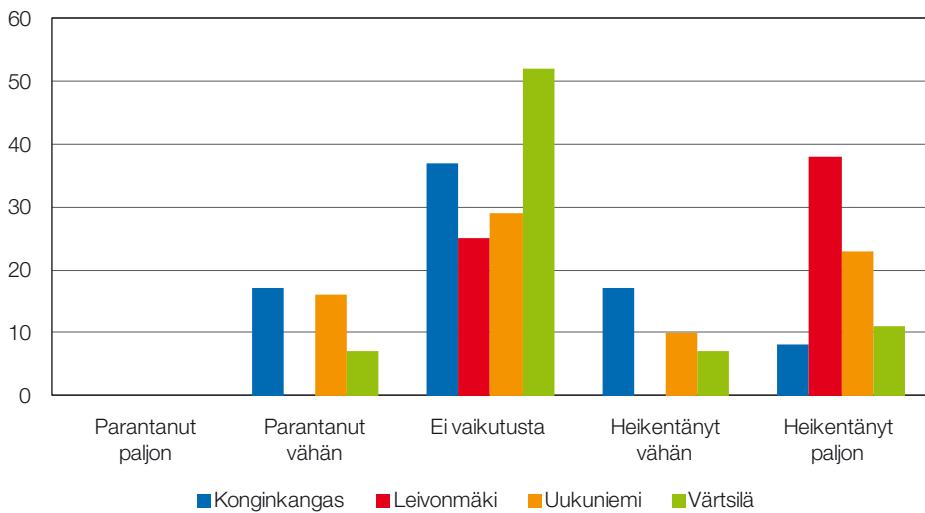
Kuvio 5. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin kulttuuripalveluihin (n=79)

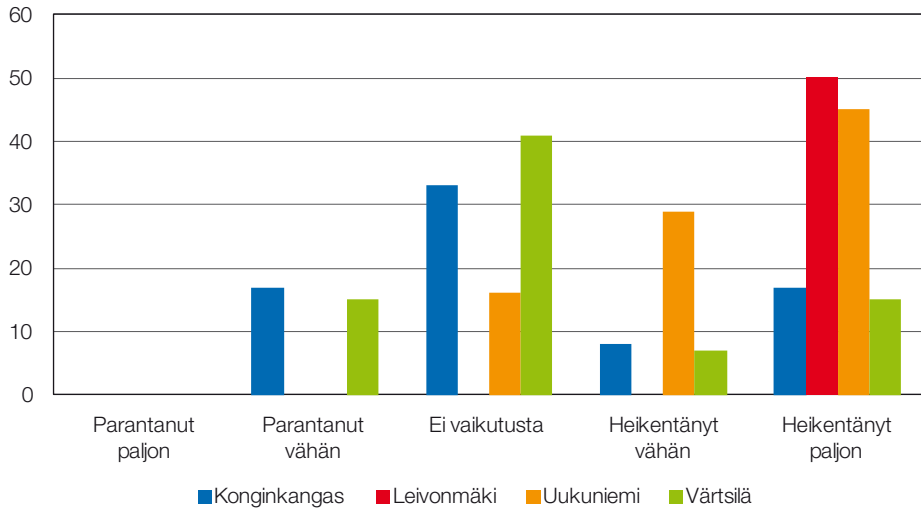
Kuvio 6. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin koulupalveluihin (n=79)

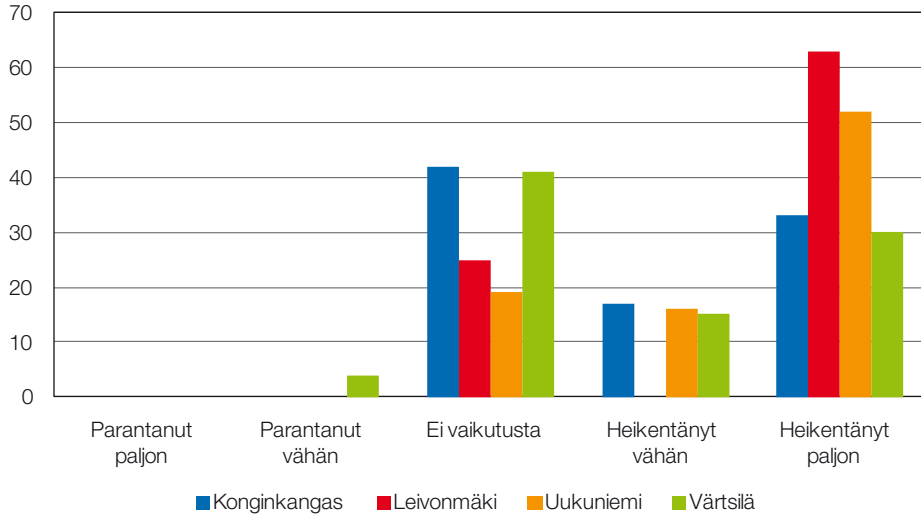
Kuvio 7. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin päivähoitopalveluihin (n=79)

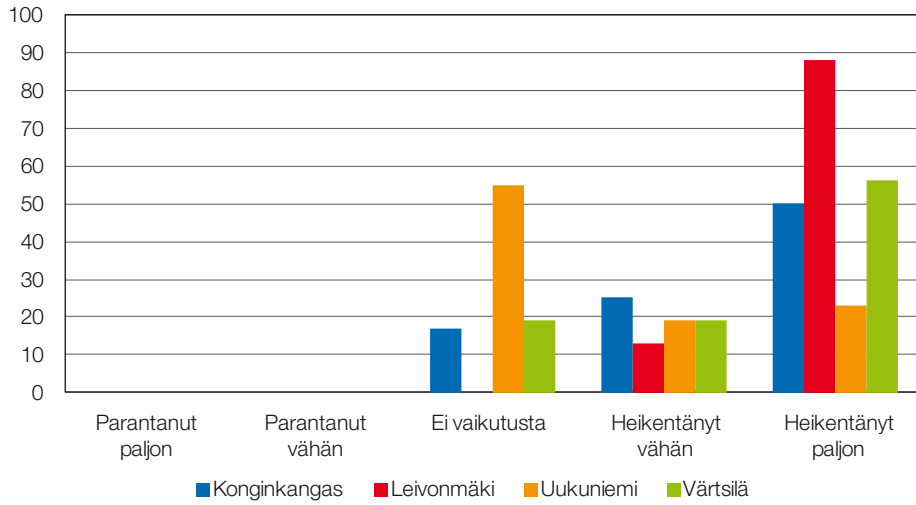
Kuvio 8. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin kotihoidon ja kotisairaanhoidon palveluihin (n=79)

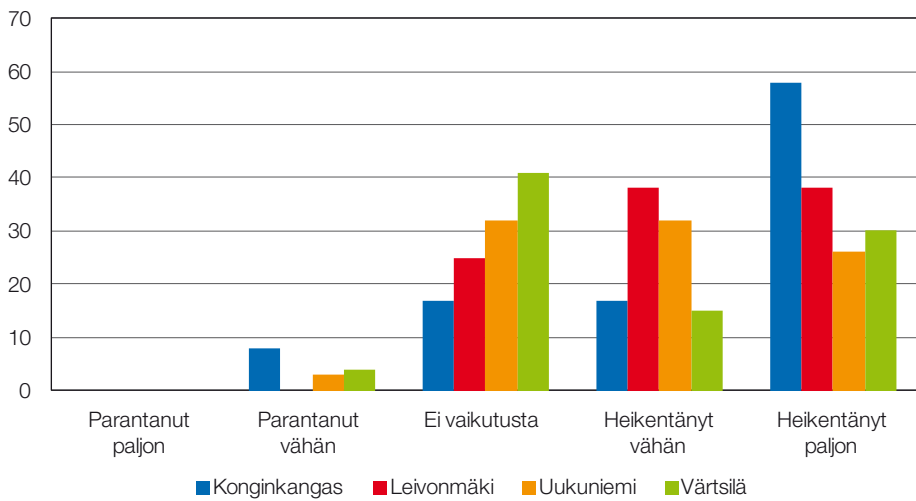
Kuvio 9. Kuntaliitoksen vaikutus julkiseen liikenteeseen (n=79)

Kuvio 10. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin haappapalveluihin (n=79)

Kuvio 11. Kuntaliitoksen vaikutus paikallisiin harrastusmahdollisuuksiin (n=79)

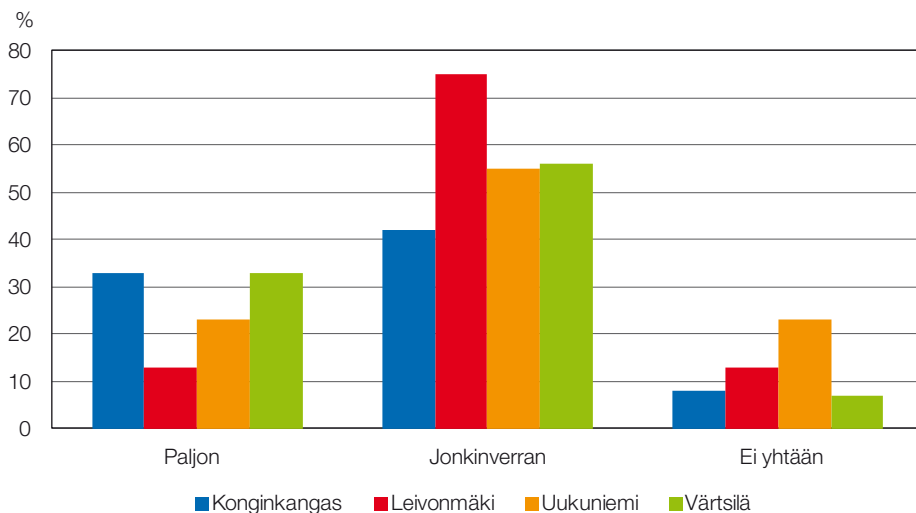

Uukuniemi on ainoa tutkimuksen paikkakunnista, jossa on lakkautettu alakoulu, minkä takia arvio koulupalvelujen muutoksesta on selkeästi negatiivisempi kuin muilla kylillä (Kuvio 6). Kotihoidon ja kotisairaanhoidon palveluihin liittyvässä kysymyksessä on vastauksissa kylien kesken eniten hajontaa (Kuvio 8). Värtsilässä ja Konginkankaalla palvelut ovat pysyneet ennallaan, Leivonmäellä ja Uukuniemellä taas heikentyneet. Leivonmäki oli tutkimuksen aineiston keruun vaiheessa ilman lähikauppaa, mikä selittää, miksi kauppapalvelujen koetaan heikentyneen enemmän kuin muilla kylillä (Kuvio 10).

Se, miten palvelujen toimivuus koetaan, on aina subjektiivista. Esimerkiksi nuoren ihmisen käyttämät terveyspalvelut eroavat ikääntyneiden tarvitsemista, ja asiomispaikat ja kokemukset voivat erota paljonkin. Lisäksi, yhdelle ihmiselle toimiva palvelu voi tarkoittaa lähellä olevaa palvelua, toiselle lyhyitä jonotusaikoja ja kolmannelle taas etäälläkin sijaitseva palvelu voi olla laadukasta, jos se on asiantuntevaa. Tuloksista voidaan kuitenkin päätellä, että suurin osa vastanneista kokee kuntaliitoksen heikentäneen osaa palveluista ja osa on taas säilynyt suurin piirtein samalla tasolla.

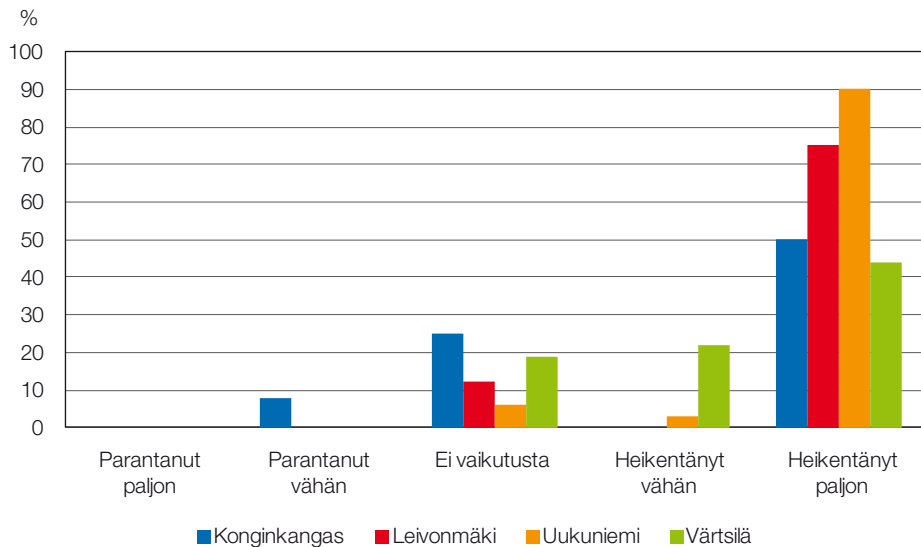
Tutkimuksessa kysyttiin, kokevatko vastaajat, että paikkakunnalla on yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Kuvio 12. Koettu paikallinen yhteisöllisyys (n=79)

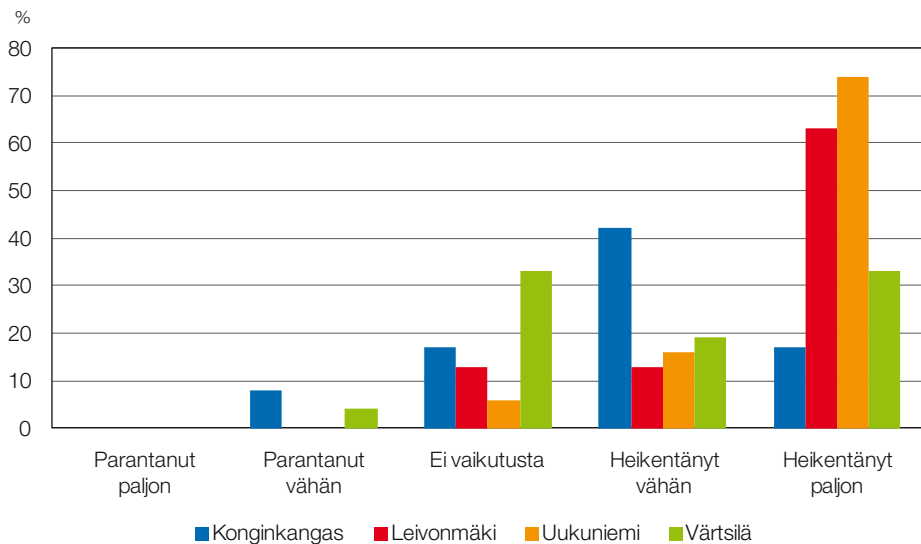
Kyselyn mukaan, kaikilla tutkittavilla kylillä arvioidaan olevan yhteisöllisyyttä (Kuvio 12). Vastauksissa oli kuitenkin paljon hajontaa, mikä osoittaa että yhteisöllisyyden kokemus on aina yksilöllinen. Tutkimuksessa kysyttiin, onko kuntaliitos muuttanut mahdollisuuksia vaikuttaa kunnalliseen päätöksentekoon.

Kuvio 13. Onko kuntaliitos muuttanut paikallisten ihmisten vaikutusmahdollisuuksia kunnalliseen päätöksentekoon? (n=79)

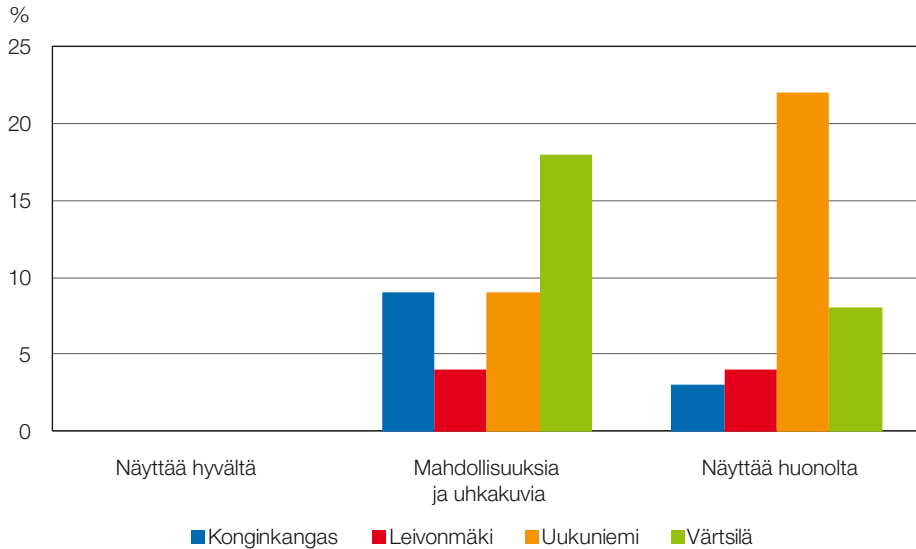

Kuntaliitos on tulosten mukaan heikentänyt selkeästi kyläläisten mahdollisuuksia vaikuttaa kunnalliseen päätöksentekoon (Kuvio 13). Kuntaliitoksen arvioitiin lisäksi heikentäneen kyläläisten vaikutusmahdollisuuksia paikalliseen kehitykseen ylipääntään (Kuvio 14). Konginkankaalla vastaukset olivat hieman positiivisempia kuin muilla kylillä, mikä johtuu todennäköisesti pääasiassa aktiivisen kyläyhdistyksen toiminnasta. Konginkankaan kyläyhdistys on onnistunut rakentamaan hyvät suhteet Äänekosken kaupunkiin ja tuonut paikkakunnalle paljon positiivista julkisuutta.

Kuvio 14. Onko kuntaliitos muuttanut paikallisten ihmisten vaikutusmahdollisuuksia paikkakunnan kehitykseen? (n=79)

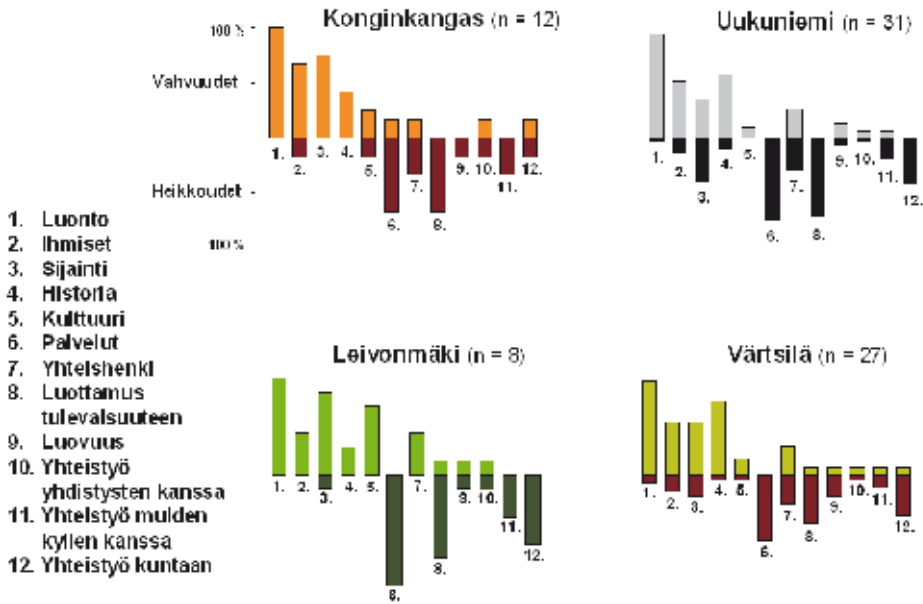
Kuvio 15. Miten koet paikkakunnan tulevaisuuden? (n=79)

Yhdelläkään tutkittavista kylistä ei tulevaisuutta koettu erityisen valoisana (Kuvio 15). Suurin osa vastanneista kokee tulevaisuuteen liittyvän sekä mahdollisuuksia että uhkakuvia. Uukuniemeläisten näkemykset tulevaisuudesta ovat selkeästi pessimistisempi kuin muilla kylillä. Tähän vaikuttaa todennäköisesti Uukuniemen syrjäinen sijainti, mikä heikentää mahdollisuuksia pärjätä palveluiden ja työpaikkojen keskittymiskehityksessä. Konginkankaalla taas ollaan positiivisimpia tulevaisuuden suhteen (samoin kuin kouluarvosana oli Konginkankaalla korkein). Kaikilla kylillä suurimmiksi uhkakuviksi koetaan palvelujen ja työpaikkojen väheneminen, jotka vaikeuttaisivat maaseudulla asumista tulevaisuudessa yhä enemmän. Väestö kylillä ikääntyy ja toimivien lähipalveluiden merkitys korostuu. Monet vastaajista näkevät kuitenkin tulevaisuudessa myös mahdollisuuksia luoda uusia työpaikkoja ja säilyttää palveluja pienyrittäjyyden ja luontomatkailun kehittämisen kautta.

Kyselyyn vastaajia pyydettiin määrittelemään oman kylän vahvuuksia ja heikkouksia.

Kuva 16. Aasukhaiden määrittelemät kylän vahvuudet ja heikkoudet

Eri kylien vastaukset olivat samansuuntaisia. Selkeiksi kylien vahvuuksiksi mainittiin eniten luonto, sijainti, ihmiset ja historia. Luonto on selkeä vahvuus kaikilla kylillä. Uukuniemi eroaa muista kylistä suhtautumisessa sijaintiin eli osa ihmisistä kokee sen myös heikkoudeksi. Vastausta selittää Uukuniemen syrjäinen sijainti. Konginkangas ja Leivonmäki sijaitsevat valtateiden varrella, mikä takaa julkisen liikenteen olemassaolon ja nopean yhteyden suurempiin kaupunkeihin. Värtsilä taas sijaitsee Venäjän rajanylityspaikan vieressä, minkä toivotaan tuovan elinvoimaa kylälle. Suurimmat kylien väliset erot vastauksissa ovat kulttuurin kohdalla, jonka leivonmäkeläiset mainitsivat selkeämmin vahvuudeksi kuin muut tutkimuksen kylät. Toisaalta, historia taas mainittiin harvemmin Leivonmäellä vahvuudeksi kuin muilla kylillä. Tämä johtunee siitä, että Leivonmäellä on pieneksi paikkakunnaksi runsaasti kulttuuritoimintaa, mutta paikallishistoriaa on taltioitu vähemmän kuin muilla tutkittavilla paikkakunnilla.

Heikkouksiksi taas koetaan kyselyn mukaan vahvimmin palveluiden puuttuminen ja vähäinen luottamus tulevaisuuteen. Lisäksi yhteistyö sekä muihin kyliin, yhdistyksiin että kuntaan koetaan selkeästi heikkouksiksi, mikä tarkoittaa sitä, että yhteistyö ei toimi. Kuntayhteistyön näkeminen heikkoutena heijastaa lisäksi tyytymättömyyttä siihen, miten kunnat huomioivat kyliä toiminnassaan. Sekä vahvuuksia että heikkouksia kysyttäessä Leivonmäellä yhteishenki arvioidaan korkeammaksi kuin muilla kylillä. Toisaalta, koska Leivonmäeltä kyselyyn vastaajia oli vähemmän kuin muilta kyliltä, voi se korostaa aktiivisten ihmisten mielipiteitä. Konginkankaalla yhteistyö kuntaan koetaan positiivisemmin kuin muilla kylillä, mikä on pitkälti aktiivisen kyläyhdistyksen ja sen rakentaman kuntayhteistyön ansiota.

4 Kuntaliitos menettämisen kokemuksena

Tutkimukseen valitut kylät ovat aktiivisia ja eläviä yhteisöjä, joten oli yllättävää, miten paljon liitosprosessista oli jäänyt asioita ”hampaankoloon”. Minkälaisia vastauksia olisi tullut, jos tutkimus olisi toteutettu kylissä, joissa yhteisöllisyys ja kehittämistoiminta ei ole yhtä voimakasta? Todennäköisesti tulokset olisivat vieläkin kielteisempiä. Tutkimukseen osallistuneet ihmiset, myös luottamustoimissa ja liitospäätöksissä mukana olleet, kritisoivat voimakkaasti sekä itse liitosprosessin toteuttamista että uuden kunnan toimintaa liitoksen jälkeen.

Kuntaliitos tarkoittaa hidasta tilallista muutosta, joka alkaa ylhäältä päin toteutettuna hallintouudistuksena vaikuttaen paikallisiin palveluihin ja käytäntöihin - ja lopulta myös paikallisen identiteetin rakentumiseen. Kuntaliitoksen jälkeen virastoja ja palvelupisteitä tyhjenee, ja jäljelle jää autioita rakennuksia. Maisema muuttuu hetkessä, ja alkuun asutaan ”aavekunnassa”. Vanha kunta elää kuitenkin vielä ihmisten mielissä, vaikka sitä ei enää käytännössä ole. Ihmisten kokemusmaailmassa muutos tapahtuu hitaasti. Suhtautuminen paikkaan ja paikallinen identiteetti muovautuvat vasta viiveellä. Tämä on muutokseen sopeutumisen aikaa, ja siihen voi mennä pahimmillaan vuosikymmeniä, jopa sukupolvia. Sopeutumista vaikeuttaa se, että muutos tarkoittaa monesta asiasta luopumista ja niiden häviämistä paikkakunnalta - toimintojen ja rakenteiden siirtymistä jonnekin muualle.

Kuntaliitostilanteessa virallinen ja koettu tila ovat ristiriidassa keskenään. Virallisesti ollaan osa isompaa kuntaa, mutta kokemusmaailmassa identifoidutaan vielä vanhaan kuntaan. Uutta kuntaa ei koeta automaattisesti ”omaksi”. Tämä heijastuu ihmisten puheessa, miten asioita tapahtuu ja asioita päätetään ”siellä” eli jossain muualla kuin mihin itse identifoidutaan. Rakennuudistuksissa hallinto rakentaa uusia rajoja, mutta ihmisten sisäinen merkitysmaailma ei muutu samalla tavalla. Uuden kunnan rajoja ei koeta omiksi, ja muiden kuntaan liittyvien alueiden kehitys ei tunnu itseä koskevalta. Kun palvelut sijoitetaan jollekin muulle alueelle, ne ovat ”poissa”. Myös päätöksenteko tapahtuu ”muualla”.

Kun tutkimukseen osallistuneet puhuvat liitoksesta, he puhuvat menettämistä ja tappioista. Kuntaliitoksia ei tehdä positiivisin mielin, vaan yleensä taloudellisten paineiden takia. Lähtökohtaisesti pienetkin kunnat haluaisivat säilyä itsenäisinä, ja tämä asetelma vaikeuttaa itse liitosprosessia, siihen valmistautumista ja myöhemmin sopeutumista liitoksen seurauksiin. Kun kuntaliitos koetaan menettämisenä ja negatiivisena asiana, on vaikea suhtautua samaan aikaan positiivisesti uuden kunnan toimintaan ja kehittämiseen. Kunta on ollut perinteisesti suomalaisten paikallisyhteisöjen itsenäisyyden symboli, ja liitoksessa tämä itsenäisyys menetetään. Käytännössä kunnat tekevät paljon yhteistyötä, esimerkiksi terveyspalvelujen tuottamisessa ilman liitoksiakin, mutta kuntien yhdistäminen muuttaa kuitenkin asetelmaa

perustavanlaatuisesti. Kuntaliitos tarkoittaa paikallisesta näkökulmasta itsenäisestä päätösvallasta luopumista.

4.1 Liitosprosessin karvas jälkimaku

Kaikissa tutkimuksen tarkastelemissa kylissä kuntaliitos tehtiin taloudellisin perustein, koska uskottiin, että itsenäisenä kuntana ei olisi pystytty enää tulevaisuudessa selviämään. Lisäksi yhdistymiseen liittyvät porkkanarahat toimivat kannustimena ratkaisun tekemiseen. Ei haluttu odottaa tilannetta, jossa liitosten tekemiseen ei liity rahallisia kannustumia, ja asetelma olisi entistä haastavampi.

Suurin osa tutkimukseen osallistuvista näki liitoksen väistämättömänä, mutta itse liittymisprosessiin oltiin tyytymättömiä. Haastateltavat ja kyselyyn vastanneet kritisoivat liitokseen valmistautumisesta.

Infoa enemmän, että ihmiset olisivat ymmärtäneet tilanteen, eivätkä olisi käyneet heti protestoimaan joka asiassa. (kysely)

Kuntakysely ja aikaa ihmisten tottua ajatukseen. Ei pakolla. (kysely)

Valmistautua aikaisemmin jo henkisesti ja taloudellisesti asiaan. Suunnittelua, tuli varmaan "puskista".(kysely)

Vaikka liitosten tekeminen ei tullut yllätyksenä, ei henkiseen valmistautumiseen ollut kuitenkaan riittävästi aikaa. Tiedottaminen ja sopeutuminen muutokseen koettiin riittämättömäksi. Toisaalta, paikallinen vastustus liitosta kohtaan voi aiheuttaa myös sen, että yhdistymiseen ei edes haluta valmistautua. Keskustelua tulevasta mahdollisesta liitoksesta on tällöin vaikea käydä, erityisesti jos vastakkainasettelut ovat jyrkkiä ja tunteet voimakkaita. Tämä tekee kuntaliitosten valmistelun erityisen haastavaksi, ja vaatii muutoksen valmistelijoilta paljon. Muutoksen nopea ja mahdollisimman mutkaton läpivieminen voi vaikuttaa vaikeassa tilanteessa helpommalta vaihtoehdolta, mutta muutosprosessissa hätäily voi hidastaa liitoksen jälkeistä sopeutumista entisestään.

Liitoskuntien valintoja arvosteltiin, ja useat tutkimukseen osallistuneet olivat sitä mieltä, että perusteellisemmalla valmistelulla ja neuvotteluilla olisi voitu päätyä myös toisiin liitoskumppaneihin. Koska kuntarakennemuutos on vielä kesken, on todennäköistä, että tutkituilla paikkakunnilla on edessä myös uusia liitoksia. Tämä lisää epävarmuutta tulevaisuudesta ja epäilyksiä siitä, oliko nykyinen liitos järkevä pidemmällä aikaperspektiivillä. Liitoksia valmistellessa olisi toivottu ylipäätään pitkäjänteisempää ajattelua.

Menettäminen tarkoittaa aina luopumista jostain, ja luopuminen ei tapahdu hetkessä, vaan se edellyttää sopeutumista eli aikaa.

Täytyy asennoitua että siirtyminen itsenäisestä kunnasta pelkäksi kyläksi, se vaatii semmosta sopeutumista todella paljon. (haastattelu)

Voidaan puhua myös liitoksen jälkeisestä kriisiajasta, joka voi olla yllättävän pitkä. Kuntaliitosten luonnollistuminen eli uuden kunnan rajojen muuttuminen kyseenalaistamattomaksi osaksi paikallista elämää on pitkä prosessi (Mäkinen 2009, 79). Erityisesti voimakkaasti liitosta vastustaneilta se voi viedä jopa vuosikymmeniä. Negatiivinen asennoituminen vaikuttaa paikalliseen yhteistoimintaan ja suhtautumiseen uutta kuntaa kohtaan. Taisteluhenki kuntaa vastaan aktivoi paikallisyhteisöä (Kumpulainen 2012, 124), mutta samalla se voi estää yhteistyöverkostojen rakentamista ja yhteisten tavoitteiden asettamista. Sopeutumis aika lamaanuttaa paikallista toimintaa.

Ihmiset ei vaan nyt näe sitä hyvää mitä meillä on, kun ajatellaan että kun tuli kuntaliitos, kaikki lähtee. (haastattelu)

Kyllähän tämä lamaan tui. Ei osattu. Kunta kuitenkin vastaa niin monesta asiasta. Ihmiset lamaan tui jotenkin, kun ei ollu sitä organisaatiota, joka olis hoitanu tämän kylän alueen asioita. Nyt on alkanu pikkuhiljaa nousta. Se vie sen oman sopeutumisajan. (haastattelu)

Osittain varmaan on vieläkin sitä. Sanotaan, että tohmajärveläiset vei kaiken, mutta kyllä se tietenkin vähitellen tasottuu, mutta siinäkin on sitä, että valittajat ei ota huomioon sitä että se oli pakko joka tapauksessa tehdä tuo liitos. Ei siitä mittään ois tullu itsenäisenäkään. Niin se varmaan on, että verrataan siihen (aikaan ennen liitosta), eikä osata sitä muutoksen perimmäistä asiaa nähdä siinä. (haastattelu)

Ihmisillä on tarve tehdä surutyötä vanhan kunnan menettämisestä. Tämä surutyö ja ”vanhan vellominen” vie paljon energiaa, ja sen koetaan haittaavan tulevaisuuteen suuntaavaa visiointia ja kehittämistoimintaa. Ihmisillä on tarve verrata nykyistä kunnan toimintaa siihen ”vanhaan hyvään aikaan”, aikaan kun oli vielä itsenäinen kunta, minkä koetaan varjostavan uuden kunnan poliittista ja kehittämistoimintaa.

Suurin liitoksiin kohdistunut kritiikki liittyi yhdistymisessä tehtyihin lupauksiin, joita ei sitten pidettykään.

Kunta on tietysti ollu siinä edelläkävijä, se on vieny nekin palvelut joista sovittiin, jopa vei etuajassa niitä pois. (haastattelu)

E erityisesti terveys- ja hoivapalveluiden säilyminen olisi pitänyt sopia sitovaksi, eikä pelkkiin lupauksiin olisi saanut luottaa. (kysely)

Päättäjien olisi pitänyt seisoa sanojensa takana. Paljon luvattiin, mitään ei saatu. (kysely)

Kuntaliitossopimuksessa sovitut asiat olisi pitänyt paremmin velvoittaa toteutettavaksi sovitun mukaisesti ja toteuttaa. (kysely)

Että ihan sen mitä oli kirjoitettu, niin sitä, mutta mikä oli puhuttu sitten lämpimiä muuten niin no siellä mustaa valkosella, jos ei ollu, niin eihän semmosia tarvii huomioon ottaa. (haastattelu)

Sitten kun havaittiin, että ei oo olemassa sanktioita sitä vastaan, kuntaliitossopimusta vaikka käytännössä rikotaan sillä, että ei toteuteta niitä hankkeita mitä sinne oli merkitty. (haastattelu)

Leinamo (2010, 118) havaitsi tutkimuksessaan saman ilmiön. Lupaukset palvelujen turvaamisesta kuntaliitossopimuksissa osoittautuvat usein liioitelluiksi. Osa tutkimukseen osallistuneista myös ymmärsi uuden kunnan toimintaa, ja että lupaukset vesittyivät yleensä taloudellisista syistä. Pettymys pitämättömiin lupauksiin kuitenkin syventää epäluottamusta uutta kuntaa kohtaan ja hidastaa sopeutumisprosessia.

Seurakuntien yhdistymistä kuntaliitosten yhteydessä kritisoitiin voimakkaasti. Eniten katkeruutta on aiheuttanut omaisuuden menettäminen. Pienillä paikkakunnilla seurakunnilla on maaomaisuutta, joka siirtyy liitoksen yhteydessä laajemmalle seurakunnalle.

Näkkeehän täällä nytkin, motot on pyöriny täällä yötä päivää, kun Parikkalan seurakunta oli ihan peea. (haastattelu)

Itsenäisyyden aikana seurakunnan omaisuudesta sadut tuotot on käytetty paikallisen toiminnan tukemiseen. Seurakuntien yhdistämisen jälkeen ne menevät laajemman alueen hyväksi. Vaikka seurakunnalla olisi vielä paikallista toimintaa ja palveluja kuten ennen, seurakuntien liitoksista syntyy kokemus yhteisen paikallisen omaisuuden viemisestä. Kokemus omasta kunnasta ei rajoitu pelkästään kunnalliseen päätöksentekoon ja palveluihin, vaan itsenäiset seurakunnat ovat olleet osa koettua kuntien itsenäisyyttä.

Liitoksista puhuttaessa oli työläämpää löytää positiivisia kokemuksia. Näitäkin kuitenkin löytyi. Pienten paikkakuntien kohdalla isompaan yksikköön siirtyminen voi tuoda myös toivottua etäisyyttä.

Kunnan viranhaltijoiden mahdollinen "pärstäkertoimeen" katsominen vähentyi, koska toimijoiden määrä lisääntyi ja etääntyi. (kysely)

Pienellä paikkakunnalla kaikki tuntevat toisensa, mikä tuo omat rasitteensa. Välillä voidaan kaivata myös anonymia palvelua. Joskus isompien yksiköiden ajatellaan myös lisäävän mahdollisuuksia saada korkealaatuisempia ja asiantuntevampia palveluja. Kansalaismielipide ja kunnat 2012 kyselyssä suomalaiset mainitsivat kuntaliitosten eduiksi turhan hallinnon ja byrokratian vähenemisen. Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia.

Turhat virkamiehet pois liitoksen hetkellä, nyt niitä on raahattu palkkalistoilla ja se näkyy. (kysely)

Hallinnon päällekkäisyyksien vähentäminen, monien toimintojen tehostuminen, asiantuntevuuden lisääntyminen. (kysely)

Toisaalta, kuntaliitoksiin liittyvää virkamiesten irtisanomissuojaa arvosteltiin myös. Sen nähtiin rasittavan uuden kunnan taloutta.

Se tuossa kuntaliitosasioissa ihan hölmö asia, mikä pitäis muuttaa kun on tää kuntarakenneuudistus, antas paljon enemmän hyötyjä, kun se viiden vuoden irtisanomissuoja poistettas siitä. Mää en hyväksy sitä en ymmärrä mikä sen logiikka on. Sillähän sitä saatas niitä säästöjä kaikkein eniten. Jos meillä on kaks kunnanjohtajaa ja kaks talouspäällikköä, ja kaikkia muutakin kaks. Ei se pitäis ehottomasti saaha muutettua sillai järkevämmäksi systeemiksi, ettei viiden vuoden turvasäättöä siinä ole. (haastattelu)

Mitä pienempi kunta, sitä suurempi taloudellinen rasite virkamiesten irtisanomissuoja voi olla. Kuntien yhdistymisestä saatava hallinnon tehostamisen tuoma taloudellinen hyöty ei näy heti kunnan taloudessa, mikä saa ihmiset kyseenalaistamaan liitosten järkevyyttä.

4.2 Palveluiden väheneminen ja keskittymiskehitys

Kaikilta tutkituilta kyliltä on sekä julkiset että yksityiset palvelut vähentyneet liitosten jälkeen. Tämä selittää paljon kriittistä suhtautumista liitoksiin, koska niitä perusteltiin juuri sillä, että yhdistymällä toiseen kunnan kanssa pystyttäisiin säilyttämään lähipalveluja myös tulevaisuudessa.

Kyllähän tää on edelleenkin kuihtuva, meiltä on sanotaan tän kuntaliitoksen jälkeen, meidän peruspalvelut on kuihtuneet. (haastattelu)

Haluan olla kehittämässä ja haluan auttaa, mutta se tuntuu jotenkin kummalliselta, että miksi ne palvelut on vaan siellä keskustassa ja muista ei tarvii välittää. Vähän on semmonen, että selviytykää kylät nyt ite. (haastattelu)

Useimmat menetetyistä palveluista ovat lähteneet vasta viisivuotisen siirtymäajan jälkeen, mutta osa jo ennen sitä. Palveluiden ”kuihtuminen” vie kylän elinvoimaa. Toimivat lähipalvelut ovat tärkeä osa arjen sujuvuutta ja vaikuttavat ihmisten päätöksiin, kannattaako tai onko ylipäättään mahdollista asua maaseudulla. Kaikilla tutkittavilla kylillä on huoli lähipalvelujen tulevaisuudesta kylällä. Palvelujen karsimisen pelätään yhä jatkuvan tulevaisuudessa. Erityisesti eläkeläisten kohdalla palvelujen etääntyminen vaikeuttaa kylällä asumista, ja palveluiden tarpeen kasvaminen pakottaa monet muuttamaan isompiin keskuksiin (Tedre & Voutilainen 2013). Samalla kun eläkeläisten määrän osuus maaseudulla kasvaa, yhtälö on hankala.

Kaikki lähipalvelujen väheneminen ei johdu suoraan kuntaliitoksista. Kunnat eivät määrää yksityisten palvelujen keskittämisestä. Paikalliset ihmiset kokevat kuitenkin kylänsä kehityksen kokonaisvaltaisesti, eivätkä aina erottele yksityisellä ja julkisella sektorilla tai seurakunnassa tapahtuvaa kehitystä. Yksityisten palvelujen häviämisestäkin moititaan helposti kuntaliitosta.

On nyt on varmaan eniten, kun Joutsan kunnankin talous on, että pitää säästää ja säästää. Ainahan se kaikkia riipasee, mutta se on aika huวิตtavaa se että tuntuu että kun kaupakin lähtee, että se on kunnan vika. Ihmiset alkaa mieltää semmosia. (haastattelu)

Vaikka kunnat eivät ole vastuussa yksityisten palveluiden häviämisestä kyliltä, kuntapalveluiden väheneminen vaikuttaa välillisesti myös yksityisiin palveluihin. Kun ihmiset menevät kylän ulkopuolelle lääkäriin, he käyvät samalla siellä kaupassa. Palvelujen vähenemisestä tulee helposti noidankehä, ja yhden palvelun loppumista seuraa toinenkin.

Vaikka lähipalvelut toimivat paremmin itsenäisen kunnan aikana, ei niiden järjestäminen ole ollut täysin ongelmaton. Pienten kuntien talous on herkkä terveys- ja sosiaalimenojen vaihteluille. Niiden uskotaan selviävän paremmin itsenäisinä, jos esimerkiksi erityissairaanhoidon kustannuksia siirrettäisiin valtiolle.

Se muuttuu ihan, sehän kaataa, se on yks asia mikä pitäis tässä yhteiskunnassa muuttaa, että ne siirtys tuommoset asiat valtiolle, ei olis kuntien kontolla ollenkaan. Ne kaataa pienet kunnat tosi helposti. (haastattelu)

Pienten kuntien taloudellisten vaikeuksien ratkomiseen nähdään olevan siis muitakin ratkaisuja kuin suurempien kuntien rakentaminen. Toisaalta, valtion ja kuntien ”rahapussien” erottelu voi näyttäytyä kyläläisten näkökulmasta keinotekoiselta ja järjettömältä toiminnalta.

Mutta kun se on eriytetty kyytijuutto, Kela hoitaa (päivystyskäynti lääkärillä, asiointimatka yli 100 km). Sitä ei lasketa miksiäkään menoksi. Samasta pussista se menee kunnalta vai valtiolta. Tätä minä ihmettelen tästä, kokonaisvaltaisesti ei ajatella näitä asioita. Yhteisiä rahoja, pitäs joku saaha laskennallinen tolkkua (haastattelu)

Kunnat ovat pyrkineet säästämään keskittämällä palveluja isompiin keskuksiin. Kelan kustantamat lääkärikydyt eivät näy kuntien taloudessa menoerinä, mutta paikallisille ihmisille toiminta näkyy yhteiskunnan varojen käyttämisinä, siinä missä kunnankin menot. Paikallisen asukkaan näkökulmasta pari sataa euroa maksava taksikyty ei voi olla edullisempi vaihtoehto kuin 20 minuutin lääkärin vastaanotto. Palvelujen keskittäminen ei näyttäydä tällöin kokonaisvaltaisena ajatteluna.

Kyläläisille syntyy liitoksista sekä palvelujen ja hallinnon keskittämisestä kokemus yhteisen omaisuuden ja palvelujen menettämistä. Uuden kunnan säästöt otetaan reuna-alueiden palveluista ja voimavarat keskitetään keskustun kehittämiseen (Rinne-Koski ym. 2012, 28). Myös kuntien investointitoimintaa kritisoidaan kuntakeskusten suosimisesta ja lyhytnäköisyydestä.

Näinhän se on ollut kautta aikain tämä, että mihin on saatu valtion rahaa niin se kannatta rakentaa tai käyttää tehdä jotakin vaikka ei ois mitään tarvettakaan. (haastattelu)

Tosiasia on se, että reuna-alueet kuihtuu ja keskuksat kehittyä ja imee sitten sitä elinvoimaa sieltä omilta reuna-alueilta. Sitten taas tietysti nämä, jos se keskusta ei ole tarpeeksi voimakas, sitten haetaan sitä uutta keskusta. Ja sitten taas se imee niitä omia reuna-alueita. (haastattelu)

Eihän me tietysti voidakaan vaatia ihan kaikkea, mutta kuitenkin kyllähän käytännössä se tilanne on se, että kuntakeskustaahan kehitetään kovasti. Kyllähän sinne pistetään pelimerkkejä, ja se on varmaan kaikissa kunnissa, ei siitä mihiäkään päästä. Sinne pistetään sitä infraa ja rakennetaan. (kysely)

Kunnat voivat varautua tulevaan kurjistumiseen ja uusiin liitoksiin myös vahvistamalla kunnan infrastruktuuria tai rakennuskantaa. Mitä toimivampia tiloja ja keskuksia keskuksessa on, sitä suurempi todennäköisyys on, että myös palvelut säilyisivät siellä tulevaisuudessa, vaikka jouduttaisiin uusiin liitoksiin. Palvelujen keskitäminen keskuksiin nähdään väistämättömänä kehityksenä, ja sen uskotaan jatkuvan yhä.

Että mihinkä tää maaseudun kohtalo ajautuu näiden pienten kuntien kohdalla. Miten tiukalle ne puristetaan, tää keskittäminen, tää on aivan järjetöntä. (haastattelu)

Keskittämisestä ei syytetä pelkästään kuntia, vaan sama tehokkuuden politiikka vaivaa myös esimerkiksi pankkeja ja kauppaketjuja. Kuntakeskuksiin rakennetut ostoskeskukset houkuttelevat asiakkaita kauempaakin. Keskittymiskehityksen ei uskota muuttuvan lähitulevaisuudessaakaan, ainakaan jos poliittisessa ilmapiirissä ei tapahdu muutosta. Keskittämiselle nähdään kuitenkin olevan myös vaihtoehtoja.

Keskittämisellä halutaan tyhjentää syrjäkylät ja ajaa ihmiset kuntien ja kaupunkien keskustoihin. Siihenhän tällä menolla pyritään. Mutta vielä on rimpuiiloita, jotka eivät tätä politiikkaa purematta niele. (kysely)

Nään vaan tällä lailla tämän palveluiden keskittämisen, isojen liikkeiden markkinointi on niin rajua toimintaa, että se tahtoo tappaa pienen yrittäjyyden, mutta että jos meillä olis voimakasta pienyrittäjyyteen perustuvaa toimintaa, silloin meillä olis mahdollisuus. (haastattelu)

Paikalliset ihmiset haluavat uskoa pienyrittämisen mahdollisuuteen ja lähipalveluihin myös tulevaisuudessa, vaikka samaan aikaan ennustetaan keskittämiskehityksen lisääntyvän. Jotain lähipalveluja pystytään säilyttämään, mutta samalla kylälaisten oman toiminnan merkitys korostuu. Esimerkiksi kyläkaupan pitäminen vaatii myös paikallisilta asukkailta sitoutumista palvelujen käyttämiseen, koska yrittäjä ei pysty kilpailemaan markkettiketjujen hintojen ja valikoimien kanssa.

5 Yhteisötoimijuus liitoksen jälkeen

Kuntaliitos ei tarkoita kaikesta luopumista. Vaikka liitettävä kunta menettää itsenäisyytensä, paikallisyhteisö ei kuitenkaan häviä.

Ei se oo se hallintorakenne sinällään, vaan se yhteisö mikä siellä toimii, ja ne ihmiset. (haastattelu)

Liitoksen jälkeen kunta ei ole enää paikallista yhteisöä ja identiteettiä keskeisesti määrittelevä tekijä, ja tämä vaatii näkökulman muutosta. Kotipaikasta ei puhuta enää kuntana, vaan kylänä, kirkonkylänä, kyläkeskuksena tai pitäjänä. Liitosalueilla ei ole yleensä yhtenäistä näkemystä siitä, miksi heidän kotipaikkaansa tulisi kutsua tai missä sen rajat menevät. Toisille entinen kuntakeskus on liitoksen jälkeen kylä muiden joukossa, toisille taas entisen kunnan rajat muodostavat yhä tärkeän identifioitumisen alueen. Aiempia kuntakeskuksia nimitetään yleensä kirkonkyläksi, ja esimerkiksi Värtsilässä puhutaan koko entisen kunnan alueesta pitäjänä.

Puhun tässä tutkimuksessa entisistä kunnista yleisesti kylinä, mutta se ei tarkoita, että pitäisiin kylää käsitteenä sopivampana käsitteenä kuin esimerkiksi pitäjäsanaa. Kylä on yleiskäsite, joka kuvaa erityistä tilan luonnetta (Kumpulainen 2012), ja se sopii kuvaamaan myös yhdyskuntia, pitäjiä ja asuinalueita. Kuntaliitoksen myötä paikallisen vaikuttamisen ja yhteisöllisen toiminnan organisoimisen tapoja on mietittävä uudestaan. Kolmannen sektorin eli järjestöjen toiminnan ja paikallisten ihmisten oman aktiivisuuden merkitys yhteisön kantavana voimana korostuu.

5.1 Yhdistykset yhteisötoimijoina

Yhdistyksillä ja järjestötoiminnalla on ollut maaseudulla ja maaseutukunnissa suuri merkitys niin historiallisesti kuin nykypäivänäkin erityisesti yhteisöllisyyden ja osallisuuden rakentajana (Pihlaja 2010, 12) sekä kollektiivisen toiminnan organisoijana (Siisiäinen & Kankainen 2009, 106). Tämä merkitys korostuu paikallisessa toiminnassa, kun kunnista tulee laajempia ja suurempia alueellisia yksikköjä. Kun julkisen sektorin rooli supistuu, ihmisiltä edellytetään enemmän omaa aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta asioiden hoitamisessa. Paikallisyhteisö rakentuu paikkaan sitoutuneista toimijoista ja toimintaa organisoidaan yleensä paikallisjärjestöjen kautta. Tutkituilla kylillä suurin osa yhdistyksistä on toiminut jo itsenäisen kunnan aikana, mutta liitosten jälkeen monet niistä ovat ottaneet voimakkaammin laajempaa yhteisötoimijan roolia. Esimerkiksi kotiseutuyhdistysten toiminta on yhä enemmän kulttuuriperinnön lisäksi kehittämistoimintaan suuntautunutta.

Kuntaliitokset vaikuttavat paikallisen yhteisön toimintaan monella tavalla, ja yhteishenki on usein liitosvaiheessa koetuksella. Yhdistymispäätökset ovat vaikeita ratkaisuja, ja ne henkilöityvät ihmisiin, jotka ovat olleet niitä valmistelemissa ja tekemässä.

Nyt kun kuntaliitoksesta on kulunut 8 vuotta, on taas yhteisöllisyyttä löytynyt. Kuntaliitos rikkoi ihmissuhteita noin 5-6 vuotta tapahduttuaan. (kysely)

Yhteisöllisyys on koetuksella muutokseen liittyvässä kriisitilanteessa, ja liitosten aiheuttamat konfliktit voivat vaikuttaa yhteisön toimintaan vielä pitkänkin ajan kuluttua.

Yhteisöllisyys on kovin vaihtelevaista, asioista keskustellaan ja saatetaan olla jopa yksimielisiä, mutta toteuttamisvaiheessa voidaan hajaantua. Paikkakunta on vähintään, kaksinapainen, menneisyys vaikuttaa liikaa nykyisyyteen. (kysely)

Ihmisillä ei ole liitosshetkellä välttämättä yhtenäistä näkemystä siitä, miten paikallista toimintaa tulisi kehittää tai mikä yhdistysten rooli siinä tulisi olla. Paikan merkitys kuitenkin korostuu uhanalaisissa tilanteissa, ja kuntaliitos myös aktivoi ihmisiä toimimaan kotipaikkansa puolesta (Mäkinen 2007, 123-124).

Se yhdessä tekemisen meininki ja yhteen hiileen puheleminen maaseudulla, itsekin sodan jälkeen syntyneenä ja 50-luvun ankeat olot nähneenä. Sillon toinen toistaan auttaen talkoohengellä mentiin eteenpäin. Tietynlailla tämmönen mentaliteetti tarvitaan tänäkin päivänä, että pysytään mukana ja pystytään pitämään puolia. (haastattelu)

Semmonen vastakkainasettelu oli aika kauankin. Nyt vasta viime vuosina on alettu ymmärtää tämäntyyppisiä asioita. Tämä kehitys pitkä periodi takana. Miten nyt on menty, kuntaliitos 2005 kolme kuntaa liittyi yhteen, muodosti uuden Parikkalan kunnan kuntaliitoksessa. Sitten kehitys pienillä syrjäpaikkakunnilla kyllä kieltämättä notkahtaa. Siis palvelut menee kauas, ja paljon enemmän tehdään kylällä tavallaan työtä ja koetetaan ikään kuin vastatoimenpitein saada tätä kylää pysymään elävänä. (haastattelu/Uukuniemi)

Ehkä se tuo emäkunta sais vähän paremmin huomioija näitä kyliä, nyt tietysti se on mejän omasta aktiivisuudestakin kiinni. Mitenkä aktiivisia ollaan. (haastattelu)

Kuntaliitoksen yhteydessä tapahtuvaa lamaantumista ja kriisivaihetta seuraa yleensä herääminen siihen tosiasiaan, että on järjestäydyttävä jollain tavalla paikallisesti, jos halutaan pitää huolta kylän positiivisesta kehityksestä. Tutkituilla kylillä

tämä on tapahtunut yhdistystoiminnan kautta, joko perustamalla kyläyhdistys tai sitten muuttamalla jo olemassa olevien yhdistysten roolia ja tehtäviä uudelleen. Kaikissa tutkittavissa kylissä on aktiivista yhdistystoimintaa. Värtsilässä pitäjäyhdistys ja Uukuniemessä Uukuniemi-seura sekä vapaa-ajan asukkaiden yhdistys Vasukkaat ovat harjoittaneet kehittämistoimintaa jo ennen liitosta. Leivonmäki-seura Leivomäellä on kotiseutuyhdistys, joka on kuntaliitoksen jälkeen alkanut ottaa enemmän kyläyhdistyksen roolia. Konginkankaan kyläyhdistys on taas perustettu liitoksen jälkeen sateenvarjoyhdistykseksi edistämään koko vanhan kunnan alueen kylien kehittämistä.

Erityisesti Uukuniemen ja Värtsilän kohdalla korostuvat sotien jälkeen perustettujen kotiseutuyhdistysten, Uukuniemi-seuran ja Värtsilän kotiseutuyhdistyksen, merkitys. Nämä yhdistykset ovat rakentaneet paikan henkeä ja yhteisöllisyyttä, johon kuuluvat myös entiset kyläläiset ja ne, jotka ovat menettäneet kotipaikkansa sodassa Venäjälle. Leivonmäellä Leivonmäki-seura ja Konginkankaalla Kömin kilta ovat aktiivisia keskusomalaisia kotiseutuyhdistyksiä. Kylien yhteisötoimijoita eivät ole siis pelkästään kyläyhdistykset, vaan historian ja kulttuuriperinnön vaalimisella on myös tärkeä merkitys yhteisöllisyyden ja paikallisen aktiivisuuden rakentajana. Erityisesti urheiluseurat, MLL, 4H ja VPK järjestävät harrastusmahdollisuuksia paikallisille lapsille ja nuorille. Lisäksi yhdistysten omistamat talot, kuten nuorisoseurantalot, toimivat kylien yhteisinä kokoontumis- ja juhlapaikkoina.

Myös vapaa-ajan asukkaat ovat merkittävä toimijoiden ryhmä maaseudulla, ja kylien asukasluku voi kesäisin jopa moninkertaistua. Maaseudusta on tullut yhä enemmän vapaa-ajan aluetta lisääntyvän virkistyskäytön ja pienentyvien elinkeinomahdollisuuksien takia (Pyy & Rannikko 2013, 47). Kylien ja paikallisyhteisöjen toimijoita voi olla siis muitakin kuin ympärivuotisesti siellä asuvat ihmiset. Uukuniemellä vapaa-ajan asukkailla on oma yhdistys, Vasukkaat ry, joka on ollut aktiivisesti mukana paikallisessa toiminnassa ja harjoittanut kehittämistoimintaa Leader-rahoituksella jo itsenäisen kunnan aikana. Ennen kuntaliitosta osa vapaa-ajan asukkaista jopa siirsi kirjansa Uukuniemeen. Näin pyrittiin lisäämään kunnan verotuloja ja parantamaan mahdollisuuksia säilyä itsenäisenä kuntana. Yleensä vapaa-ajan asukkaat eivät ole aktiivisia kylätoiminnassa ja kehittämishankkeissa, mutta Uukuniemi on selkeä poikkeus. Uukuniemen mökkiläisille on ollut ominaista erityisen suuri sitoutuminen paikan ja alueen kehittämiseen, mikä on harvinaista loma-asukkaiden keskuudessa.

Paikalliset yhdistykset harjoittavat kehittämistoimintaa ja järjestävät erilaisia tapahtumia ja toimintaa. Yhteistyö kunnan kanssa on lisäksi paikallisten yhdistysten tärkeä tehtävä. Erityisesti kyläyhdistykset ovat tehokkaita välineitä kuntayhteistyön rakentamiseen. Tutkimukseen osallistuneiden mukaan olisi ollut hyödyllistä, jos jo liitosta valmistaessa olisi pystytty vaikuttamaan paikallisyhteisönä paremmin yhdistymisen toteuttamiseen ja ajamaan liitettävän kunnan etuja tehokkaammin. Kun kuntaliitosta valmistellaan, neuvottelukumppaneina on kaksi kuntatoimijaa. Liitoksen jälkeen taas toista neuvottelijaa eli entistä kuntaa ei enää ole. Tämä on

yksi syy, miksi liitoksen toteuttamiseen liittyviä epäkohtia on vaikea enää yhdistymisen jo toteuduttua nostaa esille. Kylä- ja pitäjähdistysten perustaminen jo ennen liitosta antaisi työkaluja muutokseen vaikuttamiseen ja viestittäisi paikallisille ihmisille yhteisön elinvoimaisuuden säilymisestä. Pienissä kunnissa kannattaisi perustaa kylähdistyksiä myös kirkonkylille tai muodostaa jo olemassa oleville kylähdistyksille laajempia alueita kattavia kattojärjestöjä tai yhteistyöelimiä, jotka voisivat olla aktiivisia toimijoita jo liitosvalmisteluja tehdessä.

Maaseudun yhdistykset tekevät merkittävää työtä vapaaehtoisvoimin. Kuntien olisi järkevää tukea yhdistysten toimintaa esimerkiksi toiminta-avustuksilla ja tarjoamalla toimitiloja (Pihlava & Sandberg 2012, 125). Kuntaliitosten myötä vapautuu vanhan kunnan rakennuksia, jotka voivat toimia yhdistysten järjestämän paikallisen toiminnan keskuksina. Esimerkiksi Värtsilässä entinen kunnantalo toimii kylätalona, mutta rakennuksen saaminen kyläläisten käyttöön ei ollut itsestäänselvyys, vaan se vaati pitäjähdistykseltä väsytystaistelua Tohmajärven kunnan kanssa. Kunnat voisivat tukea nykyistä merkittävästi enemmän paikallista omaehtoista aktiivisuutta tarjoamalla yhdistyksille ja toiminnalle tiloja. Tilojen myyminen kylähdistyksille ei ole kuitenkaan aina ihanneratkaisu. Tutkimuksen mukaan paikallisten yhdistysten omaisuus voi muodostua myös rasiitteeksi paikalliselle toiminnalle. Kylätalojen ylläpitäminen kylähdistysten omin varoin tarkoittaa usein käytännössä sitä, että yhdistyksen keräämät varat menevät talon ylläpitämiseen. Tätä kohtaloa pitäisi yrittää välttää vanhojen kuntakeskusten kohdalla ja pyrkiä löytämään sellaisia tilaratkaisuja, jotka kannustavat paikalliseen aktiivisuuteen, mutta eivät rasita paikallista toimintaa kohtuuttomasti.

5.2 Paikallisyhteisön kulttuurinen rakentuminen

Kunta toimii, vaikka kuntalaiset eivät kokisi yhteenkuuluvuuden tunnetta keskenään tai erityistä kotiseuturakkautta kuntaansa kohtaan. Kylät eivät ole hallinnollisia yksiköitä tai tiloja, joten ne eivät pysy elossa ilman yhteisöllistä toimintaa (Kumpulainen 2012). Vapaaehtoisessa yhdistys- ja kehittämistoiminnassa on yleisesti haasteena, että se perustuu yksittäisten ihmisten aktiivisuuden varaan. Kaikkien ihmisten yhteisöllisyyden tunne ja paikallinen identiteetti ei konkretisoidu käytännön toiminnaksi.

Osa tekee sen eteen töitä (yhteisöllisyys). Osa vaan valittaa ja odottaa ihmettä tapahtuvaksi. (kysely)

Vaikka suuri osa kyläläisistä kokee yhteisöllisyyden tunnetta, kylän yhteisiin talkoisiin on useimmiten vaikea saada ihmisiä mukaan. Yhteisöllisyys ei myöskään tarkoita aina yksimielisyyttä. Yhteinen tavoite eli kylän elinvoimaisuuden säilyttäminen kuitenkin yhdistää ihmisiä, vaikka he toimisivatkin eri yhdistysten alla.

Meidän pitää pitää yhtä, meillä ei oo varaa keskenämme tapella. Siinä ei oo menestystä. (haastattelu)

Vaikka maaseudulla on yhä ristiriitoja eri yhdistysten välillä, poliittiset jakaumat ja kiistat ovat vähentyneet. Perinteiset järjestöjen aatteelliset tavoitteet ovat saaneet rinnalleen kylän kehittämiseen liittyviä päämääriä, mikä helpottaa yhdistysten välistä yhteistyötä.

Vapaaehtoinen toiminta edellyttää yhteisön olemassaoloa. Jaettuun elämäntapaan liittyvä perinteinen yhteisöllisyys on ihmisten elämäntavan muuttumisen ja liikkuvuuden lisääntymisen myötä pienentynyt. Kylä- ja kehittämistoiminta on tuottanut kuitenkin uudenlaista yhteisöllisyyttä, joka on luonteeltaan paikkasidonnaista ja strategista (Kumpulainen 2012). Yhteisöä yhdistää paikkaan liittyvä tavoitteellinen toiminta eli kylän kehittäminen. Kylät rakentuvat sosiaalisen toiminnan, paikkaan sitoutumisen ja yhteenkuuluvuuden tunteen kautta. Tällöin kulttuurin merkitys korostuu. Kulttuuri tarkoittaa erityisesti paikkaan liittyviä merkitysjärjestelmiä (Hannerz 1992; Siivonen 2008), paikallista identiteettiä, kulttuuriperintöä ja yhteisöllistä toimintaa. Paikallinen identiteetti tarkoittaa ihmisen ja alueen keskinäistä sidosta (Paasi 1998, 173). Kaikilla tutkittavilla kylillä on selkeä kyläidentiteetti, jonka perusta on vanhan itsenäisen kunnan ajalta.

Kuntaliitoksessa pitää ymmärtää, ettei paikkakuntalaisten identiteettiä voi viedä. (kysely)

Identiteetit muuttuvat hitaasti, ja uuden kuntaidentiteetin rakentuminen vie aikaa. Mitä suurempia ja sirpaleisempia alueita kuntaliitosten kautta syntyy, sitä enemmän korostuu ihmisten identifioituminen pienempiin yksiköihin, kuten kunnanosiin ja kyliin. Jos kunta nähdään pelkkänä hallintorakenteena, ei paikallisten identiteettien rakentumisen suunta ole keskeinen kysymys.

Saahan sitä kotiseutua ja omaa aluetta rakastaa, mutta rakastaako sitä aluetta ja luontoa ja mahdollisesti niitä ihmisiä, vai rakastaako jotain hallinto-organisaatiota. Se on minusta kaks asiaa. (haastattelu)

Jos taas kunta halutaan nähdä myös alueellisena yhteisönä, se edellyttää kuntalaisilta sitoutumista uuteen kotikuntaansa, ja ohut sitoutuminen uuteen kuntaan voi nousta tällöin ongelmaksi. Toisaalta, idetifioituminen lähiyhteisön eli entisen kunnan alueeseen tai kirkonkylään ei välttämättä ole ristiriidassa aktiivisen kuntalaisuuden ajatuksen kanssa, jos kylät nähdään keskeisenä osana kunnan kehittämistä laajemmin.

Paikallinen identiteetti vaikuttaa siihen, miten liitosten tuomiin muutoksiin suhtaudutaan (Hyyryläinen & Piispanen 2014, 142).

Toisaalta on säilyttänyt tämän talon (entinen kunnantalo), jolla on jotain symbolista merkitystä. Se on kyläläisten, ettei oo yksityisten. Jo yksistään tuo uuden kylän koulun myynti oli semmonen vaikea paikka ollu. Se on koettu, että siinä yhteistä muistoa myytiin sitten. (haastattelu)

Jos kirkossa ei oo messua joka sunnuntai klo 10, että mitäs sitten, jos sitä ei sillä oo, se on huono asia. Kuitenkaan ne ihmiset ei käyneet kirkossa. Heille oli tärkeätä se tietoisuus että se messu on. (haastattelu)

Entisen kunnan omaisuuden myyminen tuntuu yhteisen omaisuuden myymiseltä. Rakennuksilla ja toiminnoilla on ollut paikallisille käytännöllisen lisäksi symbolinen eli kulttuurinen merkitys. Kyläkauppojen kohdalla on havaittavissa samaa asennetta kuin kirkkojen kohdalla. Vaikka ihmiset eivät palveluja juurikaan käyttäisi, he eivät haluaisi niistä luopua.

Kunnantalot ovat paikallisen itsenäisyyden symboleja, jotka menetetään yleensä liitoksissa. Tutkittavista kylistä ainoastaan Värtsilässä entinen kunnantalo toimii kylätalona. Kuntaliitosten myötä häviää kuntaan liittyviä tiloja, mutta kylällä on monia muitakin paikkoja, joissa ihmiset kokoontuvat ja toimivat. Kylätalojen, seurakuntatalojen, koulujen ja yhdistysten omistamien tilojen lisäksi on ns. epävirallisia kylätaloja, kuten huoltoasemat, kaupat, kahvilat ja ravintolat. Konginkankaalla ja Leivonmäellä sijaitsevat huoltoasemat eivät ole pelkästään palvelupisteitä, vaan ne ovat myös paikallisten ihmisten kokoontumispaikkoja ja olohuoneita. Niillä on paikallisyhteisön rakentumisen kannalta tärkeä sosiaalinen ja kulttuurinen tehtävä.

Kuntaliitoksissa syntyvissä kirkonkylissä on kirkko ja hautausmaa, joita ei ns. perinteisissä kylissä ole. Ne ovat vahvoja maisemallisia ja symbolisia elementtejä. Kunnilla on lisäksi erillisiä symboleita, kuten kuntavaakuna. Sen säilyminen kylällä nähdään tärkeänä. Esimerkiksi Konginkankaalla ja Uukuniemessä entisen kunnan vaakunat ovat nykyään kylä- ja kotiseutuvaakunoita. Kuntaliitoksia valmistellessa olisi tärkeää miettiä myös liitettävän alueen paikallisuuden tukemista kulttuurisesta ja symbolisesta näkökulmasta. Tunne siitä, että "kaikkea ei viedä", ja että paikallinen sekä paikan identiteetin halutaan säilyvän liitoksen jälkeen, vähentäisi hallintouudistusten vastustamista.

Kaikilla tutkittavilla kylillä järjestetään kylätapahtumia. Erityisesti kesätapahtumat ovat suosittuja, ja ne tuovat laajempaakin näkyvyyttä kylille. Oman kylän nimeä kantavat kesäpäivät, Konginkankaan kesäpäivät, Leivonmäki-viikko, Uukuniemi-juhla ja Värtsilä-päivät, ovat kylillä jokavuotinen ponnistus. Kyläjuhlilla on tärkeä yhteisöllisyyttä ja paikallista identiteettiä rakentava vaikutus. Tapahtumissa kokoontuvat entiset ja nykyiset kyläläiset sekä kesäasukkaat. Uukuniemen ja Värtsilän kesätapahtumien kohdalla korostuvat lisäksi niiden historia ja sodassa menetettyjen alueiden merkitys. Kyläpäivien lisäksi kylillä on järjestetty talkoovoimin muita tapahtumia, kuten Leivonmäessä suosählyn SM-kisat ja Uukuniemessä Elotulirock.

Kylätapahtumien lisäksi kotiseututyö ja kulttuuriperinnön vaaliminen on osa paikallisyhteisön kulttuurista rakentumista. Kotiseutuyhdistykset keräävät ja taltioivat maaseudun paikallishistoriaa sekä kunnostavat ja ylläpitävät historiallisesti arvokkaita rakennuksia. Kulttuuriperintö rakentaa paikallista identiteettiä ja paikan henkeä. Kaikissa tutkituissa kylissä tehdään kotiseututyötä. Leivonmäellä Leivonmäki-seura on kunnostanut ja ylläpitää Simola-taltoa, Konginkankaalla Kömin Kilta ry ylläpitää kotiseutumuseota, Uukuniemessä on hankkeella kunnostettu pitäjätupa ja Värtsilässä Myllymuseo.

Kulttuuritoiminta lisää viihtyvyyttä ja hyvinvointia tarjoamalla kyläläisille mielekästä yhteistä tekemistä ja harrastusmahdollisuuksia. Kylien kesäteatteriprojektit ovat hyvä esimerkki siitä, miten paikallisten ihmisten yhteinen harrastus tuottaa osallistujille kokemuksia ja elämyksiä, joissa paikallisuus on merkittävä tekijä. Kulttuuri rakentaa yhteisöllisyyttä ja paikallista sekä paikan identiteettiä, ja sitä kautta myös aktiivisuutta. Kulttuuritoiminta ja paikallinen kulttuuri laajemmin tuottavat kokemuksia ja elämyksiä, mitkä vaikuttavat paikallisuuden ja paikan kokemiseen – mikä on taas aktiivisuuden edellytys. Kulttuuri toimii välineenä yksilöiden kylän kehittämiseen sitouttamisessa, mikä tekee siitä myös tärkeän tekijän toiminnan jatkuvuuden kannalta (Kumpulainen 2012, 128-130).

6 Paikallinen vaikuttaminen

Kun itsenäisestä kunnasta tulee kuntaliitoksessa yksi kunnan osa muiden joukossa, muutos haastaa paikalliset mahdollisuudet vaikuttaa alueen kehitykseen. Kunnallinen päätöksenteko ei koske enää pelkästään omaa paikkakuntaa, vaan valtuutettujen pitää miettiä päätöksiään ja kehitystä laajemman alueen näkökulmasta. Kunnallinen päätöksenteko ja oman alueen asukkaiden saaminen valtuustoon on vain yksi tapa vaikuttaa paikalliseen kehitykseen. Erilaiset lähidemokratiaelimet, yhdistystoiminta ja yksittäisten ihmisten aktiivisuus ovat myös yhteiskunnallista vaikuttamista, jolla pyritään ohjailemaan kehityksen suuntaa. Mitä isommista kunnista on kyse, sitä vaikeampi on saada paikallista ääntä kuulumaan kunnallisen päätöksenteon kautta ja tällöin korostuu muiden paikallisen vaikuttamisen muotojen merkitys.

6.1 Kylän ja kunnan suhde

Ennen kuntaliitosta on paikkakuntien välillä ollut kahden itsenäisen kunnan tasavertainen suhde. Yhdistymisen jälkeen niiden keskinäinen suhde rakentuu eri tavalla, kylän ja kunnan suhteena. Kylä ja kunta ovat sosiaalisina tiloina erilaisia, kunnat enemmän hallinnollisia ja kylät taas toiminnallisia yhteisöjä. Kylän suhde kuntaan on tärkeä paikalliseen kehittämiseen vaikuttamisen väline. Suhde rakentuu yhteistyöstä, henkilösuhteista, kuulemisesta, neuvotteluista, alueellisista toimielimistä, kunnallispolitiikasta – ja myös keskinäisestä taistelusta.

Paikallisten ihmisten puhuessa kuntaliitoksista rakentuu usein mielikuva siitä, miten suurempi tai vahvempi ”nielaisee” pienemmän. Tämä rakentaa retorisesti eriarvoisen asetelman. Harvemmin käytetään ilmaisuja, joissa puhutaan kahden kunnan tasavertaisesta liittymisestä yhteen. Perinteisesti kylätoiminnassa kylän ja kunnan väliseen suhteeseen on liittynyt paljon vastakkainasettelua ja taistelua (Kumpulainen 2012, 122-125). Samaa on nähtävissä tutkimuksen mukaan myös kuntaliitoksissa syntyneissä isommissa kylissä, kirkonkylissä ja pitäjissä. Vastakkainasettelun tuomaa katkeruutta voi olla myös toisin päin eli liitetyt alueita kohtaan.

Samaten saatiin se matonpesupaikka. Se oli kova isku Äänekoskelle puhuin sitä pitkään, saatiin ensin tuo pesupaikka tuohon satamaan, ja Äänekoskella ei ollut sitä, niin kyllä siellä kävi torina, että millä opilla ne on saanu Konginkankaalle ensimmäisenä, kun hyö ei saanu. (haastattelu)

Minä jatkan niitä asioita niin kauan, että ne lopulta antaa periks ja tekee sen. Se vaan pitää, se on sitä väsytystaistelua. Sitä pitää vaan jaksaa tehdä. (haastattelu)

Kylien ja kunnan yhteistyön toimivuuteen vaikuttavat paljon yksittäiset henkilösuhteet. Myös Rinne-Koski ym. (2012, 33) tutkimuksen mukaan suora kontakti päättäjiin nähtiin kuntaliitosalueilla tehokkaana vuorovaikutuksen tapana.

Paikalliset yhdistykset voivat olla tehokkaita vaikuttamisen välineitä kuntaan päin. Erityisesti Konginkankaalla aktiivinen kyläyhdistys on onnistunut rakentamaan hyvät yhteydet kaupungin päättäjiin ja virkamiehiin. Konginkankaalla ollaan tutkittavista kylistä eniten tyytyväisiä kunnan toimintaan alueen hyväksi. Aina ei kokemus kunnan suhtautumisesta kylän asioihin ole yhtä hyvä.

Kyllä minäkin oon niin isoa ääntä pitäny siellä, mutta ei se ole kuulunu. (haastattelu)

Kuntien ja kylien suhteen rakentaminen kuntaliitoksissa ei saisi olla pelkästään kylien ja liitettävien alueiden vastuulla, vaan kunta pystyisi aktiivisella toiminnallaan edistämään sekä itse vuorovaikutusta että liitettävän alueen ihmisten myönteistä asennetta kuntaa kohtaan. Kun suhde kuntaan toimii, koetaan paikallisesti, että kylän asioissa tullaan kuulluksi, ja kunnassa on kiinnostusta kylän asioihin ja kehitykseen.

Liitoksen jälkeen kunta ei ole enää samoin läsnä jokapäiväisessä elämässä kuin aiemmin. Yksittäisten kuntalaisten ja kunnan välinen vuorovaikutus ei ole enää yhtä helppoa, kun välimatkat kasvavat.

Mulla tietysti koko ajan, kun olin täällä ja nyt tuolla valtuutettuna. Että olen uskaltanu molempien aikaan tehdä sitä (asioiminen kuntaan päin). En tiedä, miten tavalliset ihmiset sitten kokee, että onko heistä silloin ollu helpompaa. Ehkä se on kun kunnantalo oli tuossa lähellä, sinne saatto marssia. Siellä oli kuitenkin ne tutut semmoset ihmiset jotka varmaan sellanen on ollu helpompaa. (haastattelu)

Kunnan virasto on liitoksen jälkeen kauempana, ja kynnys mennä asioimaan siellä on korkeampi. Kunnan työntekijätkään eivät kuulu enää kylämaisemaan itsestään selvyyksinä.

Kun oli oma kunta ,kyllähän silloinkin aktiivisesti osallistuttiin, kunnanmiehet ei siivonnu kylän raittia. Mutta ne jotenkin osallistu enemmän, ne tuli siihen mukaan. Ehkä tässä isossa on sitä, että se kunta ei niin paljon tue sitä siivousta-pahtumaa. Kylän pitää niinkun huolehtia se ite organiseerata, että se tapahtuu. Kyllä se tuo sellasta positiivista, jos ne käy että näkee että ne kiertää edes kylällä niin sekin semmosen tunteen, että ne on tästä kiinnostunutkin, mitä täällä voi tehdä. (haastattelu)

Kunnan päättäjien ja virkamiesten jalkautuminen reuna-alueille ja keskustelutalaisuuksien järjestäminen ovat yksinkertaisia keinoja viestittää siitä, että myös

kylät ja entiset kuntakeskukset ovat tärkeitä kunnan osia. Rinne-Koski ym. (2012, 32) tutkimuksen mukaan vapaamuotoiset tilaisuudet ovat kansalaisten näkökulmasta miellyttäviä vuorovaikutuksen tapoja. Joutsan kunnassa, johon Leivonmäki kuuluu, on hanketoiminnan kautta pyritty edistämään kunnan ja kylien vuorovaikutusta. Elinvoimaa Joutsaan! -hankkeessa on järjestetty myös Leivonmäellä Kunta kylässä -tilaisuus. Tärkeä osa yhteistyötä on luottamuksen rakentaminen (Salmikangas 1996, 60).

Se on niinkun semmosta että täällä pitäis olla enemmän tällaisia kyläiltoja, silloin tulis joku kunnan vaikka peruspalvelu- tai tekninen johtaja kertomaan jostakin asiasta. Pitää ensin pyrkiä selittämään että nyt me halutaan, että teet tämän toisella tapaa. Siksi sanoin, että pitää tulla pitämään semmoinen tiedotustilaisuus. Ettei tule taas semmosta yhtä taisteluasialla, että taas sanotaan että tämäkin meiltä viedään. Se murentaa monta jos on päästy monessa hyvässä tähänkin asti, ja jos tulee taas takapakki mennään taas takapakkia tänne asti ennen kun saadaan rakennettua uutta hyvää. Yksi harmillinen asia syö sitä jo aikaansaatuja hyvää. (haastattelu)

Kuntien tiedottaminen on tärkeässä roolissa vuorovaikutuksen ja luottamuksen rakentamisessa. Silloin kun tiedonkulku ei toimi, ja muutokset tapahtuvat yllättäen, on todennäköistä, että kyläläiset niitä vastustavat, ja kokevat ne kunnan mielivaltaisena toimintana.

Kunta pystyy vaikuttamaan paljon siihen, miten liitosalueiden ja kunnan suhde rakentuu. Tutkittavilla kylillä suhteen rakentaminen on ollut kuitenkin pitkälti kylien oman aktiivisuuden ja taisteluhengen varassa.

6.2 Lähidemokratian toteutuminen

Keskeinen syy vastustaa kuntaliitoksia liittyy yksittäisten kuntalaisten ja pienempien liitosalueiden vaikuttamismahdollisuuksiin. Ihmiset ovat huolissaan, miten paikallisiin asioihin ja kehitykseen pystytään enää vaikuttamaan osana isompaa kuntaa. Huoli on aiheellinen.

Mitä suurempi kunta on, sitä enemmän valtuutetulla on periaatteessa valtaa, mutta samaan aikaan edustuksellinen demokratia muuttuu ohuemmaksi. Kuntakoon kasvaessa luottamushenkilöpaikat vähenevät, ja entistä harvempi kuntalainen osallistuu kunnallisten asioiden hoitamiseen. Tutkimusten mukaan tällöin päättäjien ja kuntalaisten etäisyys yleensä kasvaa. (Pihlaja 2010, 82.)

Kaikissa tutkituissa kylissä kritisoidaan kunnallispolitiikkaa voimakkaasti. Yksittäisen kylän asioiden ajamiseen ei nähdä olevan kunnallisen päätöksenteon kautta juurikaan mahdollisuuksia.

Tavallaan periaatteessa sen pitäis riittää tämän edustuksellisen demokratian, mutta näiden ryhmäkuriin ja muiden myötä käy, että ne pienet paikkakunnat on vähän altavastaajina. (haastattelu)

Se on minusta näissä kuntaliitoksissa huonoin vaikein asia, miten tällainen pieni kuntalainen voi saada äänensä kuuluville. Demokratia ei siinä minusta oikein riitä. Tämänlainen tapa valita kunnanvaltuuston jäseniä. (haastattelu)

Sitten se helposti hautautuu sen poliittisen puolueen puoluepäätöksiin sen yhden edustajan kanta. (haastattelu)

Yksittäisten kyliltä valittujen valtuutettujen on vaikea saada äänensä kuuluville enemmistö päätösten ja puolueiden ryhmäkuriin takia. Mitä isommasta kunnasta on kyse, sitä epätodennäköisempää on, että päätöksiä mietitään yksittäisen kylän näkökulmasta.

Se on niin ihmeellistä että sitten kun ne asiat ydinkeskustan ympäriltä häviää, ne menettää vähän niinkun merkityksensä päättäjille. Mikä ei ole lähellä, ei ole tärkeää. Tarttee hirveen avarakatseisia ja viisaita ihmisiä, että ne näkis vähän kauemmaks sen asian kuin mikä on ihan lähellä. Se on valitettavaa, niin se vähän on. (haastattelu)

Vaikka kunnallispolitiikka kritisoidaan toimimattomaksi isoissa yksiköissä, ei se välttämättä toimi saumattomasti myöskään liian pienellä paikkakunnalla. Edustuksellisen demokratian toimivuudessa oli ongelmia jo ennen liitosta.

Paitsi raha niin yhtä tärkeitä että toimijat loppuvat. Ei se kuntademokratia toimi sillä tavalla kun pitäis, kun ei saatu ihmisiä enää luottamustehtäviä hoitamaan. (haastattelu)

Onneksi kuntapuolen asiat ja päätökset menivät suuremmalle väelle päätettäväksi! Ennen olivat liian pienen piirin käsissä. (kysely)

Pienissä kunnissa on vähän päättäjiä. Luottamushenkilöitä on vaikea saada, ja usein samat henkilöt ovat päättäjinä pitkiäkin aikoja. Osa tutkimukseen osallistuneista kritisoi "kepu-valtaa" ja "kepu-mafiaa", joka on ollut leimallista maaseudun kunnallispolitiikalle. Erilaisille yhteiskunnallisille näkemyksille ei löydy aina edustajia. Jos ajatellaan kansanvaltaa diversiteetin näkökulmasta, se ei toimi välttämättä pienissä yksiköissä yhtä tehokkaasti kuin isommissa kunnissa (Sandberg & Ståhlberg 1997, 12-13).

Kaikilla tutkittavilla kylillä heijastuu epäluottamus demokraattista päätöksentekoa kohtaan.

Semmosen asian halusin vielä sanoa tästä kuntien päätöksenteosta. Minusta siinä on jotain mätää, kun minä sanoin että kunta ei ole luotettava sopimuskumppani, kun kunnanvaltuusto vaihtuu, edellinen valtuusto on tehnyt jonkun päätöksen, seuraava voi purkaa sen päätöksen ja tehdä uuden päätöksen ja tätä tapahtuu ja ei sillä tavalla voi kunnalliseen päätöksentekoon, että kun jotakin päätetään, että se pitäisi kovin kauaa. Sopimukset ei sido sillä tavalla ja tietysti niissä on aina tällainen valitusmahdollisuus olemassa, jos jotain lakia rikotaan, mutta se että valitusten kautta aina oitetaan ja ajetaan asioita, se on huono tie. (haastattelu)

Kyllä siellä taustalla joskus tuntuu, että se sanellaan ihan jossain muussa kuin kunnanhallituksenkaan pöydässä, jossain muualta tulee ne. Ja onhan se, se on peliä. (haastattelu)

Äänestysaktiivisuus on laskenut Suomessa vuoden 2003 eduskuntavaaleja lukuunottamatta vuodesta 1987 lähtien (Wass & Wilhelmsson 2009, 24). Lisäksi on todettu, että mitä suurempi kunta, sitä heikommin kansalaiset äänestävät (mts. 49). Kansalaisista iso osa ei vaivaudu äänestämään, eikä poliitikkoihin luoteta. Tämä tutkimus tukee näitä tulkintoja epäluottamuksesta poliittista päätöksentekoa kohtaan. Jopa ne ihmiset, jotka ovat itse olleet mukana luottamustehtävissä, kritisoivat kunnallista (ja myös valtakunnallista) päätöksentekoa voimakkaasti.

Päätettävien asioiden etäännyminen ihmisten arkea konkreettisesti koskettavista asioista pienentää osallistumishalua entisestään.

"Hallinnon" etäännyessä matkallisestikin, ihmisten osallistuminen asioihin on etäännytynyt. (kysely)

Asioiden koetaan olevan kaukaisia, ei haluta vaikuttaa, ei osallistua, ei äänestää. (kysely)

Paikallisen osallistumisen välineiden kehittämisen kautta pystyttäisiin kasvattamaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen osallistuvien määrää. Edustuksellisen demokratian eli kunnallispolitiikan rinnalle kaivataan tutkittavilla kylillä myös muita vaikuttamisen välineitä.

Lähidemokratian kehittäminen on valitettavasti jäänyt huomiotta edelleen, kun keskustellaan kuntaliitoksista. Kunnalla ei minulle ole suurtakaan merkitystä, mutta asukkaiden ja kylien mahdollisuuksia vaikuttaa lähipalveluihin ja -ympäristöön pitäisi tukea myös taloudellisesti. (kysely)

Pihlaja ja Sandberg (2012, 32) luokittelevat alueellisen osallistumisen ja vaikuttamisen tavat vapaaseen kansalais- ja järjestötoimintaan ja alueellisiin toimielimiin. Alueelliset toimielimet voidaan jakaa lisäksi keskustelufoorumeihin ja päätösvaltaisiin

toimielimiin. Yhdistystoiminta on luonteeltaan vapaamuotoisempaa ja itsenäisempää, mutta sillä on vähemmän vaikutusvaltaa kuin esimerkiksi päätösvaltaisella toimielimellä. Toisaalta, jos aluelautakunta toimii lähinnä keskustelufoorumina, voi aktiivinen kyläyhdistys toimia tehokkaammin.

Tarvitaan pieni alueellinen toimielin asioiden hoitoon, myös aktiivinen kyläyhdistys, jonka asema turvattaisiin kunnan yhteistoimintaelimen, voisi korvata em-toimielimen. (kysely)

Kylätoiminta ja yhdistystoiminta yleisemmin tuottavat välineitä paikalliseen vaikuttamiseen ja edistävät samalla lähidemokratiaa. Aluelautakunnat nähdään tutkittavilla kylillä tehokkaina vaikuttamisen välineinä, mutta niihin suhtaudutaan myös kriittisesti.

Tuntuu kuitenkin toisaalta, ettei tarttis kauheen byrokraattinen se järjestelmä olla. Olisiko se taas yksi byrokraatian ratas siihen väliin vielä vai mitenkä se on. Niissä on puolensa ja puolensa kaikissa asioissa. (haastattelu)

Aluelautakunnissa ja vastaavissa virallisissa yksiköissä on riskinä, että paikalliset ihmiset eivät innostu työskentelytavasta, joka muistuttaa kunnallispolitiikkaa. Suurin osa ihmisistä ei ole kiinnostunut politiikassa toimimisesta, koska sitä pidetään liian hallintomaisena (Pyy & Rannikko 2013, 51). Pyy ja Rannikko (mts. 50) ehdottavat lääkkeeksi, että lähidemokratiayksiköjä kehitettäessä pitäisi päästä eroon poliittis-hallinnollisesta edunvalvonnasta ja kokouskulttuurista, ja keskittyä enemmän arjen näkökulmaan. Ihmiset ovat halukkaampia osallistumaan ja vaikuttamaan, kun toiminnan pääpaino on omaan elämään vaikuttavan toiminnan kehittämisen, eikä byrokraattisten elinten ylläpidossa.

Vaikka yhdistystoiminta on luonteeltaan epämuodollista eli riippumatonta poliittisista puolueista tai virallisista järjestöistä, on se kuitenkin keskeinen osa demokraattista yhteiskuntaa (Stranius 2009, 139). Möttönen & Niemelä jakavat demokratian edustukselliseen, suoraan ja yhteisölliseen demokratiaan (2005, 109–120). Järjestöt edustavat yhteisöllistä demokratiaa, jossa korostuu keskustelun ja vuorovaikutuksen merkitys. Tutkittavissa kylissä on korostunut yhteisöllisen demokratian merkitys lähidemokratian toteuttamisessa yhdistysten merkittävän roolin kautta. Ei ole yhtä oikeaa tapaa harjoittaa paikallista yhteiskunnallista tai kansalaisten vaikuttamista. Koska lähidemokratian toimivuus on paljon kyläläisten omasta toiminnasta, aktiivisuudesta ja sitoutumisesta kiinni, ei voida määritellä yhtä tiettyä mallia, joka toimisi kaikissa paikallisyhteisöissä ja kuntaliitosalueilla. Tämän tutkimuksen tulokset korostavat kuitenkin järjestöjen merkitystä lähidemokratian toteuttamisessa.

7 Lopuksi

Tutkittuja paikkoja yhdistää se, että ne ovat pystyneet säilyttämään paikallisen yhteisöllisyyden ja identiteetin, vaikka ne eivät olekaan enää itsenäisiä kuntia. Paikkakunnilla on aktiivisia ihmisiä ja yhdistyksiä, jotka ovat sitoutuneet alueen ja/tai kirkonkylän kehittämiseen, joten ne voidaan määritellä ex-kunniksi, joista on tullut aktiivisia kyliä (aktiivisen kylän kriteereistä Kumpulainen 2008). Silti paikallinen kritiikki kuntaliitoksia kohtaan on voimakasta, lähipalveluja on karsittu ja paikallisen vaikuttamisen keinoja toivotaan enemmän.

Kuntarakenneuudistuksella ja kuntien yhdistämisellä pyritään varmistamaan laadukkaat palvelut ja vahvistamaan kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksia (www.kuntarakenne.fi). Reuna-alueiden kohdalla palvelujen etäännyminen heikentää tavoitetta niiden yhdenvertaisesta saatavuudesta. Palvelujen keskittämisessä on vaikea määrittää, mikä on sopiva tai liian pitkä matka palveluihin ilman, että yhdenvertaisuuden periaate vaarantuu. Ikääntyvälle tai autottomalle se voi olla paljon lyhyempi kuin jollekin toiselle. Lähipalvelujen puuttuminen heikentää merkittävästi mahdollisuuksia asua maaseudulla.

Miksi maaseutu ja elämä siellä halutaan tehdä mahdollisimman vaikeaksi tai lopettaa? (kysely)

Monipalvelupisteet ja pyörillä kulkevat palvelut ovat yksi tapa säilyttää peruspalveluita myös kaukana keskuksista. Uukuniemessä on aloitettu Mallu-auto -palvelu, josta saa sairaanhoitajapalveluita kahdesti kuukaudessa. Samanlaisiin palvelumuu-toihin on kylillä kiinnostusta enemmänkin. Erilaisten palveluvaihtoehtojen kehittäminen edellyttää kunnilta aktiivista roolia, eikä sitä voi jättää kyläyhteisöjen oman toiminnan varaan.

Tutkimuksen tulosten mukaan kuntarakenneuudistuksen tavoite lisätä kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksia ei myöskään ole lisääntynyt liitosten myötä. Keskeinen osa vaikuttamista on lähidemokratia. Sen kehittäminen tarkoittaa vuorovaikutusmekanismien rakentamista kunnan, kylien, yhdistysten ja yksittäisten kuntalaisten välille. Kuntaliitosta suunnittelevien alueiden vaikeana tehtävänä on miettiä, miten se käytännössä toteutetaan. Mitkä olisivat tehokkaimpia keinoja, aluelautakunnat vaiko kylä- ja asukas yhdistysten tukeminen – tai molemmat? Aluelautakuntien ja vastaavien toimielinten rakentamisessa on sama haaste kuin yhdistystoiminnassa. Jos ihmiset eivät koe toimintaa omasta näkökulmasta mielekkäänä, eivätkä sitoudu siihen, kärsii toiminnan tehokkuus ja vaikuttavuus. Ja pahimmillaan on rakennettu vain lisää huonosti toimivia byrokraattisia rakenteita. Lähidemokratiasta tekee haastavaa se, että sitä ei voi rakentaa ulkoapäin, eikä selkeää kaavaa sen edistämiseksi ole. Jokainen kunta, liitos ja kylät ovat

erilaisia, ja jokaisen tulee rakentaa itselleen sopivat lähidemokratian toteuttamisen välineet.

Yhdistykset ovat merkittäviä lähidemokratian toteuttajia. Salmikangas (1996, 68-69) visioi jo 1990-luvulla, että kuntien pitäisi muuttua enemmän osaksi verkostoitunutta kansalaisyhteiskuntaa, jolloin järjestöt tunnistettaisiin osaksi kuntien toimintaa. Jo ennen liitosta olisi hyödyllistä perustaa kyläyhdistyksiä kirkonkylille ja yksittäisiä kyliä laajemmille maaseutualueille. Yhdistykset pystyisivät tuomaan paikallista näkökulmaa liitosvalmisteluihin ja edistämään liitettävien alueiden elinvoimaisuuden säilyttämistä. Paikallinen järjestäytyminen edunvalvontaan ja kehittämistoimintaan tapahtuu usein liian myöhään eli liitosta seuraa pitkään lamaantumisen vaihe. Entisen kunnan alueella aktivoitutaan vasta, kun huomataan, että kunta ei automaattisesti pidäkään huolta kaikista alueen asioista ja tarvitaan myös sellaisia yhteisötoimijoita, jotka keskittyvät paikalliseen kehitykseen ja sen ongelmiin.

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa (Mahdollisuuksien maaseutu 2014-2020, 20-22) on tunnistettu näitä kuntaliitoksiin liittyviä ongelmia, ja niihin on pyritty vastaamaan rakentamalla konkreettisia välineitä, jotka mahdollistavat maaseutuyhteisöjen elinvoimaisuuden turvaamisen kuntaliitostilanteessa. Maaseutuvaikutusten arviointi on lähestymistapa, jolla voidaan ennakoida kuntaliitosten vaikutuksia liitettävälle alueelle. Arvioinnissa paikkaperustainen tieto tuodaan mukaan liitoksen valmisteluun ja palvelujen järjestelyjä mietitään myös kyläläisten näkökulmasta. Samalla rakennetaan vuorovaikutusmekanismeja kansalaistoimijoiden ja kunnan välille jo liitosta suunniteltaessa. Nähtäväksi jää, kuinka hyvin kunnat omaksuvat maaseutuvaikutusten arvioinnin osaksi kuntaliitosten valmisteluja ja toteuttamista.

Kylätoimintaan liittyy keskeisenä osana kyläsuunnitelmien tekeminen. Yksittäisten kylien lisäksi entisten kuntien alueet ja kirkonkylät tarvitsevat omat suunnitelmansa. Kuntien tulisi tukea kyläyhdistysten ja vastaavien paikalliseen kehittämiseen suuntautuneiden järjestöjen toimintaa. Tukemisen tapoja ovat mm. hanke- ja toiminta-avustukset, vuorovaikutusmekanismien rakentaminen sekä tilojen tarjoaminen. Kun liitoksissa mietitään mitä tehdä entisen kunnan tyhjiksi jääville rakennuksille, pitäisi miettiä pystyttäisiinkö niitä hyödyntämään paikallisten järjestöjen toiminnassa, esimerkiksi monipalvelupisteinä, kylätaloina tai vastaavina toiminnan keskuksina.

Vapaaehtoisuuteen perustuvaan järjestötoimintaan ei voi pakottaa, eikä myöskään velvoittaa. Ihmiset toimivat omasta halustaan tai sitten jättävät toimimatta. Tämä on haaste silloin, kun rakennetaan kumppanuuksia kansalaisyhteiskunnan ja julkisen sektorin välille. Kolmannelle sektorille ei voi kaataa vastuuta ja velvollisuuksia, mutta niiden ottamiseen voi kannustaa ja tukea. Toisaalta, vapaamuotoinen toiminta kiinnostaa juuri siksi ihmisiä, että se on omaehtoista ja sitä ei käskytetä mistään ulkopuolelta. Jos toiminta muuttuu luonteeltaan virallisemmaksi, voi se karkottaa toimijoita.

Tutkimukseen osallistuneet ovat kiinnostuneita aluelautakuntien toiminnasta. Erityisesti ajatus siitä, että entisen kunnan alueella pystyttäisiin itse päättämään joidenkin peruspalveluiden järjestämisestä, kiinnostaa kyläläisiä. Toisaalta, aluelautakuntia kohtaan suhtaudutaan myös epäilevästi. Ne voivat olla tehokkaita paikallisen itsehallinnon välineitä, tai sitten niillä ei ole juurikaan valtaa tai vaikutusmahdollisuuksia kunnan toimintaan. Lisäksi aluelautakuntien toiminta muistuttaa osalle ihmisiä liikaa kunnallispolitiikkaa, mikä vähentää toiminnan kiinnostavuutta. Aluelautakuntia on erilaisia ja niitä perustaessa pitää harkita mitkä ovat lautakunnan tehtäviä, millä perusteilla jäsenet valitaan ja kuinka paljon niille halutaan antaa valtaa.

Aluelautakunnat ovat kuntien toimitelmiä, joten kunta voi ne myös lakkauttaa. Jos niiden toiminta osoittautuu tehottomaksi, niin todennäköisesti näin myös tapahtuu. Paikalliset yhdistykset taas eivät ole kuntien elimiä. Järjestötoiminnan jatkuvuus ei ole riippuvainen kunnasta, mikä korostaa toiminnan omaehtoisuuden merkitystä. Sekä aluelautakunnat että yhdistykset ovat keskeisiä lähidemokratian välineitä, ja erilaisten luonteidensa takia ne voivat myös tukea toisiaan.

Kuntaliitoksia valmisteltaessa tulisi tunnistaa ja huomioida maaseudun ominaispiirteet (Leinamo 2010, 118). Vaikka maaseutukunnat ovatkin asukasluvultaan pieniä, ovat ne alueellisesti laajoja. Palvelujen keskittäminen maaseudulla voi tehdä asiointimatkoista kohtuuttoman pitkiä. Lisäksi liitosten myötä syntyy kuntia, joissa on useita saman kokoisia keskuksia. Ero on selkeä verrattaessa tilanteeseen, jossa ison kasvukeskuksen ympäröiviä pienempiä kuntia liitetään osaksi kaupunkia. Kun kuntaliitoksilla yhdistetään laajoja maaseutualueita keskenään, on tärkeää rakentaa myös perinteisen kunnallishallinnon tueksi uudenlaisia toimintatapoja (Rinne-Koski ym. 2012, 53). Mitä laajempia ja sirpaleisempia alueita yhdistetään yhdeksi kunnaksi, sitä enemmän korostuu kuntien rooli pelkästään hallintorakenteina. Tällöin paikalliset identiteetit ja yhteisöt rakentuvat kuntien rajoista irrallisina. Se, että ihmiset eivät identifioitu liitoksissa uuteen kuntaan, nähdään usein ongelmana. Tämä tulisi nähdä enemmän voimavarana, jota kunnan pitäisi tukea ja kannustaa. Myös kyläläisyys on osa kuntalaisuutta. Sitoutuminen vanhan kunnan alueeseen kertoo myös sitoutumisesta paikallisen yhteisön ja kylän kehittämiseen.

Kuntaliitoksia ja kuntarakennemuutostusta pitäisi pystyä tarkastelemaan myös pidemmällä aikaperspektiivillä. Miten säilyttää maaseutuyhteisöjen elinvoimaisuutta vuosikymmenien päähän, ei pelkästään seuraaviksi vuosiksi?

Kyllä minusta pittää miettii sitä, että ei me nyt itteämme varten näitä tehdä. Ollaan yks pölähdys tässä ajan kulussa, ja ihmisten pitäis meidän jälkeen, tulevien sukupolvien elää täällä. (haastattelu)

Lähteet

Anttiroiko, Ari-Veikko; Haveri, Arto; Karhu, Veli; Ryyänen, Aimo; Siitonen, Pentti (toim.) (2007) Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet. Tampere: Tampere University Press.

Halhead, Vanessa (2004) Suomen kylätoimintaliike & Euroopan maaseutuliikkeet. Suomen Kylätoiminta ry:n julkaisu 2/2005.

Hannerz, Ulf (1992) Cultural Complexity. Studies in the Social Organization on Meaning. New York: Columbia University Press.

Hautamäki, Lauri (1979) Elävä kylä. Kylätoiminnan opas. Jyväskylä: Gummerus.

Hautamäki, Lauri (1989) Elävä kylä - elävä kotiseutu - elävä Suomi.

Henttinen, Annastiina (2009) Maaseutu politiikan tantereena. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 1988-2008. Tampere: Tampereen yliopisto.

Heuru, Kauko; Mennola, Erkki; Ryyänen, Aimo (2008) Kunta - Kunnallisen itsehallinnon perusteet. Helsinki: Edita.

Hoikka, Paavo & Borg, Sami (1990) Suomen kunnallishallinnon arvot. Tutkimus paikallisen itsehallinnon historiallisista kehityspiirteistä ja arvoista. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hyypä, Markku (2002) Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Keuruu: Otava Kirjapaino Oy.

Hyyryläinen, Torsti (1994) Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta. Vammala, Line Sixtyfour.

Hyyryläinen, Torsti & Piispanen, Sirkku (2014) Identiteettiresurssit paikalliskehittämisessä ja muutoksetävytydessä. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin julkaisuja nro 32.

Kansalaismielipide ja kunnat. Ilmapuntari 2012. Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 87.

Kasanen, Toivo Ilmari (1981) Värtsilä. Muistelmia kylän ja kunnan vaiheista vuoteen 1945. Värtsilä-Seura ry:n julkaisuja.

Kattilakoski, Mari; Matthies, Aila-Leena & Rantamäki, Niina (2011) Kansalaisosallistuminen maaseudun hyvinvointipalveluissa. Maaseudun Uusi Aika 2/2011, 5-19.

Kirveennummi, Anne & Räsänen, Riitta (2000) Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kumpulainen, Kaisu (2008) Mistä on Vuoden Kylät tehty? Maaseudun Uusi Aika 2/2008, 44-58.

Kumpulainen, Kaisu (2012) Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kumpulainen, Kaisu (2013) Kylien asuttuna pitäminen vaatii paikallista aktiivisuutta ja yrittäjämäistä asennetta. Hyvinvointikatsaus 2/2013, 19-23.

Laakso, Ville (2010) Uukuniemen Papinniemen kadonnut ortodoksikylä. Teoksessa Kimmo Katajala, Antti Kujala & Anssi Mäkinen (toim.) Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino, 372-373.

Leinamo, Kari (2004) Kuntaliitoksen jälkeen. Kuntien yhdistymisen vaikutukset liitosalueiden näkökulmasta. Levon-instituutin julkaisuja No. 111. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Leinamo, Kari (2010) Yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista. Vuosina 2001-2009 toteutettujen maa-seutu-kaupunki -kuntaliitosten tarkastelua. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Litmanen, Tapio & Peltonen Lasse (2008) Nimby-kiistojen ymmärtäminen ja selittäminen. Teoksessa Timo Kopomaa, Lasse Peltonen & Tapio Litmanen (toim.) Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki: Gaudeamus, 208-236.

Lukkarinen, Liisa & Turunen, Risto (2009) Muistojen Värtsilä. Joensuu: Värtsiläläisten Seura ry.

Moisio, Sami (2012) Valtio, alue, politiikka. Tampere: Vastapaino.

Mäkinen, Minna (2007) Kotikunta kaupunginosaksi. Säynätsalon kunnan ja Jyväskylän kaupungin kuntaliitos kulttuurisena ilmiönä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Mäkinen, Minna (2009) Tapaus Säynätsalo. Paikallisuuden merkitys ja rooli kuntaliitosprosessissa. Maaseudun Uusi Aika 1/2009, 61-71.

Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma (2005) Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. Keuruu: PS-kustannus.

Paasi, Anssi (1998) Alueiden renessanssi ja identiteettipuhe. Teoksessa Hänninen, Sakari (toim.). Missä on tässä? Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja SoPhi 18, 170-190.

Pihlaja, Ritva (2010) Kolmas sektori maaseutukunnissa. Seinäjoki: Helsingin yliopisto.

Pihlaja, Ritva & Sandberg, Siv (2012) Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 27/2012.

Pihlajaniemi, Toivo (2006) Kuntarakenne murroksessa. Kunnallisanalan kehittämissäätiön julkaisuja. Vammala: Vammalan kirjapaino.

Ponnikas, Jouni; Korhonen, Sirpa; Kuhmonen, Hanna-Mari; Leinamo, Kari; Lundström, Niklas; Rehunen, Antti & Siirilä, Heli (2011) Maaseutukatsaus 2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2011. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Pyy, Ilkka (1998) Paikallisvaltion loppu? Hyvinvointivaltion murros syrjäisessä kunnassa. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Pyy, Ilkka & Rannikko, Pertti (2013) Lähivaiuttaminen ja muuttuva paikallisuus. Teoksessa Mari Kattilakoski & Peter Backa (toim.) Uuden lähidemokratian aika. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2013, 46-58.

Rinne-Koski, Katja; Saartenoja, Antti; Rantanen, Manu & Tantarimäki, Sami (2012) Kuntaliitos ja maaseutualueiden asukasosallistuminen Kouvolan, Salon ja Seinäjoen kaupungeissa. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin julkaisuja 79/2012.

Sandberg, Siv & Ståhlberg, Krister (1997) Kuntalaisten kunta ja valtio. Vammala: Kunnallisanalan kehittämissäätiö.

Salmikangas, Anna-Katriina (1996) Kuntalaiset ovat kunta. Kunnasta verkostoituneeksi kansalaisyhteiskunnaksi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Sihvola, Juha (2008) Yksilönä yhteisössä: näkökulmia paikallisuuteen, globalisaatioon ja hyvään elämään. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätiö.

Siisiäinen, Martti & Kankainen, Tomi (2009) Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa *Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisuja 5/2009, 91-137.

Siivonen, Katriina (2008) Saaristoidentiteetit merkkien virtoina: varsinaissuomalaisten arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Stranius, Leo (2009) Epämuodollinen kansalaistoiminta - järjestötoiminnasta kevytaktivismiin. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Oikeusministeriön julkaisuja 5/2009, 138-169.

Sulkunen, Pekka & Rantala, Kati (2007) Projektiyhteiskunnan käänköpuolia. Tampere: Tammerpaino.

Suomen kunnat 1917-2009. TaskuAtlas. Tampere: Tammer-Paino oy.

Tedre, Silva & Voutilainen, Mari (toim.) (2013) Eläkeläisenä maaseudulla. Helsinki: Maahenki.

Uukuniemi-Seuran johtokunta (toim.) (1999) Uukuniemi. Rajan halkoma pitäjä. Pieksämäki: Raamatutalo Oy.

Uusitalo, Eero (2009) Maaseutu - väliinpuotoajasta vastuunkantajaksi. Maaseutupolitiikan itsenäistyminen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Wass, Hanna & Wilhelmsson, Niklas (2009) Äänestysaktiivisuus Suomessa - raportti vaaliosallistumisen tutkimisesta, äänestysaktiivisuuden trendeistä ja osallistumistutkimuksen kehitystarpeista. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Oikeusministeriön julkaisuja 5/2009, 20-89.

Ylikangas, Heikki (1990) Mennyt meissä. Suomalaisen kansanvallon historiallinen analyysi. Porvoo: WSOY.

Zimmerbauer, Kaj & Kahila, Petri (2006) Seinäjoki-Peräseinäjoki kuntayhdistymisprosessin seuranta-tutkimus. Ruralia-instituutin julkaisuja No. 8. Seinäjoki: Helsingin yliopisto.

Tekijät Författare Authors Kaisu Kumpulainen	Julkaisu-aika Publiceringstid Date September 2014 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Arbets- och näringsministeriet Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen YTR Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title När en liten kommun omvandlas till en by – kommunsammanslagningarnas konsekvenser för landsbygdssamhällen	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>I denna undersökning studeras det hur små landsbygdsorter har klarat sig i redan genomförda kommunsammanslagningar. Hur har sammanslagningen och utvecklingen efter den upplevts? Efter sammanslagningen är lokal verksamhet inte längre den "egna" kommunens, utan den egna byns, kommunalens eller socknens verksamhet. Små landsortskommuner omvandlas till byar. Byn har en annan status än kommunen. Vad sker med tillgången till tjänster och möjligheten att påverka när den f.d. kommunen nu är en by bland andra byar eller ett område bland andra områden?</p> <p>I undersökningen studerades fyra små orter på landsbygden vilka i samband med en kommunsammanslagning slagits ihop med en annan kommun (eller flera andra kommuner). Undersökningsmaterialet har samlats genom att man i varje by som undersökts intervjuat fyra aktiva aktörer. Därutöver har en elektronisk enkät använts. Konginkangas, Leivonmäki, Uukuniemi och Värtsilä är belägna på landsbygden och avståndet till stora tillväxtcentra är långt, vilket framhäver vikten av egen aktivitet för att åstadkomma utveckling. I undersökningsresultaten ville man inte berätta historier om misär och förlust, och därför har man som undersökningsobjekt valt byar som i högsta grad är "levande". Alla orter har egna webbsidor, aktiv föreningsverksamhet, evenemang och utvecklingsprojekt, dvs. de kan definieras som s.k. aktiva byar. I undersökningen var man också intresserad av att hitta överlevnadsmetoder som har använts för att påverka den lokala utvecklingen efter sammanslagningen.</p> <p>Enligt undersökningen har närservicen försämrats efter sammanslagningen i alla undersökta byar. Dessutom upplevs det att möjligheterna att påverka den lokala utvecklingen har försämrats. Också själva sammanslagningsprocesserna fick hård kritik för förhastade beslut och urvattnade löften. Byborna uppfattar den framtida utvecklingen av sina byar som huvudsakligen negativ, och det tycks just inte alls finnas något alternativ till koncentrationsutvecklingen. Invånarna i de undersökta byarna kritiserar kommunerna för att utveckla centrumen på bekostnad av randområdena.</p> <p>Det som är gemensamt för de undersökta orterna är att de har lyckats bevara den lokala sammanhållningen och identiteten trots att de inte längre utgör självständiga kommuner. På orterna finns det aktiva människor som har förbundit sig att utveckla sin egen region. Efter sammanslagningen fungerar lokala föreningar som samhällsaktörer som organiserar olika funktioner, evenemang, förvaltar utvecklingsprojekt och för byns talan i kommunen. Föreningar är i de undersökta byarna viktiga förklarigare av närdemokratin. Det skulle vara nyttigt att redan före kommunsammanslagningen grunda byaföreningar i kyrkbyar och för större landsbygdsområden än en enskild by. Föreningarna kunde framföra lokala synpunkter vid förberedelserna inför sammanslagningar och främja bevarandet av livskraften hos de områden som sammanslås. Den lokala organiseringen med tanke på intressebevakning och utvecklingsverksamhet sker ofta för sent, och efter sammanslagningen kan det följa en längre period av handlingsförflamning. Invånarna i den före detta kommunen blir aktiva först när de märker att kommunen inte automatiskt sörjer för allt som rör dem och att det behövs också sådana samhällsaktörer som koncentrerar sig på lokal utveckling och de utmaningar som den innebär.</p> <p>Kontaktperson vid arbets- och näringsministeriet: Regionavdelningen/Laura Jänis, tfn 029 504 7111</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words kommunsammanslagning, byaverksamhet, föreningsverksamhet, landsbygd, närdemokrati	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN	Verkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN	ISBN 978-952-227-876-0
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 68	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Arbets- och näringsministeriet Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen YTR	Vain sähköinen julkaisu Endast som elektronisk publikation Published in electronic format only

Tekijät Författare Authors Kaisu Kumpulainen	Julkaisu-aika Publiceringstid Date September 2014 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Ministry of Employment and the Economy Rural Policy Committee Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title When a municipality turns into a village – The effects of municipal mergers in rural communities	
Tiivistelmä Referat Abstract Recently, numerous small rural communities have gone through the municipal merger and have been integrated with one or two other municipalities in Finland. After the integration, the local community loses its independence as a municipality and becomes a village: one part of a larger administrative region among many. In this research, it was investigated what has happened to ex-municipalities after the merger and how it has been experienced by the local people. In particular, emphasis was laid on the questions of how the change affects the availability of local services and how the local political participation is constructed after the merger. The research also aims to map common practices of how to positively influence the local development after the municipal merger. The four communities selected for the research, Konginkangas, Leivonmäki, Uukuniemi and Värtsilä, are small rural places which have recently gone through the municipal merger, and succeeded in keeping their village alive. All the four communities are located in the countryside away from big and progressive city regions, which emphasizes the significance of villages' own activeness in the development of the area. Since one major objective of the research was to collect information about how villages can survive municipality mergers, the data was collected from active rural communities having their own development projects, active non-governmental organizations, websites and public social events or festivals. The data were collected by interviewing four active key members of the communities and by internet questionnaires targeted to all inhabitants in each village. The research revealed a decrease in local services in all the rural communities involved in the research. Also, according to the respondents, the possibilities to affect the local development have declined. In particular, the inhabitants criticize the implementers of the municipal merger processes of hasty decision-making and the given promises not being kept. Local people see the future of their villages mainly pessimistically because of the centralizing of services and industry. They criticize the municipalities developing town centers at the expense of periphery. As the rural communities in the research are no longer independent municipalities, their inhabitants complained about being forced to struggle to preserve their local community spirit and identity. They have been able to preserve them especially thanks to a number of active villagers committed to develop the regions they live in. In the studied villages, local associations have become significant community actors, which have taken responsibility of local development and also communicate with the municipality. At the same time, this has made them important implementers of local democracy. According to the interviewees, local organizations are often established too late, leading to a long phase of paralysis in the local activity and services after the municipality merger. People do not get organized and activated until they realize that the new municipality does not automatically take care of the local concerns, generating demand for a local community actor concentrating on the local development. The results of the study thus suggest that it would be useful for small municipalities and larger rural regions planning new mergers to found associations concentrating especially on the local development and being the voice of the village in the process. These associations can bring a local perspective to the merger arrangements and contribute to the maintaining of the vitality of the merged regions. Contact person within the Ministry of Employment and the Economy: Regional department/Laura Jänis, tel. +358 29 504 7111	
Asiasanat Nyckelord Key words municipality merger, community action, rural community development, local democracy	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN	Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN	ISBN 978-952-227-876-0
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 68	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Ministry of Employment and the Economy Rural Policy Committee	Vain sähköinen julkaisu Endast som elektronisk publikation Published in electronic format only

Kun pienestä kunnasta tulee kylä

Kuntaliitosten vaikutukset maaseutuyhteisöissä

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten pienet maaseutupaikkakunnat ovat selvinneet jo toteutuneista kuntaliitoksista. Tutkimukseen on valittu neljä pientä paikkakuntaa, jotka on liitetty kuntaliitoksessa osaksi toista kuntaa (tai kuntia). Konginkangas, Leivonmäki, Uukuniemi ja Värtsilä sijaitsevat maaseudulla etäällä isoista kasvukeskuksista. Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelemalla ja sähköisen kyselyn avulla.

Tutkimuksen mukaan lähipalvelut ja vaikutusmahdollisuudet paikalliseen kehitykseen ovat heikentyneet liitosten jälkeen. Myös itse liitosprosesseja kritisoitiin hätiköidyistä päätöksistä ja vesittyneistä lupauksista. Tutkittavien kylien asukkaat arvostelevat kuntia keskusten kehittämistä reuna-alueiden kustannuksella. Kylät ovat pystyneet kuitenkin säilyttämään paikallisen yhteisöllisyyden ja identiteetin. Paikalliset yhdistykset toimivat liitosten jälkeen yhteisötoimijoina, jotka järjestävät erilaisia toimintoja, tapahtumia, hallinnoivat kehittämishankkeita ja ajavat kylien asioita kuntaan päin. Ne ovat tutkittavilla kylillä merkittäviä lähidemokratian toteuttajia.

Verkkójulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-227-876-0

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY